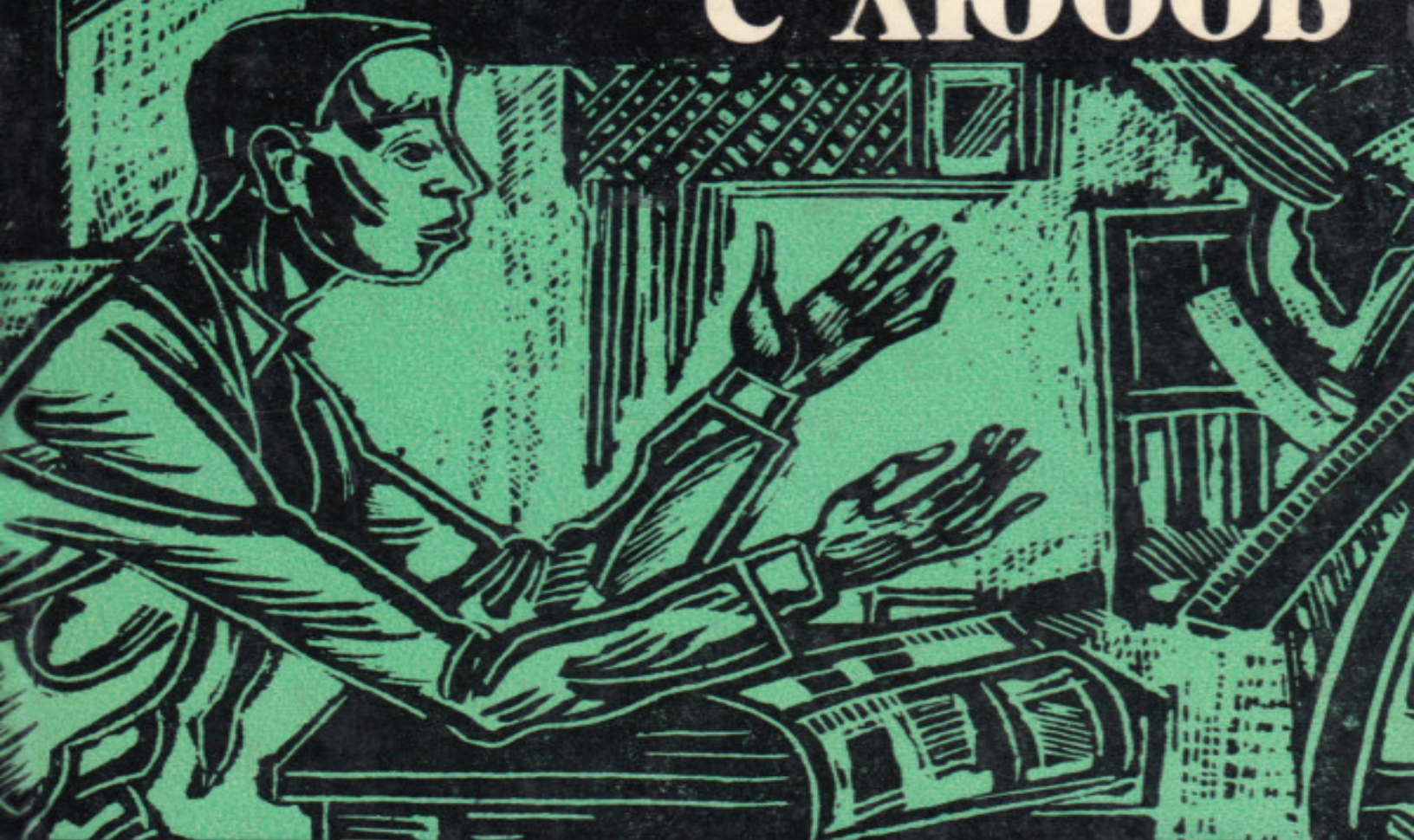

четиво

Е. Р. БРЕЙТУЕЙТ

На учителя с любов

за Юноши

Е. Р. БРЕЙТУЕЙТ НА УЧИТЕЛЯ С ЛЮБОВ

Превод: Людмила Харманджиева

chitanka.info

ЗА АВТОРА

Родината на Едуард Рикардо Брейтуейт е Гаяна — бившата колония на Великобритания Гвиана, получила независимост през 1966 г. и обявена за република през 1970 г. Два пъти по-голяма по площ от България, с население 750 хиляди души, Гаяна е разположена в североизточната част на Южна Америка на брега на Атлантическия океан. Страната е извънредно богата на боксит, елмази и злато.

Завършил образованието си в Гаяна, през Втората световна война Е. Р. Брейтуейт служи като летец в британските ВВС, след което работи като преподавател в английско училище. През 1965 г. е бил ръководител на гаянската мисия в ООН, а в последвалите години — посланик на Гаяна във Венецуела и консултант по образованието в Юнеско.

Брейтуейт е автор на романите „Платен слуга“ и „Избор на сламки“ (претърпели по три издания), както и на публицистични материали и пътеписи, между които „Почетният бял“. До 1973 г. книгите му са били забранени за разпространение от реакционния режим в ЮАР.

Автобиографичното му произведение „На учителя с любов“ разказва за времето, когато Брейтуейт е бил учител в следвоенна Англия. Този роман дава достоверна картина на живота в бедните лондонски квартали и на пътя, по който един учител в свят на сегрегация и расизъм стига до сърцата на своите ученици. Книгата е послужила за основа на игрален филм и е претърпяла петнадесет издания.

От редакцията

ПЪРВА ГЛАВА

Претъпканият двуетажен червен автобус си пробиваше път сред обърканото движение по Олдгейт. Като че ли не му се щеше да се поразтовари от шумните, грубовати женоря, които беше насъбрал в излишък по пътя си през града — тромави чистачки с яки ръце и пищни гърди, с натежали и безвъзвратно разкривени от чести раждания тела, с лица порозовели и леко запотени от изнурителното ранно ставане, топлата майска утрин и напирещата отвътре енергия. С целия си вид те излъчваха някаква непоклатимост — от главите, плътно забрадени с ярки пъстроцветни кърпи, изпод които се подаваха по една-две здраво защипани с фиби къдрици, до силните крака с големи ходила, които изглеждаха като вкопани в земята.

Жените носеха обеимисти тежки пазарски чанти, около които витаеха разнообразни миризми, но най-вече на риба или нещо от този род, и то в солидни количества. Те ми напомняха герои от книга на Стайнбек: живееха в града, но се обличаха като селяни, приличаха на селяни и говореха като селяни. Фургончетата за разнасяне на мляко им бяха кравите, кофите и парцалите за миене им бяха сечивата, железобетонните градски джунгли им бяха фермите. Въпреки щипките в косите и забрадките, те си имаха свое чувство за достойнство.

Задяваха се помежду си и с кондуктора в неспирен порой от многозначителни пиперливи подмятания и дръзки отговори, без да ги е грижа, че мога да ги чуя и аз — хем негър, хем единственият друг представител на мъжкия пол в автобуса освен кондуктора. А той, находчив и веселяк, изглежда ги познаваше всичките и се отнасяше към тях съвсем свойски, като поддържаше доброто им настроение с поток от шеги и закачки, на които те не оставаха длъжни. Една през друга сипеха остроумия на сексуални теми, които редуваха с разговори за времето и с живи подробни описания на техни истински или измислени болести.

Седях притиснат като сандвич между прозореца и една много едра жена, чиито напращели ръчища бяха прегърнали пазарската чанта

в скута ѝ. Тя бе подхванала соленичък дует с не по-малко цапната в устата своя приятелка, която седеше точно пред нея.

— С какво ще гощаваш довечера стария, Гърт?

Могъщото четвъртито тяло на Гърт не помръдна, но тя изви глава, доколкото ѝ позволяваше масивният врат и отсече:

— Той да благодари, ако из къщи се намери залък хляб и мазнинка да си заслади!

— Няма да имаш голяма полза от него, щом го държиш само на хляб и мазнина, Гърт!

— И с пържоли да го тъпча, Рози, и с кокошки, все тая. Ама здраве да е, нали още ми топли гърбеца вечер...

Това нарочно бе изречено достатъчно високо, та да размее целия рейс и жените изразиха одобрението си, като се разкикотиха с всичка сила и залюляха снаги, доколкото позволяваше навалищата. Рози извърна глава към мен и бързо ме измери с поглед, после се наведе напред и прошепна доста високо на Гърт:

— Обаче на мен хич няма да ми е зле дядо Коледа да ми го пусне в чорапа, Гърт!

Кудкудякането, съпроводило тази забележка, разтнесе всеки грам от туловището ѝ като пристъп на маларична треска и аз веднага усетих как трусовете се предадоха по седалката и на мен. Гърт пак бе принудена да повтори номера със завъртането на главата, въпреки съпротивата на непреклонно дебелия си врат; лъскавите ѝ като мъниста очички се стрелнаха косо назад, за да ме хванат в полезрението си. Тя отвърна не толкова гръмко:

— Остави се, Рози, ще се чудиш какво да правиш с него, я колко време вече как си вдовица...

— Ти си гледай себе си, Гърт — отговори весело Рози. — То е като карането на колело, никога не се забравя. Ако щеш вярвай, ама май че ще мога и да го понауча на това-онова...

— Чувате ли я — обърна се Гърт към всичките пътнички в автобуса, които с нескрито удоволствие следяха техния диалог. — Ами тогава, Рози, да взема да ти пратя тия дни моя Алфи, ей тъй, да те навести някоя вечер, още го бива, когато се накани да...

Неспособен да устоя на веселото настроение, завладяло неусетно и мен, аз се усмигнах вътрешно на съвършената простота и непринуденост на тия жени, които живееха в един от най-големите

градове на света и същевременно не можеха да отвикнат от селските си навици. Как си седяха само, грамадни и мощни, същински въплъщения на дързостта.

Усмивката сигурно си беше проличала и на лицето ми, защото Роза ме погледна малко учудено, а после се наведе и прошепна нещо на Гъртиното ухо. Тя на свой ред го прошепна на съседката си и скоро се получи верижна реакция от шушукания, кикотене и подбутвания с лакът, сякаш се бяха изненадали от откритието, че съм разбрал всяка тяхна дума. Сигурен бях, че това не ги притеснява, защото хората, живели сред бедност, опасности и смърт, не изпитват срам от дреболии.

Автобусът зави на Гарднърс корнър и продължи по Къмършъл роуд. Сега напредваше по-бързо и разговорът взе да замира под напора на други мисли. На всяка спирка слизаха по няколко пътнички и тръгваха към домовете си, навътре в странната и доста неприветлива гъста плетеница от тесни и къси улички, които започваха от главното кръстовище съвсем безредно и напосоки. Гледах през прозореца бързо отминаващите сиви фасади на магазини и кафенета с големи предизвикателни фирми, напомнящи за далечни страни. Дългата Къмършъл роуд се беше опнала напред и пъстрееше като майско дърво^[1], от което сякаш се вееха флаговете на Гърция и Израел, Полша и Китай, Белгия и Индия, и какви ли не други държави; мяркаха се имената Семелвайс и Исмаил, Шулц и Цзин Йен, Смит, Сайбт и Литобараки.

Автобусът забави ход и спря. Роза вдигна пазарската чанта от скута си, изсумтя, докато изправяше огромното си тяло, усмихна ми се широко и след като се сбогува весело с Гърт и „момичетата“, се заклатушка към изхода, а аз отпуснах облекчено рамене, притискани до този момент от нейните. Господи, какво женище.

Докато автобусът потегляше бавно, едно момченце с блестящи очички, облечено в ученическа униформа, спря за миг до свободното място и бързо отмина, като почитателно направи път на стройна, елегантна жена, която пристъпи след него. Погледнах нагоре — тя усмихната му благодареше и тъкмо се канеше да седне, когато очите ѝ срещнаха моите. На лицето ѝ се изписа изненада, тя се изпъна, мина напред и застана на тясната пътека зад момченцето, което я загледа учудено.

Кондукторът приближи и приветливо заподканя:

— За билети, моля, без пари само след полунощ.

През цялото пътуване той бе забавлявал чистачките с подобни остроумия. Жената бръкна в чантата си, а кондукторът, след като взе парите, подхвърли небрежно:

— До вас има празно място, госпожо.

Тя прибра билета, измърмори „благодаря“, но с нищо не показва, че го е чула.

— Мястото до вас е свободно, госпожо.

Кондукторът кимна с глава към празната седалка, после се обърна към момченцето, провери картата му и размени с него една-две думи. На връщане поспря и изгледа жената, която отвърна на погледа му с хладно аристократично пренебрежение.

— Не стойте права, госпожо.

Гласът на кондуктора се извиси и в него прозвуча рязка, ядовита нотка; женорята веднага извиха и проточиха шии в желанието си да установят причината за внезапната му грубост. Стройната пътничка си остана права, спокойна и невъзмутима, без окото ѝ да мигне от заплашителния тон на кондуктора или пък от силно враждебните погледи на чистачките, насочени към нея в знак на съчувствие и солидарност с кондуктора в конфликта му с тази явно непринадлежаща към тяхната класа особа. С изненада усетих как гневът ми от неприкрития расов предразсъдък се примеси с някакво възхищение от безстрашното ѝ, надменно поведение; те не можеха да се мерят с нея. Каква надута никаквица! Тя погледна кондуктора право в очите и на устните ѝ потрепна едва забележима, сдържана усмивка. Разбрах, че тя тайничко се забавляваше. Каква хладнокръвна, елегантна и високомерна никаквица!

Точно тогава съзрях през прозореца табелка с названието на улицата, Ню роуд, бързо станах и дадох знак на кондуктора, че искам да слеза. Той ме изгледа неодобрително, сякаш го бях предал, като се оттеглях преди да се беше разгоряла истинската схватка с жената; чувствах, че му се ще да я унижи по някакъв начин, дори да я принуди да слезе. В този момент автобусът спря, аз слезох и видях как жената

седна на мястото, което току-що бях освободил, все така изпъната и невъзмутима. Мина ми през ума, че със слизането си всъщност бях направил услуга на кондуктора. Така или иначе той нямаше да излезе на глава с нея.

Автобусът вече беше потеглил, а аз още стоях на спирката, неочаквано потиснат от мрачни мисли за перспективите, пред които бях изправен. Хранил бях някакви наивни романтични представи за лондонския Ийст енд^[2] с неговото космополитно население и пленителна история. Чел бях за този квартал и в класически, и в съвременни произведения и горях от желание да опозная Лондон на Чосър и Еразъм. Мечтал бях да се разхождам по калдъръмената уличка на Въжарите, из която са отеквали стъпките на Канцлера и на братя Уилоуби. Искаше ми се да погледам Темза при Блекуол, откъдето капитан Джон Смит отплувал с добрия стар кораб „Сюзън Лорънс“ да основе английска колония във Вирджиния. Мечтал бях...

Но това беше различно. Нищо романтично нямаше в шумната мръсна улица със запуснати, полуразрушени от бомбардировките магазинчета, които стърчаха от двете ѝ страни като разнебитена ограда. Пресякох Къмършъл роуд на светофара Ню роуд. Тук беше още по-лошо. Малкото останали сгради, разграбени и опустошени, бяха все още отчасти обитавани, като изпотрошените стъкла на прозорците бяха заменени с дъски или големи ламарини, по които бяха изрисувани ярки реклами на брилянтин, боя за обувки и бонбони. Всичко беше затънало в боклуци, над които се виеха рояци мухи. И миришеше.

Миризмите се носеха отвсякъде, смесваха се, преливаха една в друга и тегнеха като някаква противна, мъчителна досада. Те извираха от бакалницата и непокрытите ѝ тави със солени херинги, малките ѝ отворени бъчвички с кисели краставички и лук, сушена риба и осолено месо, изпотените ѝ, влажни стени и под; от рибарския магазин, който най-безцеремонно пренебрегваше елементарните хигиенни изисквания, от месарницата и магазина за птици, пред който облаци току-що оскубани перца бяха замрели почти неподвижно в зловонния въздух, и от уличните канавки, където рояци мухи бръмчаха и се угощаваха с валящите се купчини гнили плодове и зеленчуци.

Почувствах се отвратен и омърсен; единствено необходимостта да стигна там, закъдето бях тръгнал, ме принуди да продължа покрай магазинчетата, през вонята и многонационалната тълпа от бързащи

хора, които не обръщаха внимание на мухите и смрадта и просто си вървяха всеки по пътя си.

Близко до железопътния мост сградите от двете страни на Нью роуд внезапно свършваха; оживената улица сега разделяше една пустош от смет и отпадъци, които природата набързо и неумело се бе опитала да замаскира с избуяли храсталаци, бурени и проскубан треволяк. Тук-там се мяркаше по някой ръждясал скелет на пружина от легло или на детска количка, пропукана клозетна чиния или нацърбена американска каска — останки от мира и войната, предадени заедно на ръжда и развала. И тук имаше мухи, а също и няколко хлапета още малки за училище, но достатъчно пораснали и храбри, за да си играят на такова опасно място. Очичките им блестяха щастливо на мърлявите личица, те се заливаха от смях, пискаха и се боричкаха.

Игрите им се разпростираха и по тротоара, поради което трябваше да заобиколя едно доста широчко „ринги-ринги-рае“, а дечурлигата ми се усмихнаха весело, без да прекъсват шумния си припев. Те не можеха да знаят, че от засмените им лица, изпоцапани, но безстрашни, събрах смелост за новото изпитание, към което отивах.

Скоро открих тясната уличка и табелката:

Грийнслейдско училище

А. Флориан, Директор

От улицата се влизаше в настлано с чакъл предно дворче, в единия край на което се виждаше зелена постройка с надпис: „МОМЧЕТА“. От нея изскочи тъмнокос малчуган с дребно личице, облечен в сини джинси и овехтяла тениска, която някога е била бяла. Като ме видя, той се опита да скрие фаса, който стискаше между палеца и показалеца на дясната си ръка.

— Търсите ли някого? — Типичният му глас на кокни^[3] беше тънък и смешен.

— Търсите ли някого? — повтори той. Недопушената цигара вече беше на сигурно място в джоба на панталона, макар че една издайническа струйка синкав дим се виеше покрай мършавата му ръка.

— Къде мога да намеря мистър Флориан, директора?

Едва сдържах смеха си, като го гледах как се мъчи да скрие цигарата.

— Направо по тези стълби — и момчето посочи небрежно с дясната си ръка, с фасата в шепата, към полуоткрехнатия портал насреща.

Благодарих му и се заизкачвах.

Стъпалата свършваха пред една зелена врата, на която бе закрепено бяло картонче с надпис:

Ал. Флориан. Директор. Почукайте и влезте.

Почуках и зачаках; малко нетърпелив глас се обади:

— Влезте, отворено е.

Зад масивно бюро седеше дребен човек, чиято голяма глава беше увенчана с гъста и грижливо подстригана къдрава бяла коса; лицето му, загоряло или просто мургаво, беше слабо, скулесто и удивително гладко, сякаш младостта, която бе напуснала косата му, се бе установила за постоянно покрай орловия му нос и пълните му, чувствени устни. Кафявите му очи бяха големи, леко изпъкнали и изглеждаха някак учудени, като че ли той се намираше пред прага на ново и вълнуващо откритие.

Приблжих се до бюрото и той стана, за да се ръкуваме, но се оказа, че при него разликата между изправено и седнало положение е много малка — защото беше нисък и леко гърбав. Облечен беше старателно и дори доста спретнато; изобщо и в него, и в цялата стая се забелязваше една много приятна акуратност, която беше в разрез с околната обстановка. Той протегна бледа, силна ръка и каза усмихнат:

— Вие сте Брейтуейт, предполагам. Очаквахме ви. Седнете, моля.

По-късно разбрах, че тази забележка е типична за него. Той смяташе просто, че принадлежи към група хора, които се занимаваха с важна и необходима работа. А това, че беше техен говорител и официален представител ни най-малко не го караше да се големее. Ръкувахме се и седнах, доволен и успокоен от искрената топлина, с която ме прие. Той взе една кутия от бюрото си и ми предложи цигара. Когато и двамата запалихме, облегна се назад в стола си и подзе:

— Надявам се, че лесно сте ни намерили, училището ни е съвсем забутано в тези пущинаци и много хора доста се лутат, докато ни открият.

— Никак не ми беше трудно. Просто се придържах към подробните упътвания, които ми дадоха в Отдела.

— Добре. Както и да е, много ни е приятно, че дойдохте. Надявам се, че когато ни поопознаете, и на вас ще ви бъде приятно да останете при нас.

— Не се съмнявайте, сър — побързах да го уверя аз.

Той се усмихна на моята готовност и продължи:

— В такъв случай, мисля, че най-добре ще е първо да разгледате хубавичко училището и тогава пак ще говорим. Някои неща тук са по-различни от другаде и това, бих казал, смущава много учители. Просто се поразходете насам-натам, вижте как е положението и ако решите да останете, ще поговорим отново следобед.

При тези думи той стана и ме изпрати до вратата, като очите му шареха дяволито. Щом прекрачих прага, затвори след мен.

---

[1] Майско дърво — украсен с цветя и ленти прът, около който се танцува на първи май. — Бел.пр. ↑

[2] Източен Лондон. — Бел.пр. ↑

[3] Кокни — кореняк лондончанин (предимно от източните квартали), както и характерно лондонско произношение. — Бел.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА

От директорския кабинет пет-шест стъпала водеха към тесен коридор между аудиторията от едната страна и няколко класни стаи от другата. Спрях за малко пред първата, като се колебаех откъде да започна, когато вратата ѝ се отвори със силен трясък и високо червенокосо момиче изхвъркна навън, следвано по петите от две други. В такова тясно пространство ми беше невъзможно да ѝ направя път и затова бързо я хванах за ръцете, както за да не ме прекатури, така и за да запази равновесие. Тя веднага се съвзе, измъкна се ловко, след което ми се усмихна дръзко в лицето, каза едно „извинете“ и хукна по коридора. Приятелките ѝ се дръпнаха припряно, изгледаха ме за миг и на бърза ръка се прибраха в стаята, като затръшнаха здравата вратата след себе си.

Тази неочаквана среща направо ме зашемети и останах така на мястото си за момент, като се чудех какво да правя по-нататък. После реших да надникна и да видя какво става в тая класна стая, почуках на вратата, отворих я и влязох. Вътре цареше пълен хаос и отначало никой не забеляза влизането ми, но след известно време полека-лека учениците взеха да се обръщат един по един и да ме гледат.

Никой измежду тях не ми приличаше на учител. В стаята имаше около четиридесет момчета и момичета. Може би по-точно би било да ги нарека младежи и девойки, защото повечето от тях бяха доста поизраснали и това личеше не само от физическото им развитие, но и от начина, по който носеха дрехите си — подчертаващ на всяка цена, че са вече възрастни хора. Заели бяха съвсем небрежни пози; няколко се бяха скупчили край голяма, незапалена камина в единия ъгъл, други седяха върху чиновете или по столовете си отпуснато и безгрижно, все едно че не се намираха в училище. Почти всички носеха нещо като неофициална униформа. При момичетата, изпъчили гърди в стегнати сутиени, тя се изразяваше в прилепнали по телата блузки, дълги тесни поли и ниски обувки. С голямото разнообразие от прически беше отдадена почит на любимите им кинозвезди. Косите им бяха

мръснички и разбъркани — изглежда не се престараваха нито с миенето и къпането, нито с прането на модните си тоалети. Момчетата бяха по джинси и тениски или карирани ризи с отворени яки.

Едро кръглолико момиче с лунички се отдели от групата при камината и се приближи към мен.

— Ако търсите мистър Хакмън, няма го тук, той е в учителската стая — съобщи тя. — Каза ни, когато решим да се държим прилично, някой от нас да го извика.

Различните групички започнаха да се разпадат и да се регрупират от двете страни на тази самозвана говорителка, като впериха в мен самоуверени, нагли погледи. Господи, помислих си, каква паплач! Неочаквано те заговориха всички едновременно и въпросите им заваляха един през друг.

— Вие ли сте новият учител?

— На мястото на стария Хак ли идвате?

— Старият Хакмън наистина ли напуска?

Като се хванах за първите думи на дебелото момиче, аз заявих:

— Ще погледна в учителската стая — и се измъкнах бързо през вратата. Бях шокиран. Съвсем другояче си бях представял преподаването в училище — прави редици от чинове, спретнати, добре възпитани, послушни деца. Стаята, от която току-що бях избягал, приличаше на менажерия. Какъв ли човек трябва да е тоя Хакмън, за да търпи такова поведение? И дали то не беше нещо обикновено тук? Трябваше ли и аз да го търпя?

С подобни тревожни мисли тръгнах по коридора към една двойна врата, която предположих, че води към учителската стая; когато наближих, тя внезапно се отвори и се появи червенокосото момиче, което се фръцна гордо покрай мен и се запъти към класната си стая. Обърнах се да погледам отдалечаващата се фигурка — дългата ѝ коса беше вързана на конска опашка, която се полюшваше в такт с енергичната ѝ, предизвикателна походка. Загадъчните забележки на мистър Флориан взеха да ми се изясняват; наистина, положението тук беше по-различно.

Учителската стая се намираше в дъното на коридора, няколко стъпала нагоре — и ето ме пред вратата, която беше отворена. В един фотьойл, сплел ръце зад тила си, се беше отпуснал като труп дебел млад мъж с буйни коси, в развлечени сиви панталони от трико и

протритото работно сако с кожени кръпки на лактите и около китките. Кафявата му риза и жълтата му връзка с широк възел не допринасяха с нищо, за да се разсее впечатлението за размъкнатост, което се налагаше от целия му вид. Щом влязох, той ме погледна и забеляза:

— О-о, още едно агънце в касапницата — или по-скоро черна овца?

Развеселен от собственото си остроумие, той се усмихна широко и показа два реда големи, неравни жълти зъби.

По природа съм доста избухлив, но години наред упорито съм тренирал да се науча да сдържам гнева си. Затуй сега само погледнах този господинчо, готов на драго сърце да преглътна една шега с моя милост.

— Казвам се Брейтуейт. Идвам от Отдела.

— Значи вие сте новият учител — отговори той. — Надявам се, че ще имате повече късмет с тия нехранимайковци от Хакмън.

— Мислех, че вие сте Хакмън, защото едно от децата ми каза, че той чака тук някой от тях да го извика.

— Наистина беше тука, за десетина секунди, но си събра партакешите и си замина. — Той се ухили. — Сигурно вече си излива мъката в Отдела.

— И какво ще стане сега с класа му? — попитах.

Моят въпрос много го разсмя.

— Да не пророкувам, но мисля, че това вие ще кажете.

Докато размишлявах над думите му, които доста ме изплашиха, той излезе.

Останах така известно време, загледан във вратата; всичко много се различаваше от досегашните ми очаквания и далече не ми действаше успокоително. Но нямах никакви намерения да се плаша толкова лесно. Този господинчо с преднамереното му безгрижие и подмятанията му очевидно беше позъор — може би като се опознаем ще излезе по-свестен. Нищо не ми пречи поне да се надявам.

Вратата се отвори и влезе висока, руса жена, облечена в бяла престилка, която ѝ беше съвсем по мярка и стоеше много добре на привлекателната ѝ фигура. Лицето ѝ щеше да бъде съвсем обикновено, ако не бяха големите ѝ, ясни сиви очи и хубавите ѝ устни, които неутрализираха строгостта на стегнатия кок на тила ѝ. Тя се усмихна и се приближи към мен с протегната ръка.

— О, здравейте! Предполагам, че сте новият учител?

— Да, казвам се Брейтуейт.

— А пък аз — Дейл-Евънз, мисис Грейс Дейл-Евънз. Чертичката е много важна, особено когато я използвам, за да направя впечатление на бакалина в средата на месеца. — Гласът ѝ беше нисък и приятен. — Бяхте ли вече при Стария?

— При мистър Флориан ли? Да, бях, той предложи да поразгледам сам училището и да се запозная с положението.

— Видяхте ли някои от децата?

— Съвсем набързо. Надникнах в класната стая на мистър Хакмън, като идвах насам.

— Тъй ли? И как ви се сториха, малко буйнички, нали? Аз им преподавам домакинство — няма кой знае каква наука в моя предмет, но има достатъчно домакинство за тях.

Докато говореше, тя сръчно събираше чаши от полицата над камината, от пода, от подпрозоречната дъска и ги слагаше в малката мивка в един ъгъл на стаята.

Специално нагревателче осигуряваше топла вода за мивката и скоро тя вече миеше чашите, които потракваха в ръцете ѝ, и говореше:

— Някои учители не са по стока и от децата — оставят си чашите, където са седели. О, извинете, заповядайте, седнете.

Седнах и взех да наблюдавам чевръстите ѝ движения с мъничкия парцал за миене и после с кърпата за бърсане.

— Отдавна ли сте учител?

— Не. Всъщност това е първото ми назначение.

— О! — Тя се понамръщи. — Не ми се правете на толкова важен. Ние му викаме на това служба, а не назначение — и тя се засмя с приятен, ленив смях, който контрастираше с отривистата ѝ, насечена реч. — Запасняк ли сте?

— Да, кралските ВВС. Защо?

— О, просто има нещо такова във вас. Ще останете ли за обяд?

— Нямах намерение, но ако може, ще ми бъде много приятно.

— Добре, тогава ще се отбия при секретарката на училището. Тя все ще уреди нещо, сигурна съм. Почакайте тук, ако искате, и се запознайте с другите колеги през междучасието. Всеки момент ще бие звънецът. Ще се видим тогава. — Тя излезе, като затвори внимателно вратата след себе си.

Огледах стаята. Беше малка и навсякъде имаше разхвърляни купища книги. Едната стена беше изцяло заета от голям открит шкаф, натъпкан с най-различни спортни принадлежности — футболни и баскетболни топки, комплекти за тенис на маса, гуменки, боксьорски ръкавици и пристегнати с канап вързопи изпоцапани спортни гащета. Около незапалената камина се въргаляха фасове със и без следи от червило. Палта, чадъри и ученически чанти украсяваха като гирлянди другата стена. Седем-осем фотьойла, два обикновени дървени стола с прави облегалки и голяма маса в средата на стаята завършваха мебелировката. Във въздуха тегнеше застоял цигарен дим и се долавяха разнообразни телесни миризми, тъй че прекосих стаята и отворих двата прозореца, които гледаха към развалините на ударена от бомба църква, сгушила се сред буренияли надгробни камъни и отломъци. Ръждясала желязна ограда отделяше този замрял хаос от тихо, грижливо подредено паркче със спретнати цветни лехи и богато разлистени големи дървета; а че то също е било някога част от гробището подсказваха надгробните камъни, наредени с военен педантизъм покрай едната страна на парка, симетрично на малките правоъгълни тревни площи и цветни лехи, под които почиваха в мир отдавна забравени кости. Между училището и гробището се издигаше висока тухлена ограда.

Излязох от учителската стая, спуснах се по стълбите на партера, минах през една врата и се озовах в настлания с чакъл заден двор. Той беше осеян със смачкани книжни кесийки, огризки от ябълки, бонбонени обвивки и хартийки от вестници; големи слугезисти петна подсказваха, че едва ли не всяко дете вероятно страда от силна хрема. Този двор, който служеше и за игрище, опасваше училището от три страни и беше широк към седем и половина метра. Високата ограда, която се издигаше покрай него, се срещаше под прави ъгли с тази на гробището и отделяше училищния двор от един вехтошарски склад и от някаква предприемаческа кантора, съответно от лявата и от дясната му страна, а също така и от неприветливите задни дворове на дълга редица паянтови къщи, които, ако не бяха двете тесни алейки, напълно щяха да закриват фасадата на училището от главната улица. Въпреки че утрото беше свежо и слънчево, част от училищния двор беше съвсем на сянка и изобщо цялата атмосфера беше потискаща, като в затвор. Училището стърчеше посред двора — масивна, проста и доста

мръсна постройка, не по-висока от съседните. Двете му входни врати, всяка срещу съответната тясна алея, бяха боядисани в същия студен тъмнозелен цвят, както момчешките и момичешките тоалетни, свили се гузно в различни краища на двора. Те, както и големите, пълни с пепел кофи за боклук, сякаш съзнаваха, че са обсебили ценно място за игра.

Почувствах се още по-потиснат и си помислих колко се различава всичко това от моите ученически години, прекарани в топлия, слънчев Джорджтаун^[1]. Там, в просторното, светло и прохладно училище, заобиколено от обширни тревни площи със сенчести дървета, по които аз и другарчетата ми се катерехме в буйна надпревара, съм изживял великолепно, щастливи дни, изпълнени с вълнение от натрупването на знания; всяка нова сполука, колкото и да беше мъничка, беше все пак мое лично постижение и извор на задоволство за родителите ми, съпреживяващи заедно с мен. Как ли се чувстваха тези деца от Източен Лондон, когато идваха в такова отблъскващо място ден след ден? И дали нахълтваха в училището с такова нетърпение и желание, както аз, когато бях малък?

Мислите ми бяха прекъснати от извънмяването на ръчен звънец и малко след това се разнесоха най-разнообразни звуци — затръшвания на врати, тропот на крака, тракане на бутилки с мляко, говор, смях. Децата взеха да изригват от стаите си за голямото междучасие. Бързо тръгнах обратно към учителската стая, но на половината път нагоре по мрачното стълбище бях принуден да се залепя за стената поради неудържимия порой от деца, който се изливаше по стълбите към двора на шумни, пулсиращи талази. Малчуганите блъскаха еднакво безцеремонно както другарчетата си, така и мене.

Когато се добрах до учителската стая, мисис Дейл-Евънз тъкмо правеше чая. Тя ме погледна, като влизах, и заговори:

— О, здравейте! Чаят ще бъде готов всеки момент. Останалите колеги скоро ще се насъберат и тогава ще ви представя.

Отидох до прозореца и заставах да погледам разрушената църква и неизброимите гълъби, които се разхождаха важно напред-назад из пробития ѝ купол.

Учителите взеха да пристигат един по един и скоро насядаха из стаята, като посръбваха чай и си приказваха за миналите вече часове. Щом някой влезеше и ме забележеше, той измърморваше обичайните приветствени думи и когато най-после се събраха всички, аз бях представен на всеки поотделно. Докато минавахме от човек на човек, мисис Дейл-Евънз едновременно ме учудваше и притесняваше с коментарите си за поредния колега, който правеше едва чуто настрани.

Най-напред се запознах с мис Джоузи Доуз, съкратено от Джоузъфийн. Тя беше нисичка, набита млада жена, по чието

некрасиво, ъгловато лице не се забелязваше и следа от грим, а късо подстриганата тъмна коса ѝ придаваше още по-мъжки вид. Облечена беше с отворена мъжка риза с къси ръкави, доста издута от пълните ѝ гърди, които веднага привличаха погледа, строга пола от грубо сиво трико, къси чорапки и прости кафяви половинки. Гласът ѝ беше плътен, звучен и много приятен, когато ме поздрави.

Следващата беше младичката и плаха мис Юфимия Филипс. Имаше нещо незряло, момичешко в кръглото ѝ лице, от което големите ѝ сиви очи гледаха със смесен израз на безпомощност и очакване. Малко ярката ѝ вълнена рокля подчертаваше незрелостта на крехката ѝ фигурка. „Божичко, помислих си, как ли се оправя в такова училище?“ Онези момичета, които видях преди, бяха много по-високи и едри от нея.

Когато се приближихме към Тио Уестън, той се усмихна, според него приятелски, но това почти не личеше поради гъстата му рижа брада.

— Представяте ли си да можете да си обръснете мъжествеността, когато си поискате — промърмори мисис Дейл-Евънз в ухото ми.

— Имах удоволствието да посрещна мистър Брейтуейт в нашия дом — каза Уестън. Гласът му прозвуча неочаквано тънък и писклив. — Той ме взе за Хакмън.

— Между другото — попита някой, — къде е сега скъпият ни колега?

— Избяга — отговори Уестън. — Изпари се, изчезна. Дори ми се струва, че си спести и едно сърдечно сбогуване със Стария.

— И кога стана всичко това?

— Сутринта имах свободен час — продължи Уестън — и малко след десет Хакмън нахлу тука бесен като фурия, грабна палтото си и вестника, който четях, и отпраши нанякъде. Бас държа, че няма да го видим повече.

— Ами, тъй е то — вметна мисис Дейл-Евънз. — Едни идват, други си отиват. Елате да ви запозная с останалите.

Тя ме хвана за ръката и ме поведе към мисис Дру, представителна белокоса жена, елегантна от главата до петите — стегнати в хубави стилни обувки. Тя явно си разбираше от работата и изглеждаше непоклатима като Гибралтар.

— Една от най-добрите. Заместничка е на Стария — прошепна мисис Дейл-Евънз.

После преминахме към мис Вивиен Клинтридж, учителка по рисуване и драматично изкуство, закръглена, хубавка брюнетка към трийсетте, която излъчваше някакъв неудържим, жизнерадостен чар. Когато се ръкувахме, с изненада видях отражението си в големите ѝ, усмихнати кафяви очи. В звънливия ѝ глас усетих благосклонност и спонтанно бликнало приятелско чувство.

— Клинти е превъзходна художничка, но с преподаването си изкарва хляба. — Чудех се дали все пак никой друг не чуваше тези забележки на мисис Дейл-Евънз.

Последна ми беше представена мис Джилиан Бланчард. Всеки мъж си има свой собствен идеал за красота. Преди много години посетих остров Мартиника в Карибско море и там видях най-красивите според мен жени на света — високи, гъвкави, грациозни, с вълнисти гарвановочерни коси и кожа с цвят на мед. Мис Джилиан Бланчард беше хубавица от същия тип: висока, с късо подстригана коса, стройна фигура, елегантна. Кожата ѝ беше доста мургава, което можеше да се дължи на еврейски или италиански произход. Тъмни, почти черни очи. Красота.

— И тя е нова — прошепна мисис Дейл-Евънз, — дойде в сряда.

Когато най-после се запознах с всички, заставах пред прозореца до мивката и се заслушах в долитащите до мен откъслеци от разговори, които се въртяха главно около случки из класните стаи. Мис Клинтридж се беше облегнала на камината и разправяше надълго и нашироко за артистичните прояви на класа си тази сутрин, като от време на време пускаше по някоя забавна забележка. Мис Доуз и мис Филипс бяха седнали в един ъгъл малко встрани от групата при камината и водеха шепнешком някакъв сериозен разговор. Скоро към мен се приближи мисис Дру; в ръката ѝ димеше цигара, която тя държеше изящно между дългите си пръсти с маникюр.

— Надявам се, че ще останете при нас, мистър Брейтуейт.

Погледнах приятното ѝ, сериозно лице и само се усмихнах в отговор.

— От началото на годината досега при нас се изредиха доста учители, но никой не се задържа повече от един-два срока —

продължи тя. — Това не е хубаво за момчетата, особено за по-големите, те най-много имат нужда да ги стегне здрава мъжка ръка.

В този момент мис Клинтридж се отдели от групата край камината и дойде при нас.

— Думата „мъжка“ ли чух? — попита тя усмихната, като се подпря на ръба на мивката.

— Тъкмо обяснявах на мистър Брейтуейт колко много ни трябват добри учители мъже. Щом като и мистър Хакмън ни напусна, никак няма да ни е леко, ако някой не го замести.

Мис Клинтридж изпухтя.

— Не бих свързала израза „добри учители мъже“ с името на Хакмън в едно изречение. Както и да е, понеже става дума за трудности, говорете за себе си, пиленца! Аз ще му разкажа за моите собствени перипетии, ако се интересува. — Смехът ѝ беше мил, приветлив и сърдечен.

— Не, сериозно, Клинти. — Мисис Дру се усмихна малко насила. — Нали въпросът е да го насърчим да остане, а не да го подплашим.

— Божичко, защо не ме предупредихте? Аз мога да въздействам много насърчително, ако се наложи... — И тя го доказа на дело, като нацупи устни и изви нагоре вежди.

Неволно се разсмях на физиономииите, които правеше, въпреки намеренията ми да се сдържа.

— Нали ще останете? — продължи мис Клинтридж, вече по-сериозно.

— Да, бих желал — отговорих вяло, тайничко развеселен от въпросите им, защото всъщност толкова ми се искаше да остана, че и през ум нямаше да ми мине да отказвам. Но те явно очакваха от мен колебания и затова реших, че ще е по-разумно да оправдая очакванията им.

— Добре. — Тя отскочи от мивката, щом звънецът обяви края на междучасието. — Сега по-големите момичета ще имат за какво да си мислят известно време и ще ни оставят на мира. — Тя намигна на мисис Дру и хукна към класа си, което направиха и останалите, с изключение на мис Бланчард, която взимаше тетрадки от един куп до стола си и пишеше оценки в тях.

След шумното дърдорене допреди няколко минути, в стаята беше станало толкова тихо, че поскърцването на перото ѝ и прошумоляването на страниците се чуваше доста отчетливо. Скоро тя се обърна и ме погледна.

— Няма ли да седнете?

Приблжих се и седнах на стола до нейния.

— Това първото ви назначение ли е? — Гласът ѝ беше нисък и плътен — кафяв глас. Тя каза „назначение“. Докато говореше, затвори тетрадката, в която беше написала поредната оценка, сложи я на купа до себе си и се облегна на стола, скръстила леко ръце на скута си. Спокойни, търпеливи ръце.

— Да, но защо всички така се чудят и тревожат дали ще остана тук?

— Боя се, че не мога да ви отговоря на този въпрос. И аз самата съм съвсем отскоро — от три дена, всъщност. — Определено кафяв глас; кафяв като меласа, като царевична питка, като кафе. Хубав глас. — И мен ме питаха същото — продължи тя. — Сега започвам да разбирам защо. Има нещо особено в това училище, нещо, което плаши и същевременно амбицира. — Имах чувството, че тя говореше повече на себе си, отколкото на мен. — Премахнали са телесното наказание, и изобщо всякакви наказания и насърчават децата да дават обяснения, да се оправдават. За съжаление те много не си подбират изразите и се получават доста неудобни и неприятни положения. Предполагам, че не всеки учител е готов да изтърпи такова нещо, макар че мис Клинтридж и мисис Дейл-Евънз например чудесно се оправят. Мисля, че те самите са някъде от Ийст Енд и лесно не се стряскат.

— А децата трудни ли са?

Още докато задавах този въпрос, осъзнах колко е изтърган, но много ми се щеше тя да ми отговори, не толкова заради информацията, която щях да получа от нея, колкото заради удоволствието да я слушам.

— На мен ми се струват трудни, но, нали разбирате, аз нямам никакъв опит като учителка. Толкова са зрели и самоуверени, че дори мъничко се страхувам от тях. Момчетата не са лоши, но момичетата така ме гледат, някак си съжалително, като че ли са много по-възрастни и опитни от мен. Струва ми се, че повече ги интересуват моите дрехи и личния ми живот, отколкото всичко онова, на което се мъча да ги

науча. — Гласът ѝ се разтрепери и тя притвори очи; дългите ѝ мигли се открояваха красиво на матовата ѝ кожа.

Вратата се отвори и влезе мисис Дейл-Евънз, която ни се усмихна и веднага се захвана с явно привычното си занимание да събира чаши и да ги мие.

— Скоро ще трябва и баня да сложим за малката Мърфи от класа на Клинти. Децата пак се оплакваха, не щат да седят край нея. Някои майки са за убиване. Детето просто воня. Срамота.

Почувствах, че тя очакваше някой от нас да се обади.

— Какво му е на момичето? — попитах. — Да не се напикава?

— Ами не. Сигурно не си е сменяла превръзката няколко дни. Четиринадесетгодишна и безпомощна като малко дете. Вие, мъжете учители, не знаете какви късметлии сте; какви неща само трябва да вършим за тия деца. — И тя вдигна очи, изпълнени с няма молба към небето.

След като привърши с миенето, тя се приближи към нас, като си бършеше ръцете в една кърпа.

— Ако искате, да ви разведа из моите владения.

Станах, извиних се на мис Бланчард и последвах мисис Дейл-Евънз.

Кабинетът по домакинство беше голяма, добре съоръжена стая на последния етаж и очевидно нейната радост и гордост; тя ми показва блестящите газови печки, тенджери и тигани, редиците чисто измити чамови маси, крачните шевни машини и пералните, спретнати и подредени по местата си като гвардейци за парад. Покрай едната стена имаше шкафове и чекмеджета с най-различни прибори за хранене и готвене и всевъзможни атрибути на домакинското изкуство. От тавана на определени разстояния висяха десетина гумирани електрически кабела, завършващи със защитени контакти, в които всеки момент можеха да бъдат включени поставените наблизо ютии. В мъничка ниша, малко по-настрана, се намираше детско креватче, в което лежеше кукла с големината на бебе, а на една маса до него бяха грижливо подредени необходими за бебето неща. Тя непрекъснато даваше пояснения за всичко и когато стигнахме до нишата, махна с ръка към креватчето:

— Някои от тях са по-оправни и от мен; същински малки майки, на тия работи им викат „измишльотини“.

Докато разговаряхме, група момиченца пристигнаха за часа си по готварство. Наредено им беше да си измият хубавичко ръцете на мивката, после застанаха прилежно зад чамовите маси и мисис Дейл-Евънз взе да им разяснява простата рецепта, която трябваше да изпълнят.

Останах при нея, изпълнен с възхищение от голямата чистота и от реда, който бе успяла да постигне с децата. Щом тя беше съумяла да наложи такова едва ли не съвършено положение, то и аз трябваше поне да си опитам късмета. Тази жена с нейната готовност да изслушва внимателно и винаги да даде полезен, разумен съвет, беше едновременно и учителка, и майка на поверените ѝ момиченца. Но аз бях сигурен, че ако се наложеше, тя можеше и да бъде сурова — много сурова.

---

[1] Столицата на Британска Гвиана, колония на Великобритания до 1966 г. — Бел.ред. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

Трапезарията, която всъщност се помещаваше в гимнастическия салон, заемаше по-голямата част от партера. Влязохме и седнахме понастри от редиците с разтегателни маси, където се бяха разположили децата. Когато всички се събраха, мистър Флориан стана и каза молитвата: „Благодарим ти, Господи, за земните блага, с които ще ни наситиш“. Последвалото хорово „Амин“ потъна в тракането на прибори, дърдоренето на децата и дрънкането на тенджери и тави, докато в кухнята персоналът непрекъснато пълнеше супниците.

Децата седяха на групи по осем; по двама дежурни донасяха от кухнята и сервираха храната на своята група. Това вършеха и момчета, и момичета, като проявяваха забележителна сръчност при разпределянето на ястията бързо и по равно. В края на всяко ядене съответните дежурни за деня прибираха чиниите и приборите и ги занасяха обратно в кухнята. Когато някоя група приключеше с обяда, покривката се изтръскваше и сгъваше, а групата мирно и тихо изчакваше сигнал за разпускане.

Щом всички се нахранихме, мистър Флориан се изправи и внезапно се възцари тишина; по даден от него знак децата взеха да стават и на групи да излизат спокойно от трапезарията. Последвах останалите колеги в учителската стая, където мисис Дейл-Евънз вече приготвяше чай.

Застанах до прозореца и пак се бях загледал в разрушената църква, когато някъде много отблизо гръмна танцова музика и това ме накара да се обърна. Забелязала въпросителния ми поглед, мис Клинтридж поясни:

— Това е часът по танци. Децата могат да използват салона от един до един и четиридесет и пет минути всеки ден; пускат си плочи на грамофона през високоговорителя на радиото. От време на време и аз се присъединявам към тях, а също и Грейс. Дори и Стария разкършва кокали понякога.

— Това, скъпи новодошъл колега, е доста слабо казано. — Гласът на Уестън беше толкова писклив, колкото и самият той беше размъкнат. — Ужасно е нечестно от твоя страна, Клинти, да заблуждаваш нашия почернял от слънцето приятел с такава невинна забележка. Един поглед само му стига, за да се убеди, че тия бликащи от енергия кретени не си танцуват просто тъй, за удоволствие. — Той бавно се измъкна от стола си и се облегна лениво на камината. Сега всички гледаха към него. — Те са много хитри. Танците са доброволна тренировка, чрез която се поддържат във форма за къде-къде повълнуващо развлечение — да вадят душите на учителите си. Музиката сега като че ли е по-силна от друг път — май че са вдигнали нещо като веселба по случай абдикацията на нашия бивш, но не непрежалим колега.

— Преигравате малко, Уестън — забеляза мис Клинтридж.

— Не обръщайте внимание на мистър Уестън... — Гласът на мисис Дру беше равен и спокоен. — Той обича да се шегува.

Уестън се усмихна мило.

— Е — продължи той, — по един или друг начин на нашия чисто новичък приятел скоро ще му се изяснят нещата. Да се надяваме, че на него ще му провърви повече, отколкото на някои от предшествениците му.

— Не мислите ли, че бихте могли да го обезкуражите по този начин, Уестън? — сръза го мисис Дейл-Евънз.

Уестън издигна театрално двете си ръце към небето.

— Ти си несправедлива към мен, скъпа Грейс — изблея той глезено. — Да го обезкуража, е последното нещо, което бих желал. В края на краищата никой от нас не иска да му хързулнат тази сбирщина от, бих казал, доста жизнерадостни създания, нали?

— Чудя се дали ще обявят за свободно мястото на Хакмън — пресече го мисис Дру.

Забележката ѝ веднага стана повод да се разприказват и аз тръгнах към вратата, защото се сетих, че директорът ме чакаше в кабинета си. Мис Бланчард ме изпревари и заедно излязохме навън, където ни заля мощна звукова вълна.

— Всякакви чешити ги има, нали? — Дори и извисен над досадния рев на тромпета, гласът ѝ си оставаше приятен и топъл.

— Уестън ли имате предвид?

— Да, и някои други. Но положително щях да му зашлевя един шамар, ако се беше осмелил да ми говори така. — Тя го изрече със спокойна увереност, която не оставяше място за съмнение, че би постъпила точно така. — Надявам се, че не ви е изплашил?

Обърнах се и я погледнах, но не можах да прочета нищо в открития ѝ, безпристрастен поглед. Въпреки това забележката ѝ мъничко ме подразни.

Влязохме в аудиторията и тук вече звуковата вълна ме блъсна с всичка сила. Четири смесени и двайсетина момичешки двойки танцуваха, унесени в музиката на някакъв вдъхновен тромпетист. С изпънати и безизразни лица, леко отворени уста и залюлени поли, те непринудено се въртяха и носеха в сложните стъпки на танца с едно свободно и уверено синхронизиране на движенията, което говореше за продължителна и редовна практика. Няколко момчета седяха на ниски пейки покрай една от стените, наблюдаваха танцуващите и си шепнеха, като сочеха с очи към разголващите се от време на време крака, които се виждаха още по-добре от техните изгодни позиции. Танцуващите, струва ми се, знаеха това много добре и се надпреварваха кой да привлече повече вниманието на зрителите.

Подкрепен от дискретно пулсиращите барабани, приглушеният тромпет още повече разпалваше танцуващите: дори и ниско седящата публика поддържаше темпото, като тихичко пляскаше с ръце в такт или живо разкършваше рамене и ханшове. Доця ми се и аз да се присъединя към тях.

— Бива си ги, нали? — прошепна ми мис Бланчард почти в ухото. — Как бих искала и аз да можех като тях.

Обърнах се към нея.

— А защо не опитате?

— Как, тука?

В тона ѝ прозвуча и изненада и възмущение, и аз пак се обърнах да погледам танцовите двойки, които междувременно се бяха разпаднали и, струпани на малки групички, весело си приказваха в очакване някой да смени плочата. Едно от момичетата се отдели от групичката си и се приближи към нас; това беше червенокосата ми познайница, която бе връхлетяла върху мен сутринта. Имаше нещо неудържимо подкупващо в пълната ѝ фигура, чистата ѝ кожа и

небрежната ѝ, малко разкрячена стойка, когато застана пред мен и попита:

— Танцувате ли?

Не бях подготвен за този въпрос и бързо измърморих нещо, което, надявам се, прозвуча като учтив отказ. Момичето ме погледна хладно в очите, после се въртна лекичко на пета и се върна обратно при приятелите си. Звънкият ѝ смях се разнесе след нея заедно с началните акорди на следващата плоча.

Обърнах се към мис Бланчард, но тя сигурно се беше измъкнала още докато момичето се бе приближило, затова бързо минах през танцуващите, развълнуван и смутен от перспективата да се разправам с тези почти възрастни хора.

Мистър Флориан си седеше зад бюрото и премятеше между пръстите си малък предмет. Когато седнах, той протегна ръка и ми го показва — грозна статуетка на гола жена от глина със зеленикави петна.

— Ужасна е, нали? Взех си я от Австрия много отдавна. Години наред безуспешно се мъча да я счупя. — Той въздъхна и я постави много внимателно на бюрото си. — Е, какво решихте? — Погледът му беше любезен, но настойчив.

— Ще си опитам силите — отговорих с умерен ентузиазъм.

— Добре, сега да изясним малко картината. — И той описа накратко системата в училището. — Може да сте чули това-онова за нашето училище, Брейтуейт. За нас винаги се говори, но за съжаление повечето слухове тръгват от зле информирани хора, предубедени към нещата, които се опитваме да направим.

Повечето деца тук могат да бъдат окачествени като „трудни“, вероятно защото в началните училища са проявявали известно незачитане към училищните власти или са им се противопоставяли. Дали тези власти са били прави и на мястото си е отделен въпрос, достатъчно е да се каже, че са разчитали главно на страха от пръчката или друго някое наказание. Но по отношение на нашите деца са ударили на камък. Ние тук смятаме, че децата са просто човешки същества в процес на развитие и че това развитие, във всичките си аспекти, не бива да бъде нито насилвано, нито ограничавано според своеволните прищевки на който и да било индивид, оказал се по волята на съдбата в състояние да упражнява някаква власт над тях.

Децата в този район винаги са били зле хранени, обличани и гледани. Поради самата същност на средата им те са подложени на много принуди и изпитания, които по един или друг начин задържат тяхното духовно, нравствено и физическо израстване, а ние се надяваме и възнамеряваме да се опитаме да разберем характера на тези техни затруднения и след като ги разберем — да им помогнем.

Първо трябва да имаме предвид, че доходите на много от техните семейства са съвсем недостатъчни, за да им осигурят минимум храна, топлина и сигурен покрив над главата, необходими за поддържането на добро здраве. В някои случаи така наречените „глави на семейства“ са хронически безработни, а в други чисто и просто не търсят работа. В резултат на това децата се хранят лошо, малко и нередовно. А от дете, което е спало цяла нощ в задушна, пълна с хора стая и на сутринта е закусило чаша слаб чай с филия хляб, трудно може да се очаква да прояви силен и траен интерес към математическите абстракции или към тънкостите на правописа. Наказанието (или заплахата с наказание) за липсата на такъв интерес едва ли ще го подтикне да даде най-доброто от себе си, на което е способно.

Докато мистър Флориан говореше, с мен ставаше нещо. Бях прекрачил прага на кабинета му, изпълнен с дълбоко уважение към него и готов да приема всеки план, който щеше да ми предложи, но внезапно открих, че все повече се раздражвам от това изброяване на трудностите на децата. Имах огромна нужда от тази работа и бях готов да я върша с най-голямо старание, но все пак това щеше да бъде една платена служба, а не някакво любимо занимание, за което съм копнял.

— Следващият въпрос, на който искам да наблегна — продължи той, — е свързан с тяхното поведение. Скоро ще откриете, че много от тях пушат, говорят неприлични думи и често са доста грубички. Правим всичко възможно да ги отучим от тези неща, без да прилагаме насилие, като смятаме, че те са част от начина на живот в целия район, който поражда чувство за несигурност у децата. Затова се опитваме да ги обграждаме с любов, доверие и напътствия, защото практиката е показала, че именно от това се нуждаят най-много. Само малка част от деня си те прекарват под надзора и грижите на учителите; през останалото време могат да бъдат изложени на много неблагоприятни влияния. И от най-бегъл поглед из района ще ви стане ясно, че е пълен с всякаква измет на обществото, проститутки, сводници и дегенерати.

Седях и го слушах много внимателно, поразен въпреки всичко от неговата дълбока, страстна загриженост и несъмнена любов към децата. Раздразнението ми попремина, но все пак в мен останаха известни съмнения. Той говореше за тях като че ли бяха малки, безпомощни дечица, което никак не съвпаднаше с външния вид на яките момчета и момичета, танцуващи в аудиторията. Очевидно мистър Флориан беше взел много присърце въпроса за благополучието на питомците си, но дали наистина вярваше на думите си, или всичко това беше заради мен? И всеки нов кандидат ли беше удостояван с подобна проповед? Интересно, дали и Хакмън е бил насърчен по същия начин? Този човек все пак ми хареса; неговата разпаленост и честност извисяваха ръста му така, че убедително компенсирала недостига на някой и друг сантиметър; гласът му се носеше дълбок, силен, завладяващ.

— За нас се говори също, че тук дисциплината е съвсем свободна. Това е много погрешно. По-правилно е да се каже, че се стараем да установим дисциплинирана свобода, такова състояние, при което детето се чувства свободно да работи, да играе и да се изяснява, без да се страхува от онези, чието служебно задължение е да направляват и стимулират усилията му в творчески насоки. Както е сега положението, ние не можем да очакваме от тях кой знае какви постижения, но можем да се стремим към пълно осъществяване на ограничените им способности. — Тук той се усмихна бегло, като че ли развеселен от някаква мимолетна лична мисъл. — Насърчаваме ги да се застъпват за себе си, да се оправдават, независимо от

обстоятелствата на случая; това може да избие и в по-груба форма отначало, но постепенно под влиянието на различни комисии и ученическият съвет се надяваме да се научат на прямота без грубост и на смирение без подлизурство. Мъчим се да им покажем какво трябва да е истинското им отношение към тяхната работа, да ги подготвим за деня, когато ще напуснат училището. Като учители можем да им помогнем много, ако станем достатъчно значими за тях, достатъчно значими, за да може нашето влияние да уравни и дори да натежи повече от злото.

Той стана, отиде до големия единичен прозорец, който гледаше към църквата, и се умълча за миг със скръстени на гърба ръце, допрял лъвската си глава до хладното стъкло. След малко се обърна към мен с любезна усмивка.

— Е, това е в общи линии. Боя се, че не мога да ви предложа никакви писани правила, а тук те няма да имат ефект. От момента, в който се съгласите, ще трябва сам да се оправяте. Всички учители, включително и аз, винаги ще бъдем готови да ви помогнем било със съвет, било с нещо друго, ако се наложи, но дали ще успеете, или не, ще зависи изцяло от вас. Докато работите в рамките на системата, която току-що ви изложих, няма да се намесвам. За съжаление от време на време сме имали доста учители, които, макар и чудесни преподаватели сами по себе си, се оказаха напълно неподходящи за такъв тип работа; и, както сам ще разберете, честите промени в състава на учителите не помагат нито на децата, нито на нашата работа. Както и да е, от името на училището и на учителите, добре дошли при нас. От утре ще вземете най-горния клас и ще водите часовете по физкултура на момчетата заедно с другите учители мъже. Моята заместничка, мисис Дру, ще ви даде необходимата информация. Предлагам този следобед да се запознаете с работата си и изобщо да се ориентирате.

Той тръгна към мен с широко разтворени обятия. Станах и той стисна десницата ми с двете си ръце твърдо, приятелски.

— Запомнете — каза мистър Флориан, — че те са чудесни деца, когато ги опознаете, и мисля, че сам ще го разберете. На добър час.

Излязох от дирекцията и отидох в учителската стая. Когато влязох, всички ме изгледаха въпросително. Мисис Дейл-Евънз сгъна вестника си и попита:

— Е, какъв е резултатът?

— От утре поемам класа на Хакмън — отговорих.

— И нека Бог се смили над бедната ви душа — произнесе Уестън монотонно, с фалшива тържественост.

— Момичетата извадиха късмет — изчурулика мис Клинтридж.

— Най-после да дойде един мъж, и то изцяло на тяхно разположение.

— Е, Клинти, душичката ти лъсна пред всички. — Дълбокият глас на Уестън едва се прокрадна през гъсталака на рижата му брада; не се забеляза никакво раздвижване на устните му. Но типичният кокни хумор на Клинти не падаше по-долу от брадата му. — Винаги е така, когато наблизко има мъж. — Ударението, което постави на думата „мъж“, беше унищожително.

Когато звънецът удари за влизане в час, мисис Дру дойде при мен и ми предложи да ме запознае накратко с воденето на дневника, събирането на пари за обяд и другите задължения, които трябваше да изпълнявам. Целият следобед изкарах в нейната класна стая, като наблюдавах и се възхищавах от сърчността, с която тя съчетаваше търпение и твърдост, чувство за ред и кипяща енергия. Малчуганите изпълняваха различни задачи на малки групички и в резултат на това из стаята се носеше един постоянен шум, който ми се струваше малко дразнещ. Попитах мисис Дру как възприема шума и тя ми отговори, че няма нищо против него, щом като се занимават и учат, дори и да се създава привидно някакъв хаос, а когато пораснат, те сами ще осъзнаят нуждата от по-голямо съсредоточаване и тишина.

Останах с нея, докато звънецът не извести края на учебните часове.

На път за вкъщи тази вечер изпаднах в такова приповдигнато душевно състояние, че накрая ми идеше да викна с все сила — като отдушник. Училището, децата, Уестън, мръсната, гъмжаща от мухи улица, по която бях бързал — нищо не можеше да отнеме и частица от прекрасното чувство, че имам работа. Най-после имах работа, и макар че тя щеше да постави на изключително изпитание способностите ми, все пак ми даваше възможност — чудесна дума — да упражнявам с достойнство и на равни начала една солидна професия.

Днес вече бях учител, имах работа. Наистина, бях съвсем начинаещ, но това можеше да се окаже и предимство. Щях да се науча, за бога, щях здравата да се уча. Нищо нямаше да ме спре. Мисис Дру

се беше справила, мисис Дейл-Евънз също, мис Клинтридж също, тъй че и аз щях да се справя, или да се пръсна. Преди четири години нямаше дори и да си помисля за такова нещо. Аз станах учител не поради някакво вътрешно влечение, решението ми не беше продиктувано от желание да служа на интересите на младежта или на всенародното образование. Това решение ми беше наложено от твърде неотложната нужда да ям; до него доведоха верига от злощастни събития, които започнаха една седмица след демобилизацията ми от Кралските ВВС през 1945 година.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В Демобилизационния център, след като минах през обичайния медицински преглед и предадох военните си принадлежности, получих полагаемите ми се пари, купони и цивилни дрехи и разговарях с един офицер, който се занимаваше с професионалното ориентиране. Когато узна, че имам научна степен и широка практика като инженер, той ми каза, че лесно ще си намеря хубава работа. Промишлеността се преустройваше за мирновременно производство и вече много се търсеха квалифицирани инженери, особено в областта на електрониката, която беше моята специалност. Това доста ме насърчи, защото се бях старал да съм в течение на най-новите насоки и разработки, като си набавях съответни книги чрез ценния библиотечен обмен и се бях абонира за различни технически вестници и списания, тъй че се чувствах подготвен да заема някоя добра служба. Той ми даде препоръчително писмо до Разпределителното бюро за висшисти на площад Тависток в Лондон и ме посъветва да се обадя там веднага щом си намеря квартира и си почина десетина дена.

Докато служех през войната в базата на кралските ВВС в Хорнчърч, Есекс, се бях запознал с възрастна двойка англичани, които живееха в Брентууд, и често се виждахме; още поддържах връзки с тях и дори им бях обещал да им погостувам след демобилизацията. Затова отидох да поживея у тях и скоро се почувствах така добре, като че бях у дома си. И двамата казваха, че са атеисти, но, като съдя по отношението им към мен, те проявяваха в ежедневието си всички онези добродетели, присъщи на истинските, вярващи християни. Непрекъснато се грижеха за удобствата и спокойствието ми и споделяха много от моите интереси и занимания с увлечение, за което можеха да им завидят къде-къде по-млади хора. Отидохме заедно на двуседмична почивка в Торки и си дойдохме в Брентууд много освежени.

Скоро след като се върнахме отидох в бюрото на площад Тависток и разговарях с двама учтиви чиновника, които ме разпитаха

подробно за образованието ми, военната ми служба и практиката ми в промишлеността. Обясних им, че след завършването на висшето си образование съм работил две години като инженер по съобщителна техника в рафинерията на Стандарт ойл в Аруба и с парите, които успях да спестя там, си осигурих следдипломна квалификация в Англия. Накрая те ми казаха, че щом се освободят места, подходящи за моето образование и подготовка ще ме уведомят. Две седмици по-късно получих писмо от бюрото с адресите на три фирми, които имаха места за квалифицирани инженери по съобщителна техника. Веднага отговорих и на трите фирми, като им описах какво съм завършил и работил, и скоро получих от всяка много насърчителен отговор, съдържащ покана за разговор. Нещата се нареждаха чудесно и аз се чувствах неизказано щастлив.

Трябва да призная, че когато застанах пред Главното управление в Мейфеър, изпитвах известно притеснение; тази фирма беше известна в целия свят и мисълта, че мога да имам нещо общо с нея, засилваше вълнението ми. От друга страна, разсъждавах аз, това е първата ми среща и ако тук нищо не излезе, остават ми още две възможности. Униформеният портиер любезно разтвори пред мен големите врати и когато се приближих до пропуска, чиновничката ми се усмихна доста мило.

— Добро утро. — Тя изви нагоре вежди учтиво въпросително.

— Добро утро — отвърнах. — Казвам се Брейтуейт. Имам среща с мистър Саймъндс.

Тази сутрин се бях погрижил специално за външния си вид. Облякъл бях най-хубавия си костюм с подходяща риза, връзка и кърпичка в малкото джобче, обувката ми бяха старателно лъснати, зъбите — добре измити, а лицето — озарено от най-хубавата ми усмивка; и всичко това бе одобрено от критичните погледи на мистър и мисис Пелмънт, у които живеях. Дори бих казал, че направо се гордеех с външния си вид. И все пак усмивката на момичето внезапно застина и изчезна. То взе един голям бележник и направи справка, сякаш за да провери дали думите ми отговарят на истината, после вдигна слушалката, поприкри с ръка устата си, може би за по-поверително, и заговори бързо с някого, като междувременно ме поглеждаше крадешком.

— Оттук, ако обичате. — Тя тръгна по един широк коридор, изпънала гръб неодобрително и също така неодобрително отекваха и токетата ѝ. Докато бързах след нея, си мислех: ако си ходеше нормално, щеше да полюшва тяло наляво-надясно, а сега се е вдървила от яд.

В края на коридора се качихме на някакъв асансьор; момичето продължаваше да мълчи враждебно и изобщо не ме поглеждаше. На втория етаж слязохме и се озовахме на площадка с четири врати пред нас; като спря за миг пред една от вратите, придружителката ми каза „Тук“ и бързо тръгна обратно към асансьора. Почуках и влязох в просторна стая, в която зад голяма маса седяха четирима мъже.

Един от тях стана и заобиколи масата, за да се ръкува с мен и да ми представи колегите си, след което ми посочи стол да седна. Накратко се осведомиха за месторождението ми, за службата ми в кралските ВВС, а после започнаха да ме разпитват по-подробно какво знам за телекомуникациите и развитието на електрониката в тази област. Въпросите им бяха внимателно обмислени, преднамерени и неочаквано притеснението, което ме бе измъчвало цялата сутрин, изчезна; почувствах се уверен в себе си, защото предметът ми беше добре познат. Задавах ми теоретически, а също и практически въпроси — за съоръженията, за съобщителните мрежи и функционирането им; за обучението ми в САЩ, както и за работата ми в Англия и Южна Америка. Доста бях задълбочени, но вече бях спокоен; годините на усилено учение, на работа и следдипломна квалификация не бяха отишли напразно, аз знаех, че се представям достойно и дори ми беше забавно.

И внезапно всичко рухна. Мистър Саймъндс, господинът, който ме беше приел, се облегна на стола си и изгледа колегите си един по един. Те му кимнаха и той каза:

— Мистър Брейтуейт, напълно сме удовлетворени от отговорите ви и сме сигурни, че по отношение на подготовката си, способностите си и опита си вие сте изключително подходящ за мястото, което имаме предвид. Но ние сме изправени пред следното затруднение. Ако ви вземем, това ще означава да ви поставим на по-висок пост от редица наши английски служители, много от които работят при нас от дълги години и смятаме, че вашето назначение ще подежда неблагоприятно на хубавите, хармонични взаимоотношения, които винаги са

съществували във фирмата ни. Не бихме могли да ви дадем мястото, без да държим сметка за този риск, а да ви предлагаме някое от другите две-три места, с които разполагаме, също не бихме искали, защото не са подходящи за такъв високообразован и способен кандидат като вас. И тъй, боя се, че не можем да ви вземем. — Той стана, като ми подаде ръка за сбогуване.

Почувствах се на края на умствените си и физически сили, но все пак успях някак си да се измъкна от стаята, да стигна до площадката, асансьора и коридора, да изляза от сградата и да се озова на огряната от слънце улица. Току-що бях осъзнал съществуването на нещо, което или бях забравил, или бях пренебрегвал през последните шест бурни години — черната си кожа. Тя не беше имала значение, когато се записах доброволец в кралските ВВС през 1940 година, не ми беше пречка през периода на тренировъчните полети или когато вече получих нашивки за правоспособен летец и бях зачислен в ескадрила, нито пък някой се беше съобразявал с нея през трескавата несигурност на бойните полети, когато живеехме и обичахме ден за ден — аз и други мъже като мен, за които нямаше утре и които не можеха да си позволят да пилеят ценните мигове на своето днес заради някакви нелепи предразсъдъци, тя не бе правила впечатление никому, когато, облечен в униформата и с нашивките на военен летец бях посещавал театри, забави, кръчми и частни домове.

Не се бях сещал за черната си кожа през тези години. Виждах я всеки ден и никога не забелязвах цвета ѝ. Бях летец в бойно снаряжение, изпълняващ дълга си към Негово Величество^[1], и по заведения или по улиците ми се усмихваха, насърчаваха ме и ме поздравяваха изпълнени с благодарност цивилни, които виждаха не мен, а униформата и връзката ѝ със славните, безсмъртни герои. Да, забравил бях кожата си, когато оживено обсъждахме перспективите да си намеря работа с офицера, отговарящ за професионалното ориентиране, и с хората от онова бюро; съвсем я бях забравил, когато наперено прекрачих прага на тази величествена, внушителна сграда.

Сега, когато си отивах оклюмал, съзнателно извързвах очи от отражението на лицето ми, което се мяркаше от време на време в големите стъклени витрини. От разочарование и огорчение вътре в мен започна да се надига някаква голяма буца; втурнах се в най-близката обществена тоалетна и повърнах.

Поолекна ми, разтърках се малко насам-натам и се посъвзех. Колкото повече мислех за станалото, толкова повече осъзнавах, че цялата тази среща си беше чиста загуба на време. Те бяха взели решението си още преди да прекрача прага на стаята им и всичко, което последва, е било една жестока, безсмислена игра. Внезапно спрях, защото ми хрумна нещо друго. От името ми в документите, които бях изпратил, те сигурно бяха останали с впечатлението, че съм бял, в името Брейтуейт нищо не подсказва какъв е цветът на кожата ми, тъй че учтивото писмо и любезната покана за среща просто бяха предназначени за белия кандидат, когото са си представяли. Господи, кой знае колко ги е вбесил номерът, който така неволно им изиграх!

Без много да му мисля влязох в една телефонна будка и се обадох подред на останалите две фирми. Обясних им, че искам да ги уведомя, че съм негър, но че с удоволствие ще дойда да поговорим, ако цветът на кожата ми не е пречка да бъда назначен на работа при тях. И в двата случая ми благодариха, че съм се обадил, но ми казаха, че местата току-що се заели и те тъкмо се канели да ми го съобщят писмено. Значи такава била работата. Ядосан и отвратен, хванах първия удобен влак за единственото място в Англия, където знаех, че ще се чувствам добре и желан — в дома на семейство Белмънт в Брентууд.

Трудно умира вярата в един идеал. Бях вярвал в един идеал през всичките двадесет и осем години от моя живот — идеала ми за английския начин на живот.

Той ме бе крепил, докато учех в училище почти изцяло само с бели деца и трябваше да се трудя много повече от тях, за да завърша успешно. Той ме бе вдъхновявал в колежа и в университета, когато идеалите изобщо бяха захвърлени в прахта на разочарованието след Гражданската война в Испания. Именно заради него не се опитах да получа американско поданство и когато — след като се дипломирах и две години работих във Венецуела — пристигнах в Англия за следдипломна квалификация, имах чувството, че най-после го виждам осъществен като тържество на справедливостта, търпимостта и всички свободи. Затова без каквото и да било колебание се записах доброволец в кралските ВВС през 1940 година, изпълнен с желание и готовност да дам живота си за запазването на идеала, който ми беше

служил като пътеводна звезда. Но сега от същия този идеал ми горчеше в устата като от пелин.

Повечето англичани, които живеят в родината си, почти не съзнават значението на този неосезаем и същевременно поразително реален и безценен износ — английския начин на живот — за населението на английските колонии; те едва ли се замислят какво удивително явление е толкова различни по пигментацията на кожата раси, толкова отдалечени по географското си положение, да се придържат така усърдно към английските норми, вярвания и традиции. А това веднага си проличава в начина, по който един цветнокож от английска колония се позовава на английските системи на образование, управление и законодателство, или възприема модите в облеклото и маниерите, макар и да получава познанията си за тях главно от втора ръка. Всичко това важи особено много за населението на Антилските острови, съставено предимно от потомци на роби, които, откъснати завинаги от културното влияние на своите предци, са живели, работили и отглеждали децата си през теглилата на робството и мъките на постепенното отърсване от веригите му, следвайки единствения пример пред очите си — английския начин на живот.

Връзките им с Англия са много силни и това се вижда при всяко посещение на кралска особа, когато и млади и стари, и богати и бедни се стичат по улиците на радостни тълпи, за да я приветстват. Да, чудесно е да си английски поданик — докато дойдеш в Англия. След грижливи спестявания и спечелени с труд стипендии мнозина от тях пристигат в Англия, за да се посветят на някое изкуство, на някоя наука или пък да изучават тънкостите на законодателното и административно управление. Те идват твърдо убедени, че Англия и англичаните възплъщават всичко най-хубаво от християнството и демокрацията; и в наивността си приписват тези високи нравствени принципи на всички англичани без изключение.

Възпитан съм като англичанин във всяко отношение. Нито аз, нито родителите ми, нито техните родители, не сме познавали друг начин на живот, на мислене, на съществуване; нито пък друга културна традиция, и никога не съм чувал някой от близките ми да се оплаква, че е английски поданик. Като малък са ме учили да обичам английската литература, поезия и проза, класическа и съвременна, и за мен беше абсолютно естествено да се отъждествявам с английските

герои от приключенските книги в схватките им със злодеите, които по правило не бяха англичани, и с това, според детския ми ум, по-лесно можеше да се обясни злодейското им поведение. През годините ми в колежа и университета, когато подбирах книгите си по-внимателно, проявявах същото пристрастие към английската литература и винаги бях готов да защитавам предпочитанията си пред моите американски колеги. Всъщност, през цялото време, докато бях в Америка, се противопоставях живо на всяка критика срещу Англия и английската политика, макар и понякога, като поразмислях после насаме в стаята си, да преценявах, че критиката е била съвсем разумна.

Възможно е да се измерят със значителна точност приливите и отливите, или пък движенията в пространството на невидими с просто око обекти. Но кой може да измери дълбочината на разочарованието? В ограничените до известна степен сфери на определено висше учебно заведение един студент от колониите се научава да лекува, да спори да рисува и да мисли; извън тези сфери той трябва да преглъща обидите и разочарованията от нетърпимостта, предразсъдъците и омразата. След завършването и установяването на работа изпитанията и сполуките от времето на следването почти избледняват във водовъртежа на всекидневието, но обидите не се забравят така лесно. Кой може да предскаже последиците от студенината на една хазяйка, неучтивостта на един келнер, отказа на една млада жена, поканена на танц? Днешният студент може утре да стане министър-председател. Ами ако някое бъдещо политическо решение се окаже повлияно от спомена за лека или мъчителна неприязън? Разумно ли е да се смята, че всички тия синове на Нигерия, Антилските острови, Британска Гвиана, Хондурас, Малая, Цейлон, Хонконг и други колонии^[2], които искат самоуправление, не са преживели абсолютно никакво унижение, докато са били в Англия или другаде?

За мнозина в Англия чернокожият е „негатив“, „черньо“, или просто „черен“; в съзнанието си те го свързват с представата за неизтощима животинска сила и често може да се чуе изразът „работи като негр“, или „бъхти като черен“, с което се има предвид някакво продължително, мъчително усилие. Те очакват от него да раболепничи, да се задоволява с най-неквалифициран физически труд и да живее в бордеи. Вярно е, че тук-там може да се срещат чернокожи лекари,

юристи или талантиливи актьори, но тях ги смятат за нещо по-различно; което не бива да се бърка с общата маса.

Аз съм негър и това, което ми се случи на споменатата среща, беше, според мен, чисто предателство спрямо вярата ми. Бях вярвал в свободата, в свободата да живея в такова жилище, в каквото бих искал, при условие че имам възможността и желанието да си плащам съответния наем, и в свободата да упражнявам такава професия, за каквато съм подготвен, без оглед на расовата ми и религиозна принадлежност. Всичките големи приказки за демокрация и човешки права ми се сториха фалшиви като празните гаранции, които някои производители дават за стоките си с надеждата, че никой няма да седне да ги оспорва. Англичанинът в родината си не чувства отговорност за тържествените декларации и обещания, които сипят от негово име британските официални представители в колониите.

Позамислих се за живота ми в Съединените щати. Там, когато ги има, расовите предразсъдъци се проявяват открито, явно, драстично; белият човек изразява много ясно становището си и чернокожият се бори с предразсъдъците, също така открито и пряко, като използва всички конституционни средства, с които разполага. Останалата част на света и по-специално Великобритания е склонна често да подлага на гневни критики американската расова нетърпимост, като забравя, че в кратката си национална история САЩ са гарантирали на своите чернокожи повече възможности за развитие и благоденствие, отколкото която и да било друга страна в света с чернокожо население. Всяко свързано с насилия събитие, колкото и да е било осъдително и възмутително, в крайна сметка неизменно е довеждало до някакво подобряване на положението на американските негри. Те достатъчно много са държали на правата, които са искали, за да тръгнат да се борят и да умират за тях, и загиналите не са дали живота си напразно. Освен това американските негри са се обединили в общности, в които всеки работник, занаятчия, лекар, юрист, учен, учител и артист измежду тях принася със способностите си пряка и косвена полза за цялата общност; а в социално и религиозно отношение те са напълно независими от белите хора.

В Англия положението се оказва по-различно. Още не съм срещнал един-единствен англичанин, който открито да признае, че има предразсъдъци срещу негрите; дори е всеобщо разпространено

мнението, че тук такова нещо няма. Всеки негър може свободно да се качи в който си иска автобус или влак и да седне където си ще, стига да си е платил билета; фактът, че много хора нарочно няма да седнат до него, просто се отминава тихомълком. Той може да потърси стая в първия срещнат хотел или пансион — но учтивият отказ, с който често ще го отпратят, в никакъв случай няма да се отдаде на расови предразсъдъци.

В този именно момент осъзнах, че съм английски поданик, което съвсем не е все едно да си англичанин и тази мъничка разлика сега беше особено важна; налагаше се да направя преоценка на самия себе си и на цялото си бъдеще в светлината на това откритие.

Войната беше свършила и трябваше да я забравя; хората вече се преустройваха за нов живот без ужаси и всеобщите страхове, които временно бяха породили всеобщи добродетели, полека-лека взеха да се изпаряват в разгара на икономическото възстановяване. Трябваше да си намеря работа. Аз не исках подаяния, а предлагах на евентуалните си работодатели един образован ум и едно здраво тяло. Надявах се, че все някой ще се заинтересува повече от способностите ми и от ползата, която можеше да има от тях, отколкото от цвета на кожата ми. Спестяванията и парите, които бях получил при демобилизацията, щяха да ми стигнат за около две години при разумно харчене. Тъй че имах време, много време да си намеря подходящ работодател.

---

[1] По онова време крал на Великобритания е Джордж VI. — Б.пр. ↑

[2] Между 1948 — 1961 г. повечето британски колонии получават независимост в състава на Британската Общност. — Б.р. ↑

ПЕТА ГЛАВА

Какво ли не опитах — трудови борси, бюра за трудови резерви, обявления във вестниците — резултатът беше един и същ. По едно време дори взех да споменавам освен квалификацията и цвета на кожата си, но желаещи все така нямаше. После престанах да съобщавам цвета на кожата си, но щом ме видеха, причините, с които мотивираха отказите си, бяха вариации на темата „твърде черен“.

Ето например случая с фирмата за производство на електроуреди в Дегънъм, която беше дала обявление в местен вестник, че търси техници. Не се искаше никаква много тясна специализация, затова им писах с надеждата, че добрата ми подготовка ще ми свърши работа; а и този път не споменах нищо за цвета на кожата си. Получих много скоро отговор с покана да се обадя в отдел кадри на следващата сутрин. Отидох към девет часа и млада чиновничка ми подаде формуляр, след което ме заведе в едно преддверие да попълня формуляра и да изчакам реда си, докато ме приеме завеждащият.

Там заварих неколцина младежи, някои от които чакаха изнервени, други попълваха документите си напрегнато съсредоточени. Един от тях не беше сигурен за правописа на някаква дума и попита останалите, те също не бяха сигурни и аз с удоволствие отговорих на въпроса му.

Постепенно ги извикваха един по един и най-после дойде моят ред. Завеждащият седеше зад бюрото си, а върху бюрото му се мъдреше моят формуляр; той ми посочи стол да седна, взе листа и внимателно го изчете. След това пак започна познатата игра на въпроси и отговори и скоро ми стана ясно, че той не се интересува много от дълбочината на техническите ми познания. Накрая ме попита ухилен:

— Защо ви е тази работа?

Неуместната му забележка ме подразни и аз отговорих:

— Защото ми трябват пари да си плащам за разни дреболии като храната, която ям, дрехите, които нося, и наема за квартирата, в която

живея.

— Ха, дори аз не бих могъл да си позволя костюм като вашия.

Изгледах го в недоумение, защото не виждах никаква връзка между моя костюм и предлаганата работа. Той продължи:

— Аз самият не съм завършил гимназия, да не говорим пък за университет и никой от нашите служители не е толкова учен като вас, затова мисля, че няма да си паснете с тях. А може да не им хареса и изисканият ви начин на изразяване...

Не можах да издържа повече и станах, пресегнах се през бюрото, взех формуляра, безмълвно го нахъсах на парчета и внимателно ги пуснах в кошчето за боклук. После му казах довиждане и си отидох.

Вече близо година и половина бях без работа. Разочарованието ми бе прераснало в задълбочаваща се, тровеща омраза; бавно, но сигурно намразвах тези хора, които така нехайно и безсърдечно ми отказваха правото да си печеля хляба. Виждах им се прекалено образован за по-неквалифицираната работа и твърде черен за нещо по-добро. А сега изглежда им беше неприятно дори и че съм спретнат.

Когато демобилизацията ми бе взела да наближава, писах на чичо ми как стои въпросът с купоните за дрехи и в продължение на няколко месеца той ми изпрати достатъчно бельо, ризи, чорапи, връзки и четири много прилични костюма, които ми бяха съвсем по мярка, а с купоните за дрехи, които получих в Демобилизационния център, си купих няколко чифта солидни обувки.

Хванат като животинче в капана на предразсъдъците, аз започнах да си връщам с безразборни и безсмислени удари в пространството. Станах подозрителен към всеки поглед или жест, като търсех да доловя и да изложа на показ антипатията и расовата нетърпимост, които те — според мен — издаваха. Вече не бях склонен да оказвам на англичанките или на по-възрастни хора онези основни прояви на внимание по автобуси и влакове, които от дете съм смятал, че с пълно право заслужават, и дори се хванах, че гледам с нескривана враждебност малки деца, чиито невинно любопитни очички биваха привличани от необичайния за тях цвят на кожата ми.

За мое щастие това злокачествено състояние не можа да се загнезди трайно в мен. От време на време и въпреки волята се случваше някое лице или лица да кажат или извършат нещо толкова безкористно и приятелско, че за момента забравях всичките си

затруднения и обиди. От такава именно неочаквана страна получих и полезния съвет, който промени целия ход на живота ми.

Седях край езерото в парка Сейнт Джеймс, безцелно вперил поглед в патиците, които се гмуркаха за хапките храна, подхвърляни им от случайни минувачи. Наблизо седеше слаб възрастен господин с очила, който сегиз-тогиз коментираше окраската и навиците на отделни патици. Стори ми се доста осведомен, но никак не бях настроен за подобни разговори и наум го „отписах“ като още един бърбърив дядка. Ала неотзивчивостта ми изглежда не го смущаваше и той се обърна към мен съвсем направо:

— Отдавна ли сте в Англия, млади момко?

В гласа му имаше същата стържеща сухота като в Бертран Ръселовия^[1]; аз се обърнах и го изгледах достатъчно рязко, за да пресека сондажите му — изобщо не ми се разговаряше, особено пък на такава болезнена за мен тема като живота ми в Англия.

— В големите градове човек се чувства ужасно самотен и Лондон не прави изключение в това отношение.

Той придърпа нагоре грижливо изгладените си панталони и кръстоса един връз друг тънките си крака. Явно му се приказваше; някои старци са така. Нямаше значение кой седи до него. Нямаше нужда да му отговарям и дори да го слушам, а ако станех да си вървя, сигурно щеше да заговори на патиците. Но на мен пък не ми се ставаше. Реших, че щом се умори, сам ще спре.

— Никой не е виновен за това, всъщност — продължи той. — Големият град не може да си позволи да отвлеча вниманието си от важната си работа да бъде голям град само заради такова дребничко и незначително нещо като вашето или моето щастие.

Той изговори това съвсем леко, уверено и внезапно събуди любопитството ми. Като го разгледах по-внимателно, забелязах, че в него имаше нещо изтънчено, леко напомнящо на учен, на професор. Той знаеше, че следя думите му, че го слушам и любезните му сиви очи бяха обърнати към мен приветливо.

— Онези високи сгради там са нещо повече от паметници на усърдието, мисълта и усилията, с които е построен този голям град; понякога те служат и като трамплини към вечността на онези неудачници, които не могат да се преборят с града и със самотата си. — Той замълча и каза нещо за една от патиците, което не разбрах. —

Големият град е като бойно поле — подзе отново той. — Човек трябва да е със силен борчески дух, за да живее в него, не просто да съществува, забележете, а да живее. Всеки може да съществува и да влачи душата си насам-натам като износено палто, но съвсем друго е да се живее. Понякога е трудно, а понякога — забавно; непрекъснато стават толкова много нови и вълнуващи неща.

Нито можех, нито желях да пренебрегна приятния му глас, но нямах настроение за философските му разсъждения.

— Ако бяхте негър, щяхте да разберете, че дори и най-обикновеното съществуване ще ви поднесе много повече вълнения, отколкото сте мечтали.

Той ме изгледа и внезапно се засмя с безгрижен и весел смях; смях звучен, млад и неописуемо заразителен. Аз също се засмях, макар че не виждах нищо смешно в думите си.

— Чудех се докога ще издържите да не ми заговорите — рече той, когато веселостта му попремина. — Това помага, знаете ли; като поприказвате с някого, вече не сте самотен, нали?

И така се започна. Скоро си приказвахме непринудено като стари приятели и аз му разправих всичко.

— Станете някъде преподавател — предложи след малко той. — Ето това опитайте. Защо не си потърсите работа като учител?

— Едва ли ще си намеря — отвърнах. — Пък и нямам подготовка за учител.

— О, не е задължително. Научните ви степени ще компенсират липсата на стаж и съм сигурен, че с вашия опит и очевидни способности ще се справите.

— Вижте какво, сър, щом като онези хора не ме допуснаха да припаря до най-обикновени неодушевени машинарии, от които все пак доста разбирам, има ли смисъл да си правя илюзии, че ще ми поверят образованието на децата си?

— Защо не? Те имат огромна нужда от учители.

— Говорят, че и от инженери имали огромна нужда.

— А, не е същото. Мисля, че в Министерството на образованието не се вълнуват толкова от цветовете на кожата и съм убеден, че в това отношение Лондонският окръжен съвет се различава от другите инстанции. Както и да е, излишно е сега да гадаем, по-добре идете да говорите с тях лично.

— Колко пъти съм опитвал. Нищо няма да стане.

— Пак опитайте, няма какво да загубите. Знам със сигурност, че в Ийст Енд имат много свободни учителски места.

— Защо точно в Ийст Енд?

— Защото е малко по-труден район и повечето учители предпочитат да търсят работа другаде.

— И затова смятате, че там ще е най-подходящо за един негър, нали? — Огорчението и озлоблението пак се прокрадваха; човек не може лесно да се отърси от подозрителността си.

— Слушайте, млади момко. — Той беше удивително търпелив с мен, повече, отколкото заслужавах. — Недейте да подценявате хората от Ийст Енд; от тия бордеи и забутани улички са дошли едни от най-способните ни днешни учени и доста от политиците. Внимавайте да не станете по-голям сноб и от нас. С такова настроение ли си търсехте работа досега?

Почувствах, че съм го ядосал и му се извиних; не бях оценил както трябва любезността му.

— Та, опитайте. И няма нужда да им съобщавате веднага цвета на кожата си; първо вижте какво е положението.

Пак се отпуснах и се разбъбрихме за сума неща. Чак след като се разделихме, осъзнах, че сме прекарали над два часа в много приятен разговор, без всъщност да сме се запознали, дори не си знаехме имената. Надявам се, че един ден той ще прочете тези страници и ще разбере колко много съм му благодарен за нашата навременна и съдбоносна за мен среща.

После стана точно както той предрече. Поканиха ме в Министерството на образованието за разговор и по-късно получих писмо, с което ме уведомяваха, че ще бъда приет на работа след съответен медицински преглед. След като и това препятствие бе преодоляно, получих още едно, последно писмо, с което потвърждаваха назначението ми и ми съобщаваха да отида в Отдела за Източен Лондон, откъдето пък ме препратиха в Грийнслейдското училище.

---

[1] Английски философ, математик и обществен деец (1872 — 1970) — Б.пр. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

Пристигнах рано за часа си през първия си ден като учител в Грийнслейдското училище. Радостта и вълнението ми споделяха и семейство Белмънт, при които живеях и на които казвах „мамо“ и „татко“ по тяхно желание. На излизане от къщи тази сутрин мама внезапно ме целуна поривисто на вратата и ми пожела „на добър час“, а татко не изрази така открито чувствата си, но от погледа му разбрах, че и той много се радва за мен. Тръгнах на работа бодър, уверен в себе си и решен да успея на всяка цена.

Когато стигнах до малката уличка, която водеше към училището, чух резките, сърдити гласове на няколко подранили деца; един разярен момичешки глас се извиси ядосано над останалите:

— Денъм, защо по дяволите не оставиш проклетата ни топка на мира?

Силно изненадан влязох в предния двор, който се използваше и за игрище, и видях група момичета, скупчени около нетболния^[1] кош; едно от тях криеше топката зад гърба си, като се мъчеше да я държи по-далече от едро, грубовато момче, изпречило се между нея и коша, в който момичето искаше да вкара топката.

— Махай ми се от пътя, твойта кожа...

В този миг те усетиха, че приближавам и се пообърнаха, но появата ми ни най-малко не ги смути и, докато се изкачвах по стъпалата, отново ги чух как си разменяха откровено вулгарни любезности на чист английски език. Увереността ми взе полека-лека да се топи; дали щяха да ми държат такъв език и в класната стая? Струваше ми се невероятно.

Мисис Дру седеше в учителската стая и четеше вестник. Поздравих я и си свалих палтото.

— Още малко и ще се сбият май, а? — Гласът ѝ беше мек, съчувствен.

— Така изглежда. Мисис Дру, децата изразяват ли се грубиянски и в класните стаи?

— Понякога да. — В забележките ѝ винаги се чувстваше известна тежест, която издаваше действително дълбоката ѝ загриженост за децата, а също и една обективна преценка на собствените ѝ усилия за тяхното добро. — В повечето случаи те просто се перчат и всъщност не свързват в съзнанието си думите, които изговарят, с конкретните неща, затова често е по-добре човек да се прави, че не ги е чул. Някои от по-големите пък нарочно целят да стъписат, да обидят. Напоследък обаче не съм ги чувала да ругаят — може би се въздържат пред мен от уважение към белите ми коси. — Тя поглади хубавата си прическа. — Боя се, че не мога да ви препоръчам как да се борите с това, просто трябва сам да си намерите някакъв начин.

Останалите преподаватели взеха да пристигат един по един и скоро всички си бърбяхме приятно, докато би първият звънец.

Когато излизах от стаята погледнах към мис Бланчард и тя ми се усмихна насърчително, а мис Клинтридж се провикна сърдечно „Успех!“.

Пред вратата на класната стая се чуваха разговори, смехове и тропане. Влязох и тръгнах право към бюрото си, седнах и зачаках. Децата стояха на групички и изобщо не обърнаха внимание на влизането ми, но постепенно се пръснаха и насядаха по местата си. Изчаках, докато всички се наместиха и успокоиха, след което разтворих дневника.

Когато прочитях имената им, те ми отговаряха главно с мънкане под нос и грухтене, само тук-там някой измърморваше малко по-ясно „да“ и „тук“. Едно момче каза „тук, сър“ и отговорът му бе посрещнат с хор от подигравки в знак на протест срещу това отстъпление от съгласуваната им акция.

После събрах парите за стола. Този стол е истинска благодат и за ученици, и за родители; на цени, вариращи от осем до три пенса, в зависимост от броя на децата в семейството, които ходят на училище, всяко дете получава на обяд топла храна, която е достатъчно и задоволителна по качество, а със съдействието на местния благотворителен комитет е и безплатна за онези деца, чиито семейства не могат да отделят дори и такива минимални суми. Мисис Дру ме увери, че повечето ни питомци са толкова яки и силни главно благодарение на добрата храна в стола и безплатната чаша прясно

мляко към десет часа сутрин. Но въпреки това някои от децата предпочитаха да си купуват с дадените им за обяд пари пликчета пържени картофи от близката лавка за пържена риба. Старите навици не се забравят лесно.

След като проверих присъствието им по дневника, се облегнах на стола си и за първи път огледах целия клас, преди да ни извикат в аудиторията за ежедневното събиране. Преброих наум четиридесет и шест места, четиридесет и две от които бяха заети. Подредени бяха в четири прави редици и от мястото си зад бюрото ги виждах всичките като на длан. Двадесет и шест бяха момичета и покрай очите на много от тях личаха следи от несръчно или набързо изтрит грим, което придаваше на очевидно младите им лица леко безвкусен и изморен вид; те си бяха всъщност едни млади жени, които седяха притихнали и внимателно вперили в мен погледи, а евтините им, крещящи обици и гривни им придаваха нещо циганско.

Момчетата бяха по-размъкнати, по-грубички и по-мърляви; всичко в тях — тениските, джинсите, прическите, мрачно съсредоточените физиономии — говореше за един строго спазван стил, който, разбира се, не им беше присъщ. Това беше маска, която те носеха и в училището, и извън него, като своеобразен щит или демонстративна поза срещу всякаква чужда власт, някакъв символ на грубостта, прозрачен и изкуствен като евтините филми, от които беше заимстван.

Тъкмо бях започнал да се чувствам неловко под спокойните им оценяващи погледи, когато звънецът удари и те веднага се втурнаха на тълпи към аудиторията.

Директорът седеше в центъра на една сцена в единия край на залата. Тази сцена беше гордостта на училището. Под ръководството на мис Клинтридж голият прост подиум бе превърнат в елегантен кът с приветлива авансцена и модерно украсена завеса; на втора завеса в дъното бе изобразен оживен провинциален пазар и ефектът от целия този декор беше непринуден, весел и свеж. Близко до него седеше някакво момиче, което имаше за задача да избере и постави на грамофона две плочи — също част от програмата, това бяха или оркестрови изпълнения на класически произведения или вокални изпълнения на прочути певци като Пол Робсън, Мария Калас, Мариан Андерсън и други. Така се целеше да бъде разширена музикалната им

култура извън пределите на джазовите и леките забавни мелодии, които им се предлагаха в часа за танци.

Децата седяха на редици с лице към сцената, а учителите се бяха наредили зад тях; събирането беше съвсем непретенциозно и никак не се наблягаше върху религиозната му страна. Започваше с химн и молитва, в която участваше всяко дете, или активно, или само с присъствието си. Независимо дали бяха евреи, католици, протестанти или мюсюлмани, те се събираха тук всички до един; молитвата за напътствие, насърчение и божествена помощ се отправяше от името на всички.

След молитвата директорът прочете едно стихотворение, „La Belle Dame Sans Merci“^[2]. Плочите, които последваха, бяха „Фантазия импромптю“ на Шопен и част от „Концерт в до за два тропета“ на Вивалди. Те слушаха, тези простовати, размъкнати деца; до едно седяха мирни, превърнати в слух, и не смееха да мръднат, докато не отзвуча и последната нота. И мълчанието им не се дължеше на отегчение или апатия, нито пък на страх от наказание или защото така им беше наредено, не; те слушаха активно, внимателно, със същия унес, с който ги бях видял да танцуват; телата им бяха неподвижни, но усещах, че умовете и духовете им бяха погълнати от музиката. Погледнах към мис Бланчард и, сякаш отгатнала мислите ми, тя ми се усмихна и кимна с разбиране.

След като плочите свършиха, директорът ме представи на всички ученици. Той просто им каза, че имат нов преподавател, мистър Брейтуейт, който ще води четвърти клас^[3], и изрази увереност, че те заедно с него и останалите учители, на драго сърце ще ме приветстват с добре дошъл.

В класната стая застанах пред бюрото си, изчаках докато децата се успокоят, и започнах:

— Директорът ви каза моето име, но ще мине известно време, докато аз науча вашите, затова се надявам, че няма да имате нищо против, ако дотогава ви посочвам с ръка; просто не бих искал да го вземете за израз на грубост. — Помъчих се гласът ми да прозвучи колкото може по-непринудено. — Не зная нищо за вас и нямам представа за способностите ви, поради което ще започнем отначало. Ще ви помоля да четете един по един; ще ви извиквам по имена, а вие ще четете каквото ви харесва, по ваш избор, от учебниците си.

Седнах, разтворих дневника и си избрах едно име напосоки.

— Палмър, започнете, ако обичате.

Проследих погледите на учениците и установих, че Палмър беше едно червенобузо момче с дебел врат, бледи очи и гъста, късо подстригана коса.

— Бихте ли станали прав?

Той огледа класа нерешително, после се изправи и зачете бавно и неуверено.

— Достатъчно, Палмър. Моля да продължи Бенджамин.

Палмър си седна, като ме гледаше въпросително. Четенето му беше поразително лошо. Бенджамин не се представи по-добре, въпреки старанието си, нито пък Сапиано, Уелс или Дрейк.

— Джейн Пърсел, продължете, ако обичате.

Момичето, което стана, беше русо и слабо, с доста натежали гърди, които се люшнаха свободно под тъничката ѝ блуза, очевидно неограничавани от какъвто и да било сутиен. Почудих се каква ли ще е тази майка, която позволява на дъщеря си да ходи така размъкната. Тя четеше по-добре от останалите, тоест, разпознаваше повече думи, но не ги свързваше правилно по смисъл и по този начин ефектът беше непълен.

Докато Джейн четеше, забелязах, че някои от децата на последните чинове не внимават и се смеят. Без да прекъсвам четенето, се надигнах тихомълком и отидох да разбера какво става. Едно от момчетата, същият здравеняк, когото сварих сутринта да дразни момичетата в двора, показваше нещо зад вдигнатия капак на чина си и непосредствените му съседи просто изнемогваха от с мъка сдържания смях.

Доближих се незабелязано до него и изпитах дълбоко отвращение, когато видях какво държи в ръката си. Беше някаква женска фигурка от гума с телесен цвят, възседнала мъничко кълбо; щом той стиснеше кълбото с палец и показалец, увисналите ѝ, кухи гърди и корем се издуваха прекомерно и се получаваха доста вулгарен вариант на същата фигурка в напреднала бременност.

— Бихте ли прибрали това?

Той сложи небрежно фигурката в джоба си, измъкна ръката си иззад чина и остави капака му да падне на мястото си със силен трясък. Момичето спря да чете и разбрах, че всички ме наблюдават

напрегнато и очаквателно. Кипнах от гняв и всеки момент щях да избухна, но някак си успях да се овладеея. Върнах се при бюрото си. Спокойно, повтарях си, трябва да запазиш спокойствие.

— Потър, четете, ако обичате.

Потър беше висок и много дебел, безспорно най-големият дангалак в класа. Той четеше доста прилично и когато вдигнах ръка да спре, лицето му просто грейна.

— Седнете, Потър. — Гласът ми беше рязък. — Всички ще се съгласите, надявам се, че тази книга е написана на вашия роден английски, който е езикът и на дедите ви. След като ви чух, не съм сигурен дали нарочно не четохте толкова лошо, или просто не сте в състояние да разбирате, или да се изразявате на собствения си език. Но може би по някаква случайност да съм попаднал тъкмо на онези, които четат най-лошо. Би ли искал да опита още някой?

След кратка пауза една ръка се стрелна над последния чин в най-далечния край на стаята. Тя принадлежеше на червенокосото момиче, което бях срещнал предишния ден. Забелязах, че за разлика от повечето си съученици, тя беше чиста и спретната.

— Името ви, моля?

— Деър, Памела Деър.

— Четете, ако обичате.

Беше си избрала откъс от „Островът на съкровищата“ от Робърт Луис Стивънсън.

„Влязох целия в бъчвата с ябълки и открих, че вътре не беше останала нито една...“

Гласът ѝ беше ясен, топъл и приятен, тя четеше свободно, думите се лееха и полека-лека описанието на ужасното преживяване на героя ни завладя. След като свърши откъса си, тя спря, изглежда ме предизвикателно, сякаш доволна, че е реабилитирала по този начин съучениците си, и нахакано си седна.

— Благодаря ви, Памела Деър. Някой друг?

Никой не пожела и аз започнах да им говоря за изразителното четене, като подчертах, че това е едно от най-важните неща, които те трябва да усвоят. От време на време приближавах до някой чин, взимах някоя книга и им четях, за да подкрепя с пример поредното си твърдение. Те ме наблюдаваха мълчаливо, малко заплашително, но все пак слушаха и аз още повече се разпалих, като целта ми беше преди

всичко да задържа така вниманието им колкото може по-дълго. Звънецът, който обяви края на часа, беше добре дошъл, и те хукнаха навън, за да получат сутрешната си чаша мляко, а аз останах в стаята да помисля за следващия си час.

На вратата се почука и мис Клинтридж влезе с две чаши чай, едната от които остави на бюрото ми. Станах, но тя, без много да се церемони, приседна на ръба на бюрото.

— Помислих си, че няма да се откажете от една чаша. Как мина, гълъбче?

— О, не беше много лошо, струва ми се; само имах малка неприятност с едно от момчетата. — Разправих й случката.

— И какво направихте после?

— Нищо, казах му да си я прибере.

Тя ми хвърли един дълъг, изпитателен поглед над ръба на чашата и накрая ме попита:

— Между другото, как ви е името?

— Брейтуейт.

— Не това, глупчо, първото.

— Рики, съкратено от Рикардо.

— Мойто е Вивиен, но всички ми викат Клинти.

— Подхожда ви. На място.

— И други са ми го казвали. Сега, виж какво, Рики, има едно-две неща, които мисля, че трябва да разбереш. Всички знаем възгледите на Стария как трябва да обучаваме тия деца и сме съгласни с него. Но този въпрос си има и друга страна; идеите на Стария изглеждат чудесни, когато ги говори в кабинета си, но ние трябва да ги прилагаме на практика в класните стаи, което е съвсем друго нещо. А представи си го и от гледна точка на децата; те идват от семейства, в които всяка заповед неизменно се придружава от удар, и, щат не щат, вършат каквото им се нареди. Могат да се ругаят с приятелите си, но само да се изпуснат пред родителите си или по-възрастните си братя и сестри, веднага получават шамар по врата. Е, идват те тук и скоро откриват, че никой не раздава плесници и те могат да приказват и вършат каквото си щат. И какво става? Малкият Алфи или малката Мари решават, че им е позволено да говорят каквото им дойде на езика, а горкият учител трябва да седи и да ги търпи; а колкото повече ги търпиш, толкова по-зле става. Дотук ясно ли е?

— Ясно.

— Е, та значи трябва да мислим и за себе си, освен за децата. Ние сами трябва да направим работата си поносима, затова чуй какво ще ти кажа и го запомни от мен. Не ги пипай, особено момичетата, с пръст не ги докосвай, защото докато се усетиш, така ще се разпищят, че ще се чудиш как да се оправяш и къде да се дяваш, но същевременно трябва да им вземеш по някакъв начин страха. Всички сме минали през това. Затуй сега се боят от Грейс и много ги респектира с езика си Селма Дру — тя има вид като че ли и на мравката път прави, но когато се ядоса и си отвори устата е страшна работа.

Аз самата съм родена тук и те го знаят, тъй че не могат да ме уплашат. Изобщо, не им се хващай на номерата, Рики, защото ще ти се качат на главата. Стъпи им здраво на шиите още от самото начало, а после, ако нещата тръгнат добре, винаги можеш да ги отпуснеш малко. Онова магаре Хакмън се опитваше да им се слага, отпусна им юздите и сам се оплете в тях; ама така му се пада на глупака глупав. — Тя замълча, за да си допие чая. — Чаят ти изстива, Рик. — Мис Клинтридж скочи от бюрото. — Запомни го добре, не им се хващай на номерата. — Тя взе двете празни чаши и изчезна, волна и ефирна като майски ветреца.

— Благодаря ти, Клинти, ще запомня.

Още преди класът да се върне, нагласих черната дъска на статива и ги зачаках малко нетърпеливо. Щом насядаха, аз започнах:

— Урокът ни по аритметика ще бъде за различните мерки за тежина и дължина. Както и в часа по четене, ще се опитам да установя знанията ви, а вие можете да ми помогнете, като отговаряте на въпросите ми колкото ви е възможно по-пълно. Знае ли някой мерките за тежина?

— За какво?

— За тежина — повторих, като се надявах, че съм произнесъл фразата достатъчно отчетливо. — Става дума за онези мерки за тежина, които се използват в бакалниците и другите магазини от този род.

— А, да, знам ги — обади се най-дебелото момче, което се беше разплуло на чина си. — Сврхтежка, тежка, полутежка, средна, петел, муха, перо.

Той беше вдигнал едната си ръка и като хлапе от детската градина присвиваше един по един разперените ѝ пръсти с другата, докато изброяваше категориите по бокс. Щом спря, всички избухнаха в смях, а той се изправи и им се поклони с престорена тържественост. Наистина беше много смешно и ако беше другаде и по друго време, сигурно и аз щях да се заливам от смях като тях. Но, за добро или за зло, това ставаше в моята класна стая и думите на Клинти още кънтяха в ушите ми. Изчаках смехът да отшуми. Скръстих ръце на гърдите си и се облегнах на бюрото си, докато и последното дете се насмя до насита и утихна. И после казах:

— Как ви е името, моля?

— Денъм.

— Е, Денъм, това е един от начините на приложение на мерките за тежина. Интересувате ли се от бокс, Денъм?

— Ъхъ. — Той сгъна рамене и огледа лениво класа.

— Ясно. Щом умеете да си служите с мерките за тежина и в това ограничено тяхно приложение, Денъм, не може да се каже, че сте съвсем глупав, нали?

Усмивката изчезна от лицето му.

— Искате ли някой друг да каже още нещо за мерките за тежина?

— Тонове, центнери, куортъри, паунди, унции^[4]. — Гласът се разнесе неочаквано току пред мен. Вгледах се в обърнатото нагоре лице и познах вчерашния малчуган с цигарата.

— Да, правилно. Как се казвате, моля?

— Тич. Тич Джаксън.

Стана ми приятно от този жест на сътрудничество.

— В някои страни, като например Съединените щати или в Антилските острови, макар и да си служат със същата система и да използват паунди или тонове, никога не употребяват центнери или стоунове^[5]. И тъй, един човек там би казал, че тежи сто и седемдесет паунда, докато тук, в Англия, той би заявил, че теглото му е дванадесет стоуна и два паунда, което ще рече, че е от... полутежка категория ли ще бъде, Денъм?

— Полусредна. — Гласът на Денъм прозвуча небрежно, но авторитетно.

— Благодаря, Денъм, полусредна. Има и други мерки за тежина. Например онези, които използват бижутерите при претеглянето на

благородни метали като златото, среброто, платината.

— Диамантите са най-добрият приятел на девойката.

Тази забележка бе последвана от гръмогласен смях. Не бях сигурен кой я пусна, но знаех, че е някой от последните чинове. Погледнах към Денъм, но той отвърна на погледа ми хладнокръвно, дори нагло.

— Аз обаче не си падам много по тях.

Пълничко момиче с нездрав цвят на кожата свали с предвзето движение от посивелия си врат едно герданче от цветни стъклени мъниста и го вдигна високо, за да го видят всички.

— Повече съм по перлите!

Префърцунените ѝ жестове и физиономии просто накараха класа да се запревива от смях.

Знаех, че трябва да направя нещо, и то веднага. Те искаха да подкопаят авторитета ми, може би не толкова от някакво чувство на антипатия към самия мен, колкото от желание да останат верни на установената си практика да оказват съпротива на всеки нов учител, като използват ловко и най-малкия признак на слабост или нерешителност. Вероятно Клинти бе имала предвид точно това. Е, добре, щом като искат война...

— Достатъчно! — Гласът ми, рязък и силен, пресече смеха им като с нож. — Намирам за интересно и насърчително, че проявявате чувство за хумор, особено по отношение на нещо толкова просто и елементарно като мерките за тежина. Всъщност на вас май всичко ви е много забавно. Забавно ви беше, че не можете да прочетете гладко най-обикновени откъси от учебниците си по английски, а сега ви е весело, че не познавате мерките. Срещал съм много хора, които са се смущавали и дори са страдали от невежеството си, но на вас ви е весело. — Бях много саркастичен, преднамерено, язвително саркастичен. — Затова ми е съвсем ясно, че с вас ще си прекарваме страшно приятно; вие знаете толкова малко и толкова лесно се развеселявате, че едва ще дочаквам следващите си часове с вас.

Разнесоха се възгласи „какво мръсно нахалство“. Вече не се усмихваха, а ми мятаха гневни погледи. Това беше къде-къде по-добре.

— Сега ще се занимаем с мерките за дължина. Знаете ли ги, Денъм?

— Не разбирам какво ме питате.

— Преди да ви обясня, ще ви изчакам всички да се насмеете хубавичко, както обикновено.

Те ме гледаха сериозно, сърдито, внимателно.

— Знае ли някой мерките за дължина?

— Инчове, футове, ярдове, фърлонги, мили^[6] — обади се дебелото момиче с луничките.

— Да, съвсем правилно. Наричат се за дължина, защото с тях се измерват дължини и разстояния.

След това направих кратък исторически преглед на различните системи и поговорих за голямото им значение в нашето ежедневие. Те слушаха и аз успях да задържа по този начин вниманието им, докато би звънецът за обяд.

---

[1] Нетбол — вид баскетбол, който се играе от момичета. — Бел.пр. ↑

[2] Известна балада от английския поет Джон Кийтс (1795 — 1821). — Бел.пр. ↑

[3] Последен клас в така наречените „съвременни училища“ в Англия, обхващащи деца до 15 год. възраст. — Бел.ред. ↑

[4] Един тон = 1916 кг.; един центнер = 50,80 кг (англ.), 45,30 кг (амер.); един куортър (квартер) = 12,7 кг (англ.), 11,34 кг (амер.); един паунд (фунт) = 453,6 г; една унция = 28,3 г. — Бел.пр. ↑

[5] Един стоун = 6,35 кг. — Бел.пр. ↑

[6] Един инч = 2,6 см (един цол); един фут = 30,48 см; един ярд = 91,4 см; един фърлонг = 201 м; една миля = 1609,31 м (английска, сухопътна), 1852 м (морска). — Бел.пр. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Аз не отидох в трапезарията за обяд. Не бях останал много доволен от обяда предишния ден, защото се бях раздразнил от дрънкането и тракането на съдове и прибори. Затова мама ми беше приготвила няколко сандвича и една ябълка и останах в учителската стая да се наобядвам на спокойствие. За моя изненада се чувствах направо изтощен и с известно изумление осъзнах, че учителската професия е изпълнена с много по-голямо напрежение, отколкото съм си представял.

Скоро след като седнах да се храня, в стаята влезе мис Бланчард.

— О, здравейте, и вие ли не харесвате храната? — Тя седна и започна да развива пакетче със сандвичи.

— Нямам нищо против храната, но шумът ме дразни.

— На мен пък ми е блудкава и затова или си нося нещо от къщи, или, ако съм в настроение, се отбивам в близкото еврейско ресторантче. Отвън видът му е малко съмнителен, но иначе е много чисто и готвят вкусно.

Скоро вече си приказвахме съвсем непринудено и дори установихме, че имаме общи интереси — и двамата обичахме книгите, музиката, театъра и киното.

— Тази сутрин ми се сторихте доста изненадан.

— Изненадан ли? Кога?

— На събирането в аудиторията. Да си призная, и аз трудно бих повярвала, че са способни не само да слушат, ами и да се наслаждават на класическа музика.

— Не мислите ли, че може би причината е в самите плочи, особено Концерта за два тромпета? Много беше завладяващ, нали?

— Може би, но през последните няколко дни те слушаха по същия начин, а плочите всеки път бяха различни.

— Изумително, наистина изумително.

— Как мина днес?

Разправих ѝ накратко за сутрешните часове.

— Господи. Може би Уестън ще излезе прав, все пак.

— Още е рано да се каже. Както и да е, мисля да постъпя както ме посъветва Клинти, мис Клинтридж.

— О, тя взе ли ви вече под крилото си?

Погледнах я, но не можах да прочета нищо по усмихнатото ѝ лице.

— Не, наистина, ако това е начинът да се справи човек с тях, ще опитам.

Един по един останалите колеги се връщаха от обяд и ме питаха как са минали първите ми часове.

— Не бъдете много строг с тях — предупреди ме мисис Дру. — Те всъщност нямат лоши намерения; и изобщо, когато ги опознаете, ще разберете, че не са лоши деца.

Спомних си какво ми бе казала за нея Клинти и се усмихнах.

— Номерът е да ги опознаеш. — Глухият писклив глас на Уестън едва се процеди през рошовата растителност, която почти закриваше устата му.

Изведнъж ми хрумна, че с внезапно дръпване на единия му мустак цялата му брада ще се отпори като стар пуловер и лицето му ще остане голо като трътката на оскубано пиле.

— А ти опознал ли си ги? — обади се Клинти с лукаво сладникав глас; тя явно обичаше да се занася с него.

— Ами, правят каквото им кажа в клас и това ми стига.

— Повече няма и да получиш, умнико.

— Не са чак такива, каквито се мъчите да ги изкарате. — Тънките устни на мис Доуз изговаряха грижливо всяка дума. Тя седеше в един ъгъл до мис Филипс; двете винаги бяха заедно и вечно си споделяха някакви безкрайни тайни. Мис Доуз ме изненадваше всеки път, когато погледнех към нея. Големите ѝ кръгли гърди никак не се връзваха с половинките, късите чорапи и строго свитите устни: сякаш природата ѝ ги беше дала по погрешка.

— Никой не се мъчи да ги изкарва, миличка, глупости говориш.

Грейс поднасяше чашите.

— О, знаеш много добре какво искам да кажа.

— Разбира се, че зная, но ти не разбираш аз какво искам да кажа. Трябва само да ги чуеш какво си приказват в час по ръкоделие; косите

ще ти се накъдрят. И да искаш, не можеш да ги очерниш кой знае колко.

— Може би Брейтуейт ще се опита да им приложи някоя и друга черна магия? — обади се Уестън, колкото да изтърси нещо.

Туйто. Все не можех да го разбера този Уестън кога говори сериозно и кога не. Изглежда му правеше удоволствие да се заяжда, но винаги с усмивка. Някои скорошни преживявания се бяха отразили доста зле на душевното ми състояние, затова подозирах, че съм станал прекалено чувствителен. Освен това ми се струваше, че ако все пак някой ден успее да ме изкара от кожата ми, ни най-малко няма да му остана дължен: за всеки случай реших просто да се правя, че не съм го чул. Знам ли, може пък наистина да има съвсем приятелски намерения, макар и да не ги изразява много ясно. Толкова дълго време си бях търсил работа, че сега не ми се щеше да провалям всичко само заради него.

— А *вие* каква магия прилагате, Уестън? — попита мисис Дру студено.

Клинти беше права; наистина си я биваше. Уестън я погледна, очевидно решил да остави въпроса ѝ без отговор, и потъна в мълчание.

Погледнах към мис Бланчард и тя ми се усмихна съучастнически. Едно поне беше ясно, повечето от колегите ми искаха да успея; те ме бяха приели безусловно. И това беше най-важното.

Следобедните часове минаха спокойно, но незадоволително. Децата нито бърбеха, нито се смееха, нито се опитваха да подкопаят по какъвто и да било начин авторитета ми, но седяха напълно безучастни. Те ме слушаха или изпълняваха задачите, които им поставях, като автомати. Всичките ми опити да пусна по някоя шега бяха посрещнати със смразяваща неотзивчивост, което показваше, че предишните ми забележки явно ги бяха подразнили. А техните мълчаливо вперени погледи пък дразнеха мен.

Но не всички се проявяваха така, разбира се. Тич Джаксън се държеше приятелски от самото начало и макар че се беше смял заедно с другите, винаги когато поглеждах към него, ми се усмихваше не принудено. Друго момче, което не даваше никакъв израз на неприязън, беше Патрик Фърнман, дребен малчуган със слабо, интелигентно лице, чийто черен перчем все му влизаше в очите. Направи ми впечатление и още едно момче от класа. То беше добре

сложено и мургаво, очевидно дете от смесен брак, и се казваше Сийлз: Лорънс Сийлз. Никога не се обаждаше, освен когато не го питах нещо изрично, и макар че беше облечен като съучениците си, с неизменната униформа — тениска и джинси — той някак си се отличавахе от тях и се разграничаваше от непочтителното им поведение, но от друга страна не проявяваше никакво желание да бъде по-любезен с мен. Беше доста умен и четеше много добре, но упорито се държеше на разстояние.

На връщане към къщи тази вечер минах покрай мъничка будка за цигари недалече от училището. Към горната част на отворената ѝ вратичка беше закрепена черна дъска, по която бяха забодени с карфици картончета, рекламиращи различни стоки за продан и съобщения за квартири под наем, свързани и с търсене, и с предлагане. Спрях за малко и се загледах. Дългото пътуване до Брентууд и обратно всеки ден щеше да е изморително през хубавите майски дни, а през зимата с нейните киши и снегове щеше да е още по-лошо. Защо ли не си потърся подходящо жилище по-близо до училището?

— Желаете ли нещо?

Човекът се беше изправил в рамката на вратата, едва различим върху фона от буркани с бонбони и дървени каси с безалкохолни напитки; кръглото му, небръснато лице се бе очертало като бледо петно над раираната му риза без яка, солидно издута на кръста.

— Благодаря, не, просто гледам. Бих искал да си намеря жилище наблизко.

Той пристъпи напред, все още в рамката на вратата, мушнал палци под тесните тиранти, на които се крепяха провисналите му панталони.

— Аха. Някъде наблизко ли работите?

— Учител съм, в Грийнслейдското училище — днес ми е първи ден всъщност.

Като чу това той извъртя очи, сякаш за да ги насочи по-добре към мен; погледът му беше внимателен, проникателен.

— Учител значи. — Той се приближи към мен и забучи дебелия си къс показалец в дъската, без да изважда палеца си от презрамката и тя се обтегна като тетива на лък спрямо тялото му. — Тия не са за вас, за учител не стават; от време на време има и подходящи, но тия не.

Погледнах го малко изненадан; това беше доста неочаквано.

— Минете друг път, ако падне нещо подходящо, ще ви кажа.

Той се усмихна и си влезе обратно в будката, а аз си тръгнах, силно зачуден от тази така ненадейна проява на човештина.

Щом се прибрах вкъщи вечерта, обсъдихме с мама и татко положението в класа и аз изслушах внимателно съветите им. Стигнахме до заключението, че е много необходимо да спечеля доверието и уважението на децата преди неприязънта им да е изкристализирала в някой неприятен инцидент, който може да разруши завинаги всяка възможност за добри взаимоотношения с тях.

ОСМА ГЛАВА

Всеки петък сутрин цялото училище пишеше през часа преди голямото междучасие седмичното си съчинение. Това беше едно от любимите хрумвания на директора и по отношение на него той не търпеше никакви вмешателства. Всяко дете трябваше да направи нещо като преглед на учебните си часове през седмицата със свои думи, както намери за добре; даваше му се пълна свобода да коментира, да критикува, да изразява съгласие или несъгласие с което и да било лице, предмет или метод, свързани по някакъв начин с училището. Нищо и никой не беше неприкосновен, от директора до чистачката, а детето не го заплашваше никакво наказание.

— От това — казваше мистър Флориан — имат полза и учениците, и учителите. Ако едно дете иска да напише за нещо, което е от значение за него, то ще си даде труда да го изрази колкото може по-грижливо и подробно и така може да подобри своя английски по отношение на правописа, композицията и стила. Седмица след седмица, ние сме в състояние да следим дали то постига някакъв напредък, как се развива. Колкото до учителите, веднага разбираме много добре какво мислят децата за нас и доколко успяваме да достигнем до тях. Понякога, за наше разочарование, може да се окаже, че един добре подготвен урок не е събудил интерес у Джони Смит, а нали в края на краищата урокът е бил предназначен за Джони Смит, не за учителя, и ако не му е бил интересен, значи учителят трябва да се замисли. Ще установите, че децата са доста справедливи, дори и когато коментират нашите особи. Ако сме небрежни в облеклото, маниерите или взаимоотношенията си, те скоро ще го забележат и е съвсем безсмислено да им се сърдим, че такива неща им правят впечатление. И накрая, прозорливият преподавател ще открие в съчиненията им насоките на техните интереси — както на отделните деца, така и на целите класове — и ще съобрази с тях плана на работата си.

През първия петък, откакто поех класа си, ми беше много интересно да узная как ме виждаха питомците ми и какви забележки щяха да имат към мен. Когато прочетох някои от съчиненията на обяд установих — трябва да призная, с една смесица от облекчение и разочарование — че освен дето споменавах мимоходом за новия си „черничък“ учител, те не ми бяха отделили почти никакво внимание. Повече ги беше развълнувала внезапната повреда на радиограмофона по време на танците в сряда и успешните срещи на някои от момчетата като представители на отбора по бокс към кварталния спортен клуб.

Те може би си мислеха, реших тогава аз, че едва ли ще се задържа повече от предшествениците си и затова сигурно им се бе сторило безпредметно да хаят време и сили да пишат за мен. Но ако им бях направил толкова малко впечатление, грешката си е само моя, заключих аз. От мен зависеше да намеря някакъв път към тях.

Започнах да полагам големи усилия всичко да върви добре с моя клас, но дните се редяха мъчително, а аз усещах, че не съм на нужната висота. Купувах и четях книги за психологията на преподаването, за да открия по какъв начин да раздвижа, да разбудя интереса на децата, но предлаганите методи все не съответстваха на моите проблеми и не ми бяха от полза. Като че ли се мъчех да ги докосна през някакво дебело стъкло, толкова ми изглеждаха далечни и безразлични.

Сега осъзнавам, че всъщност отношенията ми с тях са минали през три фази. Първата, която бих нарекъл „тиха“, продължи през първите няколко седмици от учителстването ми; през това време те изпълнявах всички задачи, които им поставях, без въпроси или протести, но същевременно без какъвто и да било интерес или ентусиазъм. И ако задачата не изискваше непосредственото им съсредоточаване, те седяха и ме гледаха втренчено със същото търпеливо, неотклонно внимание, с което биха съзерцавали някоя много рядка птица. Понякога седях на бюрото си, поправях усилено писмените им работи и усещах погледите им върху себе си, а когато вдигах очи, ги виждах как седят, застинали в очакване. Това ме нервираше и дразнеше, но съумявах да се владея.

Много грижливо подготвях уроците си, като се стараех да илюстрирам материала с примери от тяхната собствена среда. Задачите по аритметика свързвах с евентуални домашни проблеми, пред които биха могли да се окажат изправени те или родителите им: например

приходите и разходите на семейството, относителните тегла на храни и горива, измерването на обичайни за всекидневията разстояния или предмети. Измислях им какви ли не задачи в този дух, все в рамките на едно домакинство, гледах да ги заинтригувам, но те сякаш се бяха наговорили да дремят безучастни и всичките ми опити да създам атмосфера на непринуденост се проваляха безславно.

Постепенно преминаха към втората част на кампанията си — „шумната“ фаза. Наистина, не всички участваха в нея, но онези, които стояха настрана, явно симпатизираха на активните участници. По време на урок, особено на такъв, при който ми се налагаше да им чета или да им говоря, някой от тях вдигаше капака на чина си и го оставяше да падне със силен трясък; виновникът си седеше и ме поглеждаше с широко отворени невинни очи, все едно че е станало случайно. Те, разбира се, знаеха не по-зле от мен, че нищо не можех да им направя, а пък аз се мъчех на всяка цена да запазя самообладание, поне външно. Един-два такива трясъка обикновено бяха достатъчни, за да се разстрои нормалният ход на урока и затова често се принуждавах да прекъсвам четенето и да им давам някаква писмена работа; все пак не можеха едновременно да пишат и да блъскат капаците на чиновете си.

Знаех, че не беше възможно да прилагам дълго време тази безсмислена усмирителна мярка. Беше ми съвсем ясно, че начинът ми на преподаване трябваше да бъде главно устен поради доста ниското равнище на класа изобщо; всичко трябваше да се обяснява подробно и аз просто не можех да не им говоря надълго и нашироко. Затова ме обземаше безсилен гняв, когато те грубо прекъсваха онова, което се правеше само за тяхното собствено добро. Същевременно внимавах колегите ми да не разберат за тези мои трудности. Много исках да опровергая всеобщо разпространеното мнение, че мъжете учители не могат да се справят добре с работата си и ни най-малко не желаех да давам на Уестън повод да злорадства, затова упорито стисках зъби и при всеки урок се нагаждах към настроението на децата. Понякога се разхождах из квартала след училище, за да добия представа за средата, в която бяха израснали, но макар че това ми помогна да разбере липсата на добро възпитание в поведението им, то все пак не го направи по-поносимо за мен.

Една сутрин им четях някакво съвсем просто стихотворение, като се опитвах така да го тълкувам и анализирам, че да им разкрия красотата на формата и образността му. Тъкмо когато си мислех, че вече съм събудил в тях активен интерес, едно от момичетата, Моника Пейдж, пусна от високо капака на чина си; трясъкът като че ли отекна във всяка частица на цялото ми същество и внезапно изпитах страхотен гняв. Изгледах я продължително, преди да отворя уста; тя издържа на погледа ми и после подхвърли небрежно към класа:

— Не ще да стои изправен, скапанияка.

Всичко това, разбира се, беше нарочно — и трясъкът, и просташката забележка, с която започна третата, „неприличната“ фаза на акцията им. Оттам нататък всяка втора дума им беше „скапан“ или „кофти“, когато си говореха помежду си, особено пък в класната стая. По каквото и да било повод си подвикваха за разни неща, които все бяха „кофти“ или „скапани“, и то винаги достатъчно високо, за да ги чуя. Веднъж в час по математика Джейн Пърсел ми изтърси:

— Не мога да я сметна тая скапана задача, мистър Брейтуейт, адски е трудна. — Тя ме гледаше хладнокръвно от мястото си, вперила умолително в мен невинно ококорени сини очи, а едрите ѝ гърди се очертаваха ясно под тънкия пуловер.

— Кажете ми... — Гласът ми беше леден и рязък от едва сдържан гняв. — Такъв език ли държите и на баща си вкъщи?

— Че вие да не сте ми скапания баща случайно? — сръза ме тя злобно.

Хубав отговор, с който ми затвори устата. Тая малка повлекана, помислих си, при това сам си го изпросих!

Когато звънецът удари за междучасието, те хукнаха в коридора и чух как взеха да я поздравяват, че поставила „мръсния негър на място“. Някои от по-близките ѝ приятели шумно протестираха срещу моя въпрос, окачествявайки го като „адски нахален“, и обявяваха на чист английски език какво са щели да ми отговорят, ако съм се бил осмелил да правя каквито и да било намеци за родителите им. Така или иначе опитът ми да смърям момичето за неприличния ѝ език бе изтълкуван като жестока и неоправдана обида за родителите ѝ.

След тази случка положението леко се влоши и аз не можех да се освободя от чувството, че Уестън е имал всички основания за своето отношение към децата, тяхната злонравност беше съвсем безсмислена

и ненужна. А освен грубия им език ме смущаваше и друго нещо. Често се натъквах по коридорите и из разни тъмни кътчета по стълбите на момчета и момичета, които се целуваха и прегръщаха съвсем сериозно и недвусмислено; при появата ми те се отдръпваха за малко едни от други и просто ме изчакаха да се отдалеча, за да си продължат прекъснатото удоволствие. След училище се застояваха по стълбите или в тоалетните, като момичетата парираха с доста безсрамно кикотене авансите на момчетата, а понякога ги виждах да се събират на групички в някой по-скришен ъгъл на двора и да предприемат нещо като съгласувани действия.

Макар и да си повтарях непрекъснато, че поведението им, особено пък извън класната стая, изобщо не ме засяга, загрижеността ми за тях и за отношенията ми с тях все повече нарастваше. Още повече че децата от по-малките класове имитираха държането на по-големите и някои от по-предприемчивите момченца дори се опитваха „да закачат“ момичета от горните класове. Едно такова момченце като по чудо се отърва само с леки наранявания, когато падна през стъкления покрив на женската тоалетна при опит да наднича отгоре.

Това произшествие предизвика оживени разговори в учителската стая, но колкото и да е странно, те се въртяха повече около различни предположения какво би могло да стане, ако детето се беше ударило сериозно, отколкото около доста съществената морална страна на въпроса. А и самите момичета, съзвели се на бърза ръка след уплахата от внезапно посипалите се по главите им стъкла, се надсмивали после с приятелки в коридора пред класната си стая над глупостта на разсеяния авантюрист, че се е мъчил по толкова заобиколен начин да се добере до толкова маловажно откритие.

Нещата стигнаха до връхната си точка един следобед през междучасието. Бях ходил до учителската стая да си взема чаша чай и щом влязох в класната стая, видях, че се е задимила от нещо, което тлееше зад решетката на камината. Няколко момчета и момичета стояха наоколо, като се смееха и шегуваха, без да обръщат внимание на пушека и без да правят и най-малък опит да изгасят или изхвърлят източника му. Поразбутах ги, за да погледна по-добре и с ужас установих, че някой бе хвърлил в камината употребявана дамска превръзка и не бе успял да я изгори.

Толкова бях вбесен и отвратен, че този път направо избухнах. Изгоних момчетата от стаята и отприщих целия си гняв върху момичетата. Казах им колко ми е противно поведението им, грубия им език, размъкнатото им облекло и разпуснатостта им в техните отношения с момчетата. Думите просто бълваха от устата ми, а момичетата само стояха и слушаха. Господи, как ме слушаха! Нито едно не смееше да шукне. И накрая се захех с последната им щуротия.

— Има някои неща, които възпитаните жени никога не показват, и аз мислех, че вашите майки и по-големи сестри са ви го обяснили, но явно, че са пропуснали това свое задължение. Само една долна никаквица може да си позволи подобно нещо, а онези, които са стояли наоколо и са я насърчавали, са същите като нея. Не желая да знам коя го е направила, защото всички имате вина. Ще изляза от стаята точно за пет минути, през което време се надявам, че ще изхвърлите тая мръсотия и ще отворите прозореца, за да се проветри от смрадта. И хубавичко да го запомните, ако чак толкова не можете да дишате без такива номера, моля, правете си ги в къщи, но не и в моята класна стая. — С тези думи изхвъркнах от стаята и затръшнах вратата.

Изкачих се на горния етаж и отидох в библиотеката — единственото място, където можех да остана сам за малко. Страшно ми беше мъчно, защото ми беше ясно, че с последната си измишльотина те очевидно целяха да ми покажат пълното си неуважение към мен. Изглежда тия деца нямаха никакво чувство за приличие, всичко, което вършеха или говореха, беше белязано от някаква отвратителна порочност, сякаш дълбоко и безвъзвратно вкоренена в самото им съзнание. „Защо, за бога, защо, питах се аз, се държат така с мене?“ Сигурен бях, че причината не е в негърския ми произход, защото и на Хакмън хич не му беше провървяло. Защо тогава? Какво не беше в ред? Те се мъчат да ме сломят, мислех си аз, да ме пречупят и да им бъда следващия Хакмън, да се мотая из учителската стая, когато трябва да съм в класната си стая с поверените ми ученици и аз да владея положението — както бе казала Клинти. Ето, това беше отговорът! Те искаха да повторят и с мен победата си над Хакмън. Хубаво, ще видим кой кого! Достатъчно отстъпки им бях направил, те го бяха прекалили и сега щях да сменя изцяло линията, пък дори и с риск да вляза в противоречие с възгледите на директора, които той така внимателно ми бе разяснил. Ядът ми беше попреминал, но аз вече бях взел твърдо решение да въведа здрав ред в класа си. Отсега нататък стаята щеше да свети от чистота; и нямаше да ги моля за това, а щях да го изисквам от тях. И край на всякакви изрази от рода на „кофти“, „скапан“ и „адски“. И ще цари пълна тишина. Никакво блъскане на капаци. Досега им бях играл по свирката, доколкото ми бяха издържали силите, а сега те щяха да ми направят удоволствието да заиграят по моята.

Когато влязох в стаята към края на междучасието, камината беше изчистена, прозорците — отворени и децата седяха притихнали по местата си. Момичетата бяха оклюмали и не смееха да срещнат погледа ми и аз установих с известна изненада, че те (поне повечето от тях) се бяха засрамили; момчетата, от своя страна, ме гледаха изпитателно, сякаш очакваха да кажа или да направя още нещо. Не споменах и дума за инцидента. За мен случаят бе приключен, но ми трябваше малко време, за да измисля как най-добре да ги накарам да го разберат.

ДЕВЕТА ГЛАВА

На другата сутрин ми дойде една идея. Не беше още съвсем ясно оформена, само някакво хрумване, но по целия път до училището я дообмислях. А след сутрешното събиране, щом се усмириха, веднага започнах. Дали ще мине, казах си в първия миг, но вече нямаше връщане назад.

— Аз съм вашият класен ръководител и смятам, че е в реда на нещата да споделя с вас какво възнамерявам да правим занапред. — Мъчех се да приказвам с колкото можех по-непринуден и спокоен тон. — Сега ще разговаряме като разумни хора. Бих искал да ме изслушате, без да ме прекъсвате, а когато свърша, всеки може да се изкаже, без да се страхува, че аз ще го прекъсна. — Докато говорех, ги наблюдавах внимателно и при най-малкия признак, че не желаят да възприемат, щях да се откажа начаса.

Но те се заинтригуваха, без сами да се усетят; дори и опереният дангалак Денъм беше залегнал на чина си и ме гледаше.

— Моята работа е да ви преподавам и аз ще се постарая с всички сили да направя часовете си колкото може по-интересни. Ако в даден момент произнеса нещо, което не разбирате или с което не сте съгласни, много ще се радвам, ако ми го кажете. Повечето от вас ще свършат учението си след около шест месеца, което означава, че съвсем скоро ще ви се наложи сами да си печелите хляба наравно с възрастните. Имайки това предвид, реших отсега нататък да се държа с вас не като с деца, а като с млади мъже и жени, защото така ще се отнасят с вас и всички останали. Когато излизаме от детството си, от нас се очаква поведението ни да бъде на доста по-голяма висота.

В този миг вратата рязко се отвори, Памела Деър връхлетя вътре запъхтяна и се насочи към мястото си. Беше много закъсняла.

— Ето например — продължих аз, — има два начина, по които човек може да влезе в една стая; първият е спокойно, с чувство за собствено достойнство, а другият е сякаш някой току-що му е теглил

силен шут отзад. Мис Деър току-що ни показва втория начин; сигурен съм, че сега ще ни демонстрира и първия.

И до ден-дневен не знам какво ме накара да го кажа, но го казах. Просто ме подразни нейното нахално и безцеремонно нахлуване в стаята, въпреки че беше закъсняла.

Всички впериха в нея погледи, което вероятно беше и целта ѝ, но вместо да я подкрепят по този начин, те просто я наблюдаваха и чакаха резултата от моето предизвикателство. Тя се изчерви.

— Е, мис Деър?

Очите ѝ потъмняха от гняв и унижение, но тя стана и излезе, като внимателно затвори вратата след себе си, а после, за голяма моя изненада, влезе и тръгна към мястото си с изисканост и достойнство, подобаващи на кралица.

— Благодаря ви. От днес нататък в тази стая по всяко време ще се съблюдават определени прояви на учтивост. Към мен ще се обръщате с „мистър Брейтуейт“ или „сър“ по ваш избор; към младите дами — с „мис“, а младежите ще се обръщат един към друг по презимена.

Това изобщо не го бях мислил, но то само си дойде и, слава богу, съвсем на място. Всички, и момчета и момичета, просто зяпнаха от учудване.

Потър пръв се възпротиви.

— Че защо ще им викаме „мис“, нали си ги знаем.

— Как е вашето име?

— Потър.

— Моля?

— Потър, сър. — „Сър“ се чу с известно закъснение.

— Благодаря ви, Потър. А сега, кажете ми, има ли между присъстващите тук млади дами някоя, която според вас не заслужава да я наричат „мис“?

— Моля, сър?

— Има ли, питам, между присъстващите тук млади дами някоя, която според вас не заслужава да се обръщате към нея с „мис“?

Като по даден знак всички момичета се извърнаха към Потър, сякаш да го предизвикат; той видимо потръпна под втренчените им погледи и отвърна:

— Не, сър.

— Не забравяйте, Потър, че съвсем скоро на всички може да ви се наложи да произнасяте тези учтиви обръщения там, където постъпите на работа, тъй че ще ви е от полза, ако свикнете да ги употребявате още отсега.

Заобиколих бюрото и седнах на стола си. Поне засега ме слушаха, наистина ме слушаха; може би не разбираха всяка дума, но все пак схващаха основния смисъл на забележките ми.

— Следващият въпрос е свързан с поведението на класа изобщо. Първо, младите дами. Те трябва да разберат, че занапред е необходимо да се покажат достойни за уважението, което ние, мъжете, ще им засвидетелстваме. Както забеляза Потър, вече ви познаваме. Бихме искали да се гордеем, че ви познаваме и колко точно ще се гордеем, ще зависи изцяло от вас. Има някои неща, на които трябва да обръщате внимание, и аз съм помолил мисис Дейл-Евънз да поговорите за тях в часа си по домакинство днес. — Това последното беше чиста измислица; трябваше да предупредя Грейс през междучасието, но тъй или иначе бях сигурен, че тя ще ми помогне.

— А сега, момчетата. Виждал съм хамали и докери, които са били много по-чисти и спретнати. Няма нищо недостойно за един мъж в това, ръцете и лицето му да са измити, а обувката — лъснати. Един мъж, който е наистина силен и мъжествен, няма нужда да го показва и чрез облеклото или прическата си. Мъжествеността е черта на характера, като смелостта, честността и амбициозността, тя няма нищо общо с мускулите. Предполагам, че след година-две някои от вас ще си имат приятелки; повярвайте ми, ще бъдете много по-привлекателни за тях, ако зъбите, лицата и ръцете ви са чисти, а не обратното.

Млъкнах за миг, колкото да го асимилирам.

— Вие сте в най-горния клас; запомнете: най-горния. Това означава, че цялото училище ще гледа от вас за всичко, защото независимо дали го искате, или не, по-малките ще ви подражават във всяка ваша дума или постъпка. Те ще се мъчат да ходят като вас, да употребяват думите, които вие употребявате, ще се обличат като вас и тъй нататък; така че докато сте тук, вие ще сте отговорни до голяма степен за тяхното поведение. Като най-горен клас трябва да сте образец на чистота, добро държане, учтивост и трудолюбие. Ще ви помагам, доколкото мога, както с личния си пример, така и със съвети. Убеден съм, че имате необходимите заложби да бъдете един чудесен

клас, най-добрият в цялото училище, но може и да греша; всичко зависи от самите вас. Има ли въпроси?

Една ръка се стрелна нагоре.

— Да, мис Джоузеф?

— Ами какво ще кажете за мистър Уестън, той винаги ходи размъкнат и общата му никога не са лъснати, сър.

Вече потръгна, този път „сър“ прозвуча навреме.

— Мистър Уестън е учител, мис Джоузеф, и няма да обсъждаме външния му вид.

Думите ми бяха посрещнати с неодобрително мърморене.

— Аз съм вашият класен ръководител и мен трябва да критикувате, ако не отговарям на изискванията, които предявявам към вас.

Нямаше я вече вчерашната мълчалива враждебност. Чувствах, че най-после можех поне да си поема по-свободно въздух. Нямаше други въпроси, затова им казах, че през останалите няколко минути до края на часа могат да поговорят и помислят за нещата, които им бях разправил, при условие че не вдигат шум. Облегнах се на стола си и ги загледах.

През междучасието отидох в учителската стая и обясних на Грейс как без да искам я бях обвързал да води по-специален разговор с момичетата; тя дори се зарадва и обеща здравата да ги „нажули“.

Денят премина приятно. Чувствах се вече по-отпуснат с тях и въодушевено се впусках във всеки урок, като се стараех да говоря хем непринудено, хем съвсем правилно, надявайки се това на свой ред да им помогне да подобрят правоговора си. Но никога не опростяхах речта си съвсем до тяхната; ако не разбираха някоя дума, все пак общото значение им ставаше достатъчно ясно от контекста и аз ги подтиквах да питат всеки път, когато не са сигурни за нещо. Междувременно се мъчех да установя около кои от тях се обединяваха групичките в класа. Денъм имаше доста привърженици сред момчетата; Потър, як и едър, като че ли се влачеше след Денъм, просто от мързел да се самоутвърждава с нещо друго; Фърнман и Сийлз падаха малко единаци, макар че в часовете се проявяваха отлично, а на игрището буйстваха колкото всички останали. Очаквах, че Памела Деър ще увеличи след себе си момичетата, но се оказа, че няма склонност към „водачество“ — имаше една-две близки приятелки, ала

иначе се държеше настрана с една мрачна сдържаност, която ми се стори странна и ме заинтригува. Тя беше безспорно най-умната ученичка, писмените ѝ работи бяха чисти и изрядни, какъвто беше и външният ѝ вид. Мойра Джоузеф беше момичето, за което се лепяха всички. Тя беше висока, стройна и жива, с една вродена склонност към невинно прелъстителство; повечето от момчетата душа даваха за нея. Ако можех да спечеля на своя страна по-изявените деца, другите вероятно щяха сами да ги последват.

На път за вкъщи същата вечер вървахме до спирката на автобуса с мис Бланчард и аз ѝ разказах какво съм направил. Тя не беше съвсем сигурна дали е разумно да се налагат на децата чужди за тях норми на поведение, но изрази надежда, че след като вече съм го предприел, може би ще успее. Тайно се зарадвах от загрижеността, която прочетох в големите ѝ очи, и се почувствах по-решен от всякога да изведа класа начело.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Беше петък сутрин, седях зад бюрото си и наблюдавах децата, които бяха залегнали над седмичното си съчинение, изцяло погълнати от него. Бяха много тихи и аз се чудех какви ли неща ще изпонапишат след последните произшествия в класната стая. Скоро след като започнаха, Джаксън попита:

— Как се пише името ви, сър?

Заради него, а и за всеки друг, който би се поинтересувал, го написах с печатни главни букви на черната дъска и оттам нататък единствените звуци, които се разнасяха из стаята, бяха шумоленето от обръщане на страници и изтракването на случайно изпуснат молив.

На обяд прочетох някои от писмените работи. Те бяха доста справедливи, както бе казал мистър Флориан, но и съвсем коректни. Всички без изключение коментираха новия начин на обръщение един към друг, но не споменаваха нищо за събитията, довели до тази мярка. Някои от момчетата смятаха за глупаво да наричат „мърлячките“ от класа „мис“ и изтъкваха, че извън училище „ще им викат каквото заслужават“. Някои момичета окачествяваха като чисто нахалство от моя страна дето съм накарал мисис Дейл-Евънз да им говори, че трябва по-често да се къпят и да си перат дрехите; те бяха сигурни, че са чистоплътни, защото се къпели всеки петък вечер. Все пак стана ясно едно: беше им много приятно, че с тях се държат като с възрастни, че им говорят като на равни. Фърнман беше писал: „Той ни приказва тъй, като че ли разбираме всичките думи, които употребява, и повечето от нас се мъчат да се правят, че ги разбират“. Усмихнах се, като го прочетох; вече имаше някакви резултати.

Вечерта взех съчиненията вкъщи. Искях да чуя какво ще кажат мама и татко. След вечеря седнахме и се разприказвахме; те бяха много доволни от развоя на нещата, но ме посъветваха да съм по-предпазлив. После татко каза:

— Недей свиква да си носиш работа за вкъщи, Рик. Това показва, че не си много организиран и накрая ще стане тъй, че всяка вечер нещо

ще те задържа да си седиш у дома. Да преподаваш, е като да имаш банкова сметка. Можеш спокойно да теглиш, стига непрекъснато да я захранваш с нови средства, иначе лошо ти се пише. Всеки учител трябва да си има запаси от готова информация, от които да черпи, и редовно да ги попълва с нови преживявания, идеи, открития, като чете и се движи сред хора, от които може да ги получи.

— Боя се, че нямам много възможности да завързвам познанства.

— Глупости, Рик, ти вече си намери работа, тъй че тази грижа ти отпадна, а сега трябва повече да излизаш и да се срещаш с нови хора. Сигурен съм, че можеш да намериш сума приятни хора без глупави предразсъдъци, с които да дружиш.

— Прав си, татко, но на мен ми е много хубаво да си седя у дома при вас с мама.

— Радвам се да го чуя, момчето ми, но ние сме възрастни и вече старомодни. Ти имаш нужда от млади хора като теб. Време ти е дори да си намериш и някое момиче, нали, Джес?

Мама ми се усмихна.

— О, остави го на мира, Боб, има време и за това.

Ние продължихме да си бъбрим за други неща, но аз запомних завинаги думите на татко Балмънт и никога повече не донесох вкъщи тетрадки за преглеждане. Проверях работите на децата още в клас, като се движех между чиновете и им помагах да си откриват грешките почти веднага; и скоро установих, че по този начин те ги осъзнаваха и поправяха докато им бяха съвсем пресни в съзнанието.

Полека-лека отношенията ми с класа се подобряваха. Отначало обръщението „мис“ се произнасяше доста стеснително и неохотно, но постепенно всички свикнаха и резултатите бяха много окуражителни. Започнаха да обръщат по-голямо внимание на външния си вид, а и държането им вече не беше така необуздано, както преди.

Говорех им за какво ли не и често звънецът, известяващ голямото междучасие, обедната почивка или края на часовете, ни сварваше потънали в оживен разговор. Мъчех се да доближа всеки урок до тях самите като им показвах, че основната цел на обучението им в училище е да се научат да мислят самостоятелно. Някои от тях се оказаха много умни — Памела Деър, Потър, Тич Джаксън, Лари Сийлз, Фърнман, а други проявяваха една природна интелигентност, която нямаше толкова отношение към самия учебен процес, но им беше жизнено необходима в жестоката борба за съществуване, която те вече познаваха добре. Питаха ме неща за личния ми живот — къде съм роден, какво образование имам, за военната ми служба — с един пряк и чисто приятелски интерес.

Но не всички. Денъм и приятелите му ме държаха враждебно под око и не пропускаха случай да ме подразнят; отговаряха ми винаги леко непочтително и упорито ходеха размъкнати в знак на протест срещу моя авторитет. Те не бяха много на брой и аз смятах да обръщам колкото бе възможно по-малко внимание на отношението им към мен с тайната надежда, че то полека-лека ще се стопи под влияние на налагащия се вече дух на сътрудничество.

Ала работата не беше толкова проста. Една сутрин в час по география стана дума за облекло: за това колко и как се обличат хората от различните климатични пояси — ескимосите от полярния кръг с техните кожи, жителите на Карибските острови с техните тънки памучни дрехи.

— Сър, аз имам едно списание вкъщи, сър, цялото с едни жени, ама изобщо без дрехи до кръста, сър, чернокожи жени, дето танцуват и такава. — В пискливото гласче на Тич Джаксън се долови намека, че интересът му към това списание не е бил чисто научен.

— Да, Джаксън, много хора в тропиците ходят с доста оскъдно облекло, а някои диви племена дори се задоволяват само да се нацапат тук-там с боя.

— Като древните брити, сър, нали и те са се рисували.

— Да, мис Деър, но не забравяйте, че те са го правили с чисто декоративна цел, а не поради климатичните условия. Някои племена се боядисват по доста потресаващи начини, за да всяват ужас в сърцата на враговете си. Този обичай се среща у африкански племена и у някои северноамерикански индианци.

— Сигурно им е било доста студено, сър.

— На кои, мис Бенджамин?

— Ами, дето казахте, сър, там, за древните брити.

— Не съвсем, те са живели в пещери и са се обличали с животински кожи.

— Представете ли си някоя пещерна мадама с кожено палто!

Денъм беше винаги нащрек, бърз и находчив, никога не пропускаше възможност да се прояви. Класът се разсмя на шегата му, разсмях се и аз; наистина беше смешно.

— Само че не ушити по последна мода, Денъм, а най-обикновени кожи.

Той преглътна мълчаливо последната ми реплика.

— От времето, когато древните брити са се сдобивали с кожата си направо от животните, облеклото в Англия е минало през няколко важни етапа; в момента има изложба в музея „Виктория и Албърт“^[1], която много добре илюстрира развитието му. Ако някои от вас се интересуват, препоръчвам им да я разгледат, когато могат.

— Защо вие не ни заведете, сър?

Барбара Пег беше едрото момиче с луничките, чиито очи винаги се усмихваха. Погледът ѝ беше изпълнен с надежда. Никога не ми беше минавало през ума такова нещо — да водя тая тълпа из Лондон — но все пак отговорих:

— Ако достатъчно от вас желаят, ще говоря с мистър Флориан.

— О, добре, сър — бързо се съгласиха много от тях.

От задните чинове се чу кискане и когато погледнах нататък, забелязах, че Денъм и Сапиано, едно от приятелчетата му, се забавляваха с нещо, което Денъм криеше под полуоткрехнатия капак на чина си. Приблжих се и отворих капака до горе; на чина лежеше един брой на вестник „Уикенд мейл“ с голяма снимка на пищна млада хубавица с възможно най-икономичните бикини; Денъм беше поработил здравата с молива, като беше направил излишен и без това оскъдния ѝ бански костюм.

Взех вестника и затворих капака на чина. Денъм се облегна назад и ми се усмихна нахално — той беше целял точно това. Без да каже нито дума, накъсах отвратителното му произведение на парченца, върнах се при бюрото си и ги хвърлих в кошчето за боклук. Когато си тръгнах, вече с гръб към него, чух как той много ясно измърмори:

„Мръсно черно копеле“. Продължих си урока, все едно че нищо не се беше случило.

Лицето на Денъм се беше разкривило от яд. Той си беше намислил да стане скандал, за да може по този начин да разстрои класа, и сега се чувстваше измамен. Докато късах вестника, децата ме гледаха доста уплашено — те познаваха добре характера на Денъм и по изненаданите им, разтревожени лица се досетих, че сигурно ме чака някаква неприятност.

Скоро щях да узная каква.

---

[1] Национален музей за изящни и приложни изкуства от всички страни и епохи; притежава ценни колекции от скулптури, акварели, миниатюри и картини; нарича се така в чест на кралица Виктория и съпруга ѝ. — Бел.пр. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Един четвъртък сутрин класът сякаш бе обзет от някаква възбуда и очакване. През междучасието всички се скупчиха на шушукащи си групички из стаята, които млъкваха, щом аз се приближех, но не придадох на това особено значение. Часовете протекоха горе-долу нормално, но малко мудно.

Следобед отидохме във физкултурния салон за часа по физическо възпитание. Уредите бяха хубави, подредени в разчистената вече трапезария: кон, коза, трамплин, медицински топки, греда, няколко чифта боксърски ръкавици, провесени на вървите си през халките на коня. Момчетата се бяха съблекли вече по сини спортни гащета. Само Сапиано седеше на една пейка с бинтована дясна ръка от лакътя до китката.

— Строй се в центъра — започнах аз.

Те послушно се строиха в две спретнати редици. После Денъм направи крачка напред.

— Моля, сър.

— Какво има, Денъм?

— Не може ли днес да имаме първо бокс, сър?

— Защо, Денъм?

— О, просто така, сър, иска ми се малко за разнообразие, сър.

— Добре — съгласих се аз. — Подредете се по двойки, според ръста си.

Двойките се комплектуваха за миг, като по предварителна уговорка, само Денъм остана без партньор.

— Партньорът ми е контузен, сър. — Той посочи към бинтования Сапиано. — Бихте ли се боксирали с мен, сър?

При тези негови думи останалите момчета като по даден знак се приближиха към нас с наострени уши.

— Можете да изчакате и да изкарате един рунд с Потър или някой друг.

Всичко се нареждаше превъзходно, жребият вече беше хвърлен.

— Те ще бъдат изморени, сър, а аз нямам нищо против да опитам с вас.

— Хайде, сър, съгласете се.

Този подканящ ме хор определено не действаше в мой интерес.

— Не, Денъм, в такъв случай днес ще минете без боксиране.

Денъм ме погледна състрадателно, смъкна ръкавиците от големите си ръце и ги пусна небрежно в краката ми. Той беше постигнал целта си. Само един бърз поглед ми беше достатъчен, за да видя, че по лицата на момчетата бе изписано разочарование и отвращение. Те мислеха, че ме е страх, че съм се уплашил от тоя тромав дангалак.

— Добре, хайде тогава.

Взех чифт ръкавици от коня. Потър пристъпи към мен и ми стегна вървите, а Сапиано, без загадъчната му контузия ни най-малко да го затрудни, стегна вървите на Денъм. Междувременно останалите тихомълком се подредиха покрай стената, целите в очакване.

Веднага щом започнахме, стана ясно, че репутацията на Денъм като боксьор беше напълно оправдана; той беше пъргав и с лекота набираше точки, макар че не нанасяше ударите с цялата си тежест. Аз гледах предимно да ги отбягвам и парирам, като си мислех да карам така известно време и да прекратя боксирането в първия удобен момент. Доста глупаво се бях оставил да бъда въвлечен в тая история и само от мен зависеше да се измъкна от нея колкото можех по-ловко, и то, по възможност, с не наранено достойнство или тяло.

— Давай, сър, нагънете го. — Разпознах гласа на Патрик Фърнман, изпълнен с горчиво разочарование; те всички май бяха доста изненадани от жалкото ми представяне.

Внезапно Денъм атакува и ме удари в лицето; усетих остра болка и очите ми се напълниха със сълзи, а соленият вкус на кръв в устата ми подсказа, че има и друго поражение. Сега най-последно се ядосах — това

вече не беше приятно малко забавление; момчето се биеше на сериозно. Дали от вида на кръвта по лицето ми, или от настойчивите подвиквания на приятелите му „айде, смотай го“, но Денъм съвсем се самозабрави и това реши съдбата му. Налетя ми незащитен и аз го ударих; ръката ми потъна в слънчевото му сплитане, той остана без дъх, преви се на две и рухна на пода.

За миг настъпи гробна тишина, после Потър и неколцина други се втурнаха да му помогнат.

— Стойте. Оставете го така и бързо се стройте за прескок на кон. Кларк, вземете ръкавиците и ги занесете до вратата.

За мое огромно учудване те се подчиниха безпрекословно, а аз през това време се спуснах към Денъм и му помогнах да се примъкне към една ниска пейка до стената; само му бях изкарал въздуха и скоро щеше да се оправи. Когато се посъвзе, продължих по-нататък с урока, който протече без повече засечки; момчетата се стараеха с всички сили и изпълняваха различните упражнения, без да чакат от мен подкани или допълнителни наставления; сега те ме гледаха така, сякаш внезапно и благополучно бях израснал пред собствените им очи.

Когато часът свърши, ги освободих и отидох при Денъм; той още изглеждаше бледен.

— Тоя удар беше чиста случайност, момчето ми, не беше нарочно. Я иди до тоалетната и си намокри малко главата със студена вода. Ще ти стане по-добре.

— Да, сър. — Гласът му трепереше, но „сър“ прозвуча без колебание или преструвка.

Помогнах му да се изправи на крака и направих знак на Потър да го придружи до тоалетната.

Това произшествие беше повратната точка в отношенията ми с класа. Постепенно в поведението както на Денъм, така и на приятелите му, настъпи промяна. Той все още не пропускаше случай да подхвърли някоя шегичка или забележка, но сега те бяха много по-приемливи. Полека-лека стана по-спретнат, по-отзивчив и любезен и след като това важно гнездо на съпротива бе сломено, класът изведнъж се разгърна с пълна пара. Отгоре на всичко най-неочаквано аз самият осъзнах, че е настъпила значителна промяна и в моето отношение към тях. Приемах с нещо повече от обикновено задоволство вниманието, послушанието и уважението, което те ми засвидетелстваха в качеството ми на техен

учител. Установих, че ги харесвам, че наистина ги харесвам, и като цяло, и поотделно. В началото пристъпвах към всеки учебен ден леко притеснен, леко изплашен, но винаги с твърдото намерение да си свърша както трябва работата; сега изпитвах нещо ново — едно желание да ги уча заради тях самите и едно истинско удоволствие, когато виждах, че съм успял. Направо ми беше приятно с тях и все по-често ми се случваше да се изненадвам от техните зрели разсъждения. Всеки ден ги опознавах все повече и повече. Някои от тях оставаха в стаята през голямото междучасие и си приказвахме за много неща.

Те произхождаха предимно от многочисленни семейства и знаеха добре цената и значението на парите; дори имаха чувството, че вече е трябвало да са се хванали на работа, както за да облекчават финансово родителите си, така и за да посрещат собствените си нарастващи разходи за дрехи, козметика, развлечения и т.н. Те говореха за пренаселеността, брака и децата със спокойна осведоменост; едно от момичетата беше помагало при преждевременното раждане на свое братче и разказваше за това с майчинска загриженост.

И уроците потръгнаха. Стараех се винаги да свързвам учебния материал с познати неща от тяхното всекидневие. Мерките за тежина — с хранителни стоки и горива, мерките за дължина — с размерите на дрехи, линолеуми и килими; по този начин те можеха да видят практическото приложение на изучаваните предмети и щяха да бъдат по-добре подготвени да преминат към по-абстрактни понятия. В часовете по география и история разговаряхме и четяхме на глас и понякога ми помагаше щастливото обстоятелство, че можех да им разказвам от личен опит. Те на драго сърце взимаха участие, задаваха ми въпроси с едно увлечение, което не бях очаквал от тях, и често звънецът за голямото междучасие, обедната почивка или края на часовете ни сварваше потънали в някакъв разговор, който неохотно прекъсвахме.

Понякога директорът се отбиваше ненадейно и скоро също се оказваше въввлечен в подобен разговор; той беше доволен и не скриваше задоволството си от моите старания. При един такъв случай му споменах идеята за посещение в музея „Виктория и Албърт“.

— Не бих ви посъветвал — отвърна той. — Тук се оправяте много добре с тях, но да ги водите през Лондон е съвсем друго нещо.

— Мисля, че ще се справя, сър.

— Дори и най-добрите деца са склонни да вършат лудории, за да се покажат, когато са извън училището, а тези не само че няма да направят изключение, ами може би ще са по-лоши и от другите. И освен това няма да можете да контролирате сам четиридесет и шест деца.

— Все пак бих желал да опитам, сър.

— И дума да не става, Брейтуейт. Но ви предлагам следното. Ако успеете да убедите някой друг свой колега или колежка да дойде с вас, тогава ви разрешавам. Просто е изрично забранено от Съвета на един учител да се поверяват толкова много деца извън училището.

— Ще се опитам да убедя някоя колежка.

— Добре, щом се съгласи, уведомете ме, за да уредим въпроса с пътуването.

Той се усмихна лукаво и аз се зачудих коя ли има предвид.

— Но кой ще поеме класа на самата колежка, сър?

— Не се безпокойте, аз ще се погрижа за класа.

На обяд споделих намеренията си с мис Бланчард.

— Бихте ли желали да ми помогнете, мис Бланчард?

— Казвам се Джилиан.

— А аз — Рики. — Тя се усмихна. — Е, ще дойдеш ли?

— С удоволствие. Кога смяташ да отидем?

— Веднага щом директорът уреди въпроса с пътуването.

Това беше чудесно.

— А защо не помоли мис Клинтридж?

— Ами, просто не се сетих за нея.

— О! — В очите ѝ трепна лека насмешка.

Когато и другите преподаватели се върнаха от трапезарията, аз им споменах за предвижданото посещение в музея и че мис Бланчард се е съгласила да ме придружи. Най-меко казано, те бяха изпълнени със съмнения. Докато седях и ги слушах, на вратата се почука. Уестън я отвори и се показа Патрик Фърнман, който попита:

— Извинете, сър, мис Деър би желала да попита дали момичетата ще играят нетбол.

— Мис коя? — Гласът на Уестън просто изтъня от смайване.

— Мис Деър, сър. — Фърнман погледна озадаченото му лице и поясни: — Памела Деър, сър.

Без да продума, Уестън се отдръпна от вратата и се облегна на камината със силно потресено изражение на лицето. През това време аз взех топката за нетбол от спортния шкаф и я подадох на Фърнман, който бързо изчезна, като в бързината си шумно затръшна вратата.

— Господи, ще се побъркам — усмихна се Уестън, в усмивката му имаше и лека подигравка. — Представяте ли си? „Мис Деър би желала“! — Той посочи към мен театрално с лулата си в ръка. — Абе, какво става в тоя ваш клас, човече? Искam да кажа, какви са тия префърцунени любезности и прочее? Малко не са на място за тука, не мислите ли?

— Тъй ли? — попитах. Не ми беше минавало през ума, че ще ми се налага да защитавам пред някого промените в поведението на децата и не ми беше съвсем ясно за какво намеква Уестън.

— За какво е всичко това, колега? — продължи той; косматата му десница се подаваше от оръфания му, подшит с кожа ръкав като ръка на плашило. — Някакъв експеримент за насаждане на култура сред масите, може би?

— Не съвсем — отвърнах. — Просто опит за насаждане на елементарна учтивост. Това пречи ли ви? — Почувствах се леко раздразнен от усмивката му и от прекалено покровителственото му чувство за хумор.

— Да ми пречи ли? Ни най-малко. Но я ми кажете, вие също ли се обръщате към тях с „мис“ или правите изключение, поради, тъй да се каже, привилегированото си положение?

Всички в стаята ни наблюдаваха и ми стана много неудобно.

— Аз също се обръщам към тях с „мис“.

— Напълно демократично и направо похвално — отвърна той и пресилената му усмивка стана още по-любезна. — Но кажете ми, моля, значи ли това, че и ние, останалите недодялани грубияни, трябва да последваме примера ви?

— Не е задължително; просто моите ученици и аз сме се споразумели за някои елементарни изрази на учтивост едни към други.

— Слава богу! Защото някак си не се виждам как се обръщам към тия сополиви пачаврички с „мис“ заедно с Денъм и сие.

— Да не би да ви е неудобно, че трябва да се учите на учтивост от същите тия момчета, мистър Уестън?

Не можех да повярвам на ушите си. Това беше мис Доуз; никога не бях предполагал, че е способна да се притече на помощ на когото и да било, с изключение на мис Филипс, разбира се.

— Нямам нужда от уроци по добри обноски от тия кретени, нито пък от професионални девственици, за ваше сведение.

Мис Доуз се изчерви, но продължи храбро:

— Щом като все пак може да научите нещо, има ли значение от кого ще е?

— Браво, Джоузи — възкликна Клинти.

— Абе на някои хора — подзе отново Уестън — просто им иде отвътре да повтарят „да, господарко“, „да, шефе“.

Той така комично изимитира раболепните поклони на негър слуга, че почти щях да се изсмея, но смисълът на онова, което искаше да каже, съвсем не беше смешен и аз изпитах голямо облекчение, когато Грейс с присъщата ѝ тактичност се намеси в разговора:

— Между другото, Рик — обърна се тя към мен, — какво си разправял на Друслата?

— Друслата ли? Каква Друсла?

— Ех, и ти сега. Става дума за Джейн Пърсел от твоя клас. Нали знаеш, дето... — И тя издекламира: — „Необременяван от корсет, нейният бюст благосклонно обещава“ и тъй нататък, и тъй нататък.

— А, да, разбрах. На нея специално не съм ѝ говорил нищо. Защо?

— Ами най-внезапно се е загрижила за своите, тъй наречени млечни жлези. — Смяхът на Грейс се плисна из цялата стая и озари лицата на всички присъстващи. — Иска ми съвет за подходящ сутиен — нещо не я харесвам тая дума, не знам защо все ми звучи като ръжен за горещи въглени.

— Ами то може и да си има защо. — Клинти нямаше грешка.

— Обаче пък е случила на съветница. — И Уестън забодде опулените си очи в привлекателния бюст на Грейс; сигурен бях, че рошавата растителност около устата му успешно прикри насмешката, която прозвуча така ясно в гласа му.

— Ама и на теб няма да ти е излишен някой и друг съвет, моето момче.

Сега гласът на Грейс прозвуча съвсем студено и Уестън млъкна.

Леко се притесних от напрежението, което се създаде в учителската стая. Винаги си бях мислил, че само моето присъствие действа на Уестън така, като червено на бик, но сега открих, че отношението му към мен просто е част от една негова линия на поведение, която си е съществувала и преди аз да дойда в училището. На повечето учителки им беше дошъл до гуша този техен колега, който никога не разговаряше с тях човешки, а все ги критикуваше и им подмяташе разни саркастични реплики. Забелязах, че Джилиан го изслушваше невъзмутимо и спокойно. Тя изглежда умееше да играе превъзходно ролята на страничен наблюдател и не се въвличаше в никакви дразги, уповавайки се на безпогрешния си такт и безупречното си възпитание. Мис Филипс не му обръщаше внимание по други причини; тя прекарваше свободното си време в учителската стая в някакъв странен унес, напълно недостъпна за когото и да било, с изключение на мис Доуз, която също до днешната си дързост не бе допуснала нищо да накърни уединението на техния непроницаем и недосегаем свят.

Но сблъсъкът на характери в учителската стая нямаше в края на краищата кой знае какво значение, доколкото не намираще отзвук и в класните стаи. Защото бяха важни децата, а не учителите.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Следобед децата посрещнаха новината за посещението в музея „Виктория и Албърт“ с голяма радост. Казах им, че се предвижда за идущия четвъртък и че мис Бланчард ще ни придружава, за да ми бъде в помощ. Това предизвика оживено шушукане и Памела Деър попита:

— Трябва ли непременно да идва с нас, сър?

— О, да, мис Деър. Съветът не разрешава четиридесет и няколко деца да се движат из града под грижите само на един учител.

— Мис Бланчард много ми харесва, страшна е. — По хитрото лице на Тич Джаксън се разля доволна усмивка.

— Я млъквай, Тич, тебе пита ли те някой? — Тич погледна изненадан Памела, защото тонът ѝ беше ненужно враждебен.

— Джаксън — каза меко той. — Името ми е Джаксън.

Памела му направи една физиономия и тръсна предизвикателно червените си коси.

В четвъртък сутринта първо отидох при директора да взема бележката за посещението и влязох в класната стая малко след като всички вече бяха насядали и ме чакаха. Не очаквах това, което видях — децата бяха измити, сресани, изчеткани и изобщо светеха от чистота. Момичетата се бяха издокарали и не бяха пестили червилото; момчетата бяха спретнати и всички засияха от радост, когато видяха изненадата ми.

Едно място беше празно. На Тич Джаксън. Проверих ги по дневника, но чисто формално, защото вече се бях научил бързо да забелязвам дали някой отсъства, до такава степен бях свикнал с класа.

Събрах им парите за обяд и чакахме само мис Бланчард, когато зад вратата стана някаква лека суматоха, аз отидох и я отворих. На прага се появи огромен вързоп с пране; някъде изотдолу се разнесе нечие гласче:

— Аз съм, сър, Джаксън. Трябва да занеса прането, мама ме праща. Не тръгвайте без мене, сър, ей сегичка се връщам. — Без да

дочака отговор, вързопът се оттегли в коридора сред всеобщия смях на класа, към който и аз се присъединих неволно.

Джилиан скоро пристигна и за по-удобно разделихме децата на две групи; когато и Джаксън се появи, всички тръгнахме към спирката на метрото.

На Уайтчапъл сменихме посоката за Саут Кенсингтън. По това време на деня нямаше много свободни места и децата се пръснаха в два вагона на групички от по три-четири. Стоях притиснат като сандвич близо до една врата между Мойра Джоузеф, Барбара Пег и Памела Деър, увлечени във възбуден разговор за нещата, които ни предстоеше да разгледаме. Те особено искаха да видят някакви сложни бродерии, за които им бе разправяла Джилиан, и на мен ми беше много приятно, че ме чувстваха достатъчно близък, за да споделят с мен своето въодушевление. На Кенън стрийт във вагона се качиха две добре облечени жени вече на възраст, които застанаха близо до нас. Неодобрителните погледи, които ни хвърляха от време на време, бяха съвсем недвусмислени и скоро те дори промърмориха нещо по адрес на „младите безсрамници и тия негри“.

Аз се притесних и си казах дано момичетата са прекалено погълнати от разговора си, че да не доловят забележката, която нарочно бе подхвърлена достатъчно високо.

Барбара Пег, която беше най-близо до тях, я чу първа. Тя се наведе и прошепна нещо на Памела, която се промъкна, смени мястото си с Барбара и застана непосредствено до жените. Внезапно тя се обърна към тях и им процеди с блеснали от гняв очи:

— Той е нашият учител, ако нямате нищо напротив!

Каза го с намерение да се чуе и то се чу доста добре. Жените извърнаха погледи, смутени и напълно объркани, докато останалите пътници взеха да се обръщат и да гледат дръзкото царствено момиче и изчервилите се многознайници, които сигурно вече се молеха земята под тях да се разтвори и да ги погълне.

В музея събрахме децата на последно кратко съвещание. Снабдени с моливи и бележници, те щяха да работят на групички от по шест-седем, като всяка група щеше да се занимае с отделен аспект на облеклото от средата на викторианската епоха — модели, платове, бродерии, аксесоари, прически, перуки и тъй нататък. Щяхме да се срещнем пак в кафенето на музея в единадесет часа да изпием по чаша

чай и отново в дванадесет часа — да се подготвим за връщане в училище. Напомнихме им още веднъж да не вдигат никакъв шум и да не пипат експонатите.

Джилиан и аз се движехме между отделните групички, като ги съветвахме и им помагахме. Тя беше много мила и очарователна и имаше голям успех сред момчетата, които се надпреварваха кой да привлече вниманието ѝ.

За мен това посещение беше едно приятно преживяване, което ми разкри много неща; не бях предполагал, че децата ще проявят такъв голям интерес към историята. Уестън дори бе намекнал, че те толкова се радвали на посещението в музея само защото било повод да се откъснат от всичко, свързано с ученето и училището; но ето ги сега тук, истински запалени, задаваха въпроси, които ясно показваха, че дори се бяха готвили предварително. Те бяха взели всичко съвсем на сериозно, правеха си рисунчици, взимаха си бележки и тихичко разговаряха помежду си.

По-късно седнахме да изпием по чаша чай с Джилиан, Патрик Фърнман, Памела и Барбара. Един страничен човек трудно би се досетил кое от трите момичета е учителката, защото Джилиан беше доста по-дребничка от другите две, които изглеждаха по-възрастни и поради червилото на устните си. Особено пък Памела веднага хващаше окото с червената си плисирана пола, червените си обувки с високи токове и яркочервената панделка, с която бе вързала кестенявата си коса. Като я гледах си помислих, че след няколко години тя щеше да стане истинска хубавица.

— „... сигурно е било страшно неудобно.“

Хванах само края от думите на Джилиан и я погледнах виновно.

— Обаче все пак са били много шик. Като си помисли човек колко плат само за една рокля! — Едрото лице на Барбара просто сияеше от възторг.

Разговорът се въртеше около експонатите, които бяха разгледали; всичко видно беше далеч извън пределите на досегашния им опит и интереси, и все пак за моя изненада коментарите им бяха много на място. Фърнман, чиито родители работеха в текстилната индустрия, показва неподозирани познания за изкуството на фламандските тъкачи и ни разправи, че баба му още тъчала копринени тъкани на собствения си домашен стан.

Останах напълно доволен от поведението на моя клас — с тези деца можеха да се гордеят и най-добрите училища. Денъм и Потър очевидно се бяха самоизбрали за адютанти и точно преди дванадесет часа ги забелязах да минават от група на група и да събират класа; и по даден от мен знак поведоха всички към спирката на метрото.

Щом се качиха във влакчето и се отпуснаха най-после след необичайното за тях напъгане да мълчат повече от два часа, те отново си станаха предишните деца, които се шегуваха и бърбеха като стадо весели маймунчета. От време на време до ушите ми долитаха познатите вече думи: „Учителят каза“, и то с един нетърпящ възражение тон, който всеки път ми напомняше каква голяма отговорност бях поел. Сега те приемаха нещата, които им казвах, напълно безпрекословно, защото ме бяха приели и мен и на никого не му минаваше през ума да оспорва твърдение, придружено с клеймото „учителят каза...“.

Когато се върнахме в училището, децата се пръснаха — едни в стола, други по домовете си — а ние с Джилиан отидохме в учителската стая. Почти не се видяхме с нея на връщане и когато седнахме заедно да си изядем сандвичите, тя ми призна, че посещението много ѝ харесало.

— Беше по-хубаво, отколкото очаквах, Рик, искам да кажа, да сме с тях извън училището.

— Разбирам какво имаш предвид. Те наистина са добри деца, както казва мисис Дру.

— Дори нещо повече. На връщане си говорихме с Мойра Джоузеф и Ефи Крук; те разговаряха с мен като с равна и дори имах странното чувство, че знаят повече за живота от мен.

— Това не е толкова чудно. Майката на Мойра е в санаториум близо месец и половина и Мойра трябва да се грижи за цялото семейство. Две от по-малките деца са в начално училище, близо до нашето; разрешено ѝ е всеки ден да си отива по-рано от училище, за да ги прибира.

— Господи, какъв ужас!

— Мисля, че на нея това не ѝ тежи, дори ѝ е приятно, може би. Разказа ми как баща ѝ я похвалил, че готви много вкусно. Струва ми се, че ние често правим тази грешка да ги смятаме всички накуп за „деца“.

— О, аз не ги смятам за деца, най-малкото не всички. Обаче Памела Деър здравата е хлътнала по теб, направи ми впечатление.

Погледнах я и дума не можах да обеля; жените какви неща изтърсват понякога!

— Е, и ти си го забелязал сигурно, нали? — Усмивката не можа да прикрие сериозната нотка в гласа ѝ.

— Не, не съм. Отнасям се с нея точно както и с другите.

— Е, не изглупявай, Рик. Вярвам ти, че не си забелязал, но това няма никакво значение. Всъщност, съвсем естествено е да хлътне, сигурна съм, че и някои от по-малките момченца в моя клас изгарят от любов по мен. — Звънкият ѝ смях отека в стаята и аз почувствах, че ми е невъзможно да ѝ се сърдя за каквото и да било.

— Разбрах, че сутринта си имал малка неприятност в метрото.

— О, нищо особено. — Разказах ѝ за случката и как успешно Памела бе поставила онези жени на място. Тя ме погледна дълго и изпитателно.

— Рик, всъщност ти си този, който се отнася с тях като с деца. Но не прави същата грешка и с Памела Деър; тя е жена в пълния смисъл на думата.

— Не, чакай, Джилиан, какво толкова особено има в постъпката на Памела в метрото, още повече пък — по отношение на мен?

— Тъй да бъде. Не че обвинявам в нещо момичето, ни най-малко — на теб трудно може да ти се устои, нали разбираш.

Веднага почувствах промяна в атмосферата. Неизвестно откъде нещо бе навлязло в отношенията ни, някакъв нов елемент, който едновременно ме вълнуваше, радваше и отрезвяваше. Внезапно се почувствах объркан и смутен; и с няколко прибързани и доста глуповати извинения я оставих и тръгнах към класната си стая, за да си подреда мислите. Това някак си ме бе сварило неподготвен. Да, като поседях там ми мина през ума, че може би избързвам и придавам прекалено голямо значение на най-обикновена реплика. Джилиан страшно ми харесваше. Между нас се бе породило едно много приятно другарство, което ценях и исках много да запазя.

Животът ми в Англия в никакъв случай не беше аскетичен. През студентските си години имах една-две истории, временни връзки, от които и двете страни бяха доволни; а през напрегнатия период на полетите и всеобщата несигурност дали ще оцелеем сексът се бе превърнал просто в част от военновременния ни начин на живот и аз не правех изключение. Както мнозина други и аз се срещах с момичета; цветът на кожата ми не ми пречеше. Дори в известен смисъл ми помагаше, още повече че и спортувах — бях добър на

ръгби, на футбол, на тенис, на крикет, на лека атлетика. Всички тия неща ми бяха от полза и изобщо, имах успех сред жените. Някои от белите ми колеги, на които по не им вървеше, ми намекваха, не без известна злоба, че момичетата сигурно се лепят за мене просто от любопитство да разберат доколко са верни многобройните слухове и легенди за предполагаемата изключителна сексуална надареност и мощ на негрите. А всъщност аз се запознах навремето с доста приятни жени и искрено се надявам, че не съм се ползвал сред тях със съмнителната слава на будоарен атлет.

Но всичко това беше вече минало. Животът ми сега протичаше при нови условия и аз трябваше да внимавам за всяка своя стъпка. Често бях забелязвал какво неодобрение се изписваше по лицата на много англичани при гледката на бяла жена в компанията на негър; и ако го бях забравил, тазсутрешната случка ми го бе припомнила. Да си седя с Джилиан на спокойствие в класната стая беше едно, а да я излагам на онези студени погледи и злобни лица беше съвсем друго нещо. Колко ли дълго щеше да просъществува нашата щастлива връзка под злонамерените погледи, хвърляни с единствената цел да накарат жената да се чувства омърсена, сякаш бе обрекла на вечен позор не само себе си, но и всички жени изобщо? Само много силна жена можеше да понесе подобно отношение.

Умът ми още беше зает с тия мисли, когато в класната стая влезе Джилиан. Обикновено любезното ѝ лице сега беше сериозно и помръкнало. Тя се приближи до масата и аз станах.

— Какво има, Рик?

— О, нищо, просто исках да поразмисля насаме.

— Не можеше ли да помислиш малко по-късно?

— Разбира се, че можех. Беше глупаво от моя страна. Извинявай.

— Да не би да е за това, което ти казах? — Устните ѝ леко потрепнаха и много ми се прииска да я прегърна.

— Донякъде. Беше за нещо, което изведнъж осъзнах, докато ти говореше.

— Нещо за мен, за нас ли?

— Да, за нас.

— И аз го почувствах, Рик.

Погледнах я, съвсем безпомощен, сякаш изгубил почва под краката си. Нещата се развиваха толкова бързо, че не смогвах да ги

следя.

— Сърдиш ли ми се, Рик?

— Да ти се сърдя? Как мога да ти се сърдя!

— Добре. — Усмивката пак озари лицето ѝ. Тази нейна усмивка просто ме омагьосваше. Тя започваше с леко трепване в краищата на устните ѝ и после проблясваше бързо, като светкавица, която осветяваше дълбините на очите ѝ. — Ще се видим след часовете. — И тя си отиде, като ме остави объркан, смутен, но страшно щастлив.

На другата сутрин закъснях за училище. Тия влакове ставаха все по-нередовни. Винаги се изхитряваха да заседнат точно пред някоя гара, та човек да няма друг избор, освен да чака. Децата вече бяха по местата си, когато пристигнах, и щом влязох в стаята, те ме поздравиха в един глас:

— Добро утро, сър.

Толкова бях изненадан, че сигурно съм зинал от учудване, преди да отговоря на поздрава им. Такова нещо не се беше случвало никога преди. Обикновено аз ги поздравявах пръв, преди да им проверя отсъствията, и ми отговаряха само онези, които бяха в настроение. Това сега беше много различно.

Окопитих се, тръгнах към бюрото си и — нова изненада. По средата му се мъдреше голяма ваза с красиво подредени цветя. Някои бяха малко поизцапани — явно всичките бяха набрани от задните дворчета и сандъчетата по прозорците на техните домове. За мен това бе най-чудесния букет на света; една голяма почест, оказана ми колективно от тях.

Погледнах доволните им, усмихнати лица и им казах от все сърце:

— Благодаря ви на всички!

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Посещението в музея „Виктория и Албърт“ бе широко отразено в съчиненията им тази седмица. Те разказваха за него несприинудено и сериозно и дори коментираха поведението си. Когато мистър Флориан прочете съчиненията им, остана много доволен и изрази желание да ми съдейства, ако предвидя и други такива посещения в бъдеще.

Вече бях изкарал с моя клас два месеца и с всеки изминат ден уроците ни ставаха по-интересни. Прибягвах към какви ли не похвати, само и само да събудя в тях интерес към заниманията в училище; толкова много материал ни предстоеше да вземем, толкова много имаше за наваксване. Уроците ни протичаха неусетно, почти винаги — под формата на разговор, като аз давах тон и ги насърчавах да изразяват собствените си мисли и схващания, използвайки написаното в учебниците само като основа.

Един човешки скелет, който от край време висеше неизползван в кабинета по естествена история, влезе в употреба за уроците по анатомия и скоро те станаха много популярни. Децата задаваха въпроси и аз им отговарях подробно; третирах ги като млади мъже и жени и те се държаха чудесно. Когато им казах, че скелетът е женски, поискаха да им го докажа; и обясненията ми за особеностите на тази съвсем естествено доведоха до нови въпроси и отговори за секса, брака, бременността, раждането. И аз на свой ред се изненадах от техните познания, придобити при това направо от живота. Като членове на големи семейства, наблъскани всичките в малки стаи, те бяха видели и чули достатъчно, за да се освободят още в най-ранна възраст от детските си представи за размножаването.

Дори и мълчаливият Сийлз взе да се обажда в клас и скоро на всички ни стана ясно, че той е не по-малко осведомен и буден от останалите.

Веднъж започнах един урок по география с думите:

— Географията е наука за различни страни и народи, с цялата им флора, фауна и полезните изкопаеми, които се намират там.

— Какво е това флора, сър, и другото, как беше?

— Флора е термин, който се отнася за цялата растителност, било на сушата или във водата — дървета, треви, водорасли, различни земеделски култури и тъй нататък. Фауна пък е термин за всички животни, големи и малки. Днес ние ще разгледаме някои аспекти от живота на африканския континент.

— Вие нали не сте от Африка, сър? — попита Сийлз, макар че вече бях отговарял много пъти на този въпрос.

— Не, Сийлз, роден съм в Британска Гвиана.

— Къде е това, сър?

— Намира се на Северното крайбрежие на Южна Америка, единствената британска колония там. Лесно можете да я откриете между Суринам и Венецуела.

— То е същото като Демерара, нали, сър, където се добива захарта, нали? — Този въпрос на Фърнман ми го бяха задавали дори и колеги учители, които, общо взето, бяха доста зле осведомени за колониите и териториите.

Те знаеха, че Ямайка произвежда захар, ром и банани, че Нигерия произвежда какао, а Британска Гвиана има големи природни богатства, но тези имена, макар и познати като продуктите, с които всички ги свързваха, бяха на толкова далечни страни, че никой не си правеше труда да научи нещо за народите, които живеят там.

Други учители пък употребяваха думата „туземец“ в смисъл на цветнокож изобщо, дори и за живеещите в Англия.

Вината не беше изцяло тяхна. Те бяха учили по същите учебници, които използваха и моите ученици сега, и напълно бяха възприели схващането, че по отношение на своето физическо, умствено, социални и културно развитие цветнокожите хора са по-низши от тях самите, макар и да се смяташе за невъзпитано да го признаят открито.

Децата често се аргументираха с цитати от тези учебници и от други, по-нови издания, когато им разказвах по-различни неща за условията в някои колонии; писаното слово има такава голяма сила, че на тях им беше трудно да не приемат онова, което бяха прочели с очите си. Когато понякога давах себе си за пример, те имаха готов отговор и за това:

— Да, сър, но вие сте различен.

Обясних на Фърнман с помощта на атлас, че Демерара е просто една от трите големи области в Британска Гвиана и че захарта е само един от важните продукти, които се произвеждат там.

— Както и да е, отклоняваме се от темата, която е Африка. Този континент е особено интересен поради разнообразието си от народи, племена, религии, култури и климатични условия. Цветовете на кожата варират от чисто черната кожа на населението по басейна на река Нигер през по-светлите кожи на различните арабски народи до бялата кожа на европейските заселници.

— Южноафриканците са бели, нали, сър?

— Един южноафриканец е жител на Южна Африка, независимо от цвета на кожата си.

— Но всички местни жители са черни, сър.

— Не, Фърнман. Ти си роден в Лондон, както и Сийлз, но имате различни цветове на кожата си. Аз съм роден в Британска Гвиана, но има хиляди британски гвианци, които са с бяла кожа, руси, червенокоси и брюнети.

Сложна работа, с толкова слаба подкрепа от учебниците, но все пак си струваше труда за тия любознателни, приветливи юноши.

Когато една вечер се прибирах вкъщи, видях стария продавач на цигари, застанал пред вратата на магазинчето си. Щом се приближих, той ми направи знак да вляза при него — вътре човек не можеше да се обърне от буркани с бонбони, бутилки от газирана вода, щайги и тави. Той се наведе през тесния тезгях, извика нещо, иззад полуприкрита врата му отговори някакъв глас и след малко се появи много дебела матрона.

— Мамо, това е новият учител в Грийнслейдското училище.

Той разпери ръце с жест на фокусник, който ненадейно изважда зайче. Усмихнах се и се поклоних на възрастната жена, която отвърна на усмивката ми любезно.

— Как се казвате?

— Брейтуейт — отговорих. — Рикардо Брейтуейт.

— Аз съм Пинкас, а това е мама Пинкас. — В начина, по който я представи, пролича една синовна привързаност, която ми направи доста добро впечатление.

— Много ми е приятно, госпожо Пинкас.

— Мисля, че знам една квартира за вас. — Тя се приближи към вратата и свали от дъската малко картонче, на което бе написано съобщение за стая под наем съвсем наблизо. — Мама смята, че е хубава стая, може би тъкмо за вас.

Взех картончето от него и благодарих и на двамата. Наистина бях трогнат от добрината им — да ме запомнят и мен, и това, че търся стая.

Реших да отида на посочения адрес веднага, защото напоследък бях закъснял няколко пъти за училище и макар Флориан да проявяваше разбиране по отношение на влаковите разписания, чувствах, че трябва да си намеря жилище по-близо до училището. Ако този път имах късмет, щях да кажа на мама и на татко, които, сигурен бях, щяха да ме разберат; не успеях ли, нищо не губех.

Адресът беше на една доста западна уличка, но настилната пред входа, както и самият вход, светеше от белота, а дръжката на вратата и дантелените пердета на прозорците говореха красноречиво за отношението на стопанката към реда и чистотата. Някои от тия жени бяха такива къщовници, че се гордееха с домовете си като графини. Почуках и ми отвори едра усмихната жена с червено лице.

— Добър вечер. Идвам за стаята, която давате под наем.

Изведнъж усмивката изчезна и на нейно място се появи едно студено изражение, което ми беше добре познато.

— Съжалявам, нямам свободна стая.

— Мистър Пинкас току-що ми каза, че имате — настоях аз.

— Съжалявам, но промених решението си. — Скръстените ѝ на корема ръце, решителното ѝ лице и изобщо цялата ѝ осанка подкрепяха недвусмислено категоричните ѝ думи.

— Кой е, мамо? — попита момичешки глас някъде иззад нея.

— Някакъв негр е дошъл за стаята. — Устата ѝ изстрелваше думите така, сякаш всяка беше предназначена да нарани.

Много притеснен и почти вбесен се обърнах да си тръгна, когато зад нея нещо се размърда и същият глас извика смаян:

— О, господи, мамичко, ами че това е моят учител! — Зад изненаданото лице на майката зърнах потресеното луничаво личице на Барбара Пег. — О, господи.

Тогава се зарекох, че за първи и последен път си търся квартира. Докогато мама и татко ме търпят, техният дом щеше да бъде и мой. Но

известно време след тази случка горката Барбара все ме отбягваше и се изчервяваше смутено дори когато я заговарях през часовете.

Няколко седмици по-късно излязохме с Джилиан за първи път. След посещението в музея по негласно споразумение ние избягвахме да говорим за всички онези много лични неща, които и двамата искахме да си кажем, но това само засили чувствата ни един към друг и те се задълбочаваха с всеки изминат ден.

Най-накрая Джилиан предложи да излезем заедно една вечер. Прекарахме чудесно. Смахме се и си говорихме, държахме си ръцете в киното, вечеряхме в Сохо^[1] и през цялото време ни беше страшно приятно. Никога не съм бил по-щастлив.

Скоро вече ходехме редовно на театри, балетни представления и кина. Всеки път Джилиан ми разказваше по нещо за себе си. Родителите ѝ живееха в Ричмънд; баща ѝ работеше нещо, свързано с международните финанси, и пътуваше често в чужбина, а майка ѝ беше моделиерка. Самата Джилиан имаше апартамент в Челси и ходеше при тях в Ричмънд винаги, когато ѝ беше възможно. Откакто бе завършила колеж преди две години, тя беше решила да живее самостоятелно и да си печели хляба. Беше работила година и половина в редакцията на някакво женско списание, но ѝ омръзнало и решила да опита учителската професия; не толкова заради парите, тъй като и двамата ѝ родители ѝ осигуряваха доста солидна годишна издръжка, колкото заради възможностите, които ѝ дава тази работа за по-близко общуване с хората.

Един следобед, след края на часовете седях сам в класната стая и поправях контролни работи, когато на вратата се почука и влезе мисис Пег. Станах и я поканих вътре.

— Добър ден, мисис Пег.

— Добър ден, сър. Виждам, че сте ме запомнили.

Не ѝ отговорих, а я изчаках да продължи.

— Исах да поприказваме за стаята, сър. Вижте какво, аз не знаех, че сте учител на Бабс, нали ме разбирате какво искам да кажа.

Разбрах я какво искаше да каже и тогава, и сега.

— Хайде да забравим цялата история, мисис Пег.

— Но аз не мога да я забравя, сър. Бабс не ме оставя на мира ден и нощ — да дойда, та да дойда при вас и да се разберем за стаята. Можете да я вземете, сър, ако желаете.

— Благодаря ви, мисис Пег, но вече се отказах.

— Намерихте ли си друга тъдява, сър?

— Не, мисис Пег. Реших да си остана там, където живея в момента, поне засега.

— Ами какво ще кажа на Бабс, сър? Тя ще си помисли, че още сте ми ядосан и затуй не щете стаята.

В гласа ѝ прозвуча истинска тревога. Бива си я тая Барбара, помислих си, щом като е успяла да вземе страха на толкова масивно и могъщо същество като майка си.

— Оставете това на мен, мисис Пег. Ще поговоря с Барбара и ще ѝ обясня положението.

— О, сър, много ще ви бъда благодарна, не исках нищо лошо да сторя оня ден, ама тя не ме оставя на мира.

Най-накрая успях да се отърва от нея. Нито за миг не ѝ повярвах, че наистина се тревожи дали ще си намеря стая, или не, но тя просто — и това беше типично за много от тия жени — на драго сърце би пренебрегнала своите схващания и предразсъдъци, само за да угоди на дъщеря си. Когато поразмислих, осъзнах, че не мога да се сърдя на мисис Пег за отказа ѝ. При сегашното положение на нещата беше съвсем разбираемо нежеланието на една майка да приеме мъж — наемател в малката си къщичка, където живееше и петнадесетгодишната ѝ дъщеря, а още повече и негър — нещо, което можеше само да засили нежеланието ѝ, макар че нищо не извиняваше доста неучтивото ѝ държане. Всъщност по-важното беше друго — че Барбара не споделяше грубите предразсъдъци на майка си; ако младите се опитваха да мислят самостоятелно по такива въпроси, дори и от този неприятен случай е имало някаква полза.

По-късно намерих удобен повод да поговоря с Барбара. Споменах, че майка ѝ ми е предложила да наема стаята, но че аз съм предпочел да остана в сегашното си жилище.

— Но нали щяхте да я вземете, сър, ако мама се беше съгласила в началото?

— Да, щях, мис Пег, но нали знаете, че понякога променяме решенията си.

— Сърдите ли се още на мама, сър? — Тя ужасно искаше да я уверя в противното.

— Не, тогава ми стана малко неприятно наистина, но сега не ѝ се сърдя. Мисля, че и двете постъпват много благородно, като ми правите това предложение и ви благодаря. Знаете ли какво, ако все пак ми се наложи да си потърся някога квартира, ще ви се обадя и ако стаята е още свободна, ще я наема. Какво ще кажете?

— Чудесно, сър.

— Добре, а дотогава няма да се занимаваме повече с тая история, нали?

— Да, сър.

Тя се усмихна облекчено.

---

[1] Квартал в централен Лондон. — Бел.пр. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Августовската ваканция беше за мен мързеливо време. Прекарах по-голямата част от нея в четене, ходене по изложби, театри, балети и концерти. Получих две писма от Джилиан, която беше на почивка с майка си в Женева — весели писма, в които ми разказваше впечатленията си от местата, които бе посетила и видяла, и за много други неща, които имахме да споделим. Щеше да бъде чудесно да се видим пак.

В началото на срока почти половината клас още отсъстваше — децата бяха из хмелните полета на Кент заедно с други членове на семействата си. Те ходеха там всяка ваканция и помагаша при прибирането на реколтата. Повечето от по-неспокойните духове ги нямаше и останалите бяха леко оклюмали — очевидно чувстваха липсата им и ги очакваха с не по-малко нетърпение от мен.

Памела идваше на училище, но ми се виждаше нещо променена. Беше кротка, унила, сдържана и не проявяваше никакъв интерес към обедните танци, които преди ѝ бяха любимо развлечение. Реших, че сигурно ѝ липсва Барбара Пег, която беше с майка си в Кент, и че щом Барбара се върне, ще се оправи.

Докъм третата седмица на септември всички се прибраха и, както бях очаквал, скоро в класа отново се възцари предишният му дух. Те ми разказваха за веселите си игри през ваканцията, за парите, които бяха спечелили, и за нещата, които щяха да си купят с тях. Барбара Пег също се бе върнала и аз се надявах, че Памела бързо ще се отърси от странната потиснатост, която я беше завладяла, но макар че пускаше от време на време по някоя усмивка, тя си оставаше напълно в плен на някакво загадъчно униние, сковаващо чудесната ѝ жизненост, която толкова харесвах в нея.

Тя свикна да остава в класната стая през голямото междучасие и да ми прави редица дребни услуги, без да съм я молил, като проявяваше учудваща склонност да отгатва желанията ми. Триеше черната дъска и ми носеше чай от учителската стая. Клинти се оплака

на шега, че момичетата не дават на други жени да припарят до мен и макар че ѝ възразих, факт беше, че всяко междучасие се оказвах заобиколен от група момчета и момичета, които неуморно ми задаваха нови и нови въпроси за мен, разправяха ми за своите семейства, интереси и планове за бъдещето. Съзнанието, че само след около три месеца трябваше да се простят с училищния живот, ги караше да се интересуват от всичко.

Запознах се — задочно — с повечето членове на семействата им и много скоро научих за новата работа на „нашия Джони“, за момичето, с което ходи „нашия Алф“, за грижите у дома, понеже „татко не участва в стачката на докерите“, кога „мама“ очаква новото си бебе. Чувствах ме съвсем свой и това ме правеше много щастлив.

Понякога намирах сутрин на бюрото си пакетче с парче от сватбена торта или просто някакъв сладкиш, на което винаги пишеше само „за учителя“; по-късно през междучасието съответното дете идваше при мен и ми обясняваше дали беше от него, или от друг някой член на семейството. И аз трябваше да изям парчето веднага, заедно с чая.

Памела винаги витаеше някъде наблизко, слухтеше и мълчаливо ме държеше под око. Тя сякаш беше станала жена; косата ѝ не висеше вече на конска опашка, а беше грижливо оплетена на две големи плитки, завити на красив кок на тила ѝ. Сериозното ѝ изражение придаваше известна тежест на всяко нейно движение. Чувствах, че сигурно бих могъл да ѝ помогна, но не исках да ѝ се натрапвам и реших да изчакам да се оправи сама или пък да се появи удобен случай, за да ѝ предложи помощта си. Те не ми бяха безразлични, тия деца, и ако нещо тревожеше едно от тях, то тревожеше и мен.

Една сутрин през голямото междучасие Денъм дойде при мен с нова футболна топка; заедно с него бяха Потър, Фърнман, Джаксън и Сийлз.

— Моля ви, сър, бихте ли ни помогнали да я стегнем? Мистър Уестън ни беше обещал, но сега каза, че няма време.

Начинът, по който отправяха към мен молбите си, винаги ме забавляваше; някак си се подразбираше, че и дума не може да става за отказ от моя страна. Те се обръщаха към мен напълно уверени, че за каквото и да ме помолят, ще се съглася и ще помогна. Просто беше изключено да им откажа.

— Добре, Денъм, дайте я.

Момчетата се оттеглиха и ни оставиха, нас, мъжете, да си свършим работата; само Памела остана, но малко по-настрана. Надухмех топката докрай и две от момчетата я натискаха здраво към масата, а аз стягах връвта с всичка сила. Но докато я промушвах в последната дупка, металната кука, с която си помагах, се заби в пръста ми и направи малка раничка, от която бавно закапа кръв.

— Господи, червена кръв!

Едрото любезно лице на Потър изразяваше престорена изненада и момчетата прихнаха да се смеят на ококорената му физиономия. Памела бързо се приближи към Потър.

— А ти какво очакваше, дебелако? Мастило ли потече? — изсъска му тя, а след това бавно и презрително се оттегли и седна на мястото си гордо изправена.

— Господи! — Денъм беше потресен от истинската злоба, която прозвуча в думите ѝ.

Сийлз и Фърнман само местеха погледи от Потър към Памела и обратно, онемели от учудване. Горкият Потър се беше изчервил от притеснение и едва можа да проговори:

— Не исках да кажа нищо лошо, сър, исках просто да кажа, че цветът на кожата ви е такъв само на повърхността, сър.

— Точно така е, Потър — отвърнах, колкото да му покажа, че ни най-малко не съм се засегнал от шегата му. — Цветът на всички кожи е такъв само на повърхността.

Стегнах топката и извадих чекмеджето на бюрото си, за да потърся лейкопласта, който държах там. Памела ме беше подразнила с ненужната си и доста злобна забележка срещу Потър, но не виждах какво мога да направя, без да влоша и без това деликатното положение.

Момчетата тръгнаха към Памела, която ги наблюдаваше с хладно безразличие.

— Кво ти става? — Денъм застана точно пред нея и войнствено издаде напред долната си челюст.

— Мен ли питаш, Денъм?

— Да.

Памела го гледаше очаквателно.

— Е, хубаво де, мис Деър. Какво те прихваща?

— Не те разбирам, Денъм — отвърна тя студено и подигравателно.

— Потс само се пошегува, а ти се нахвърли върху него, и то пред учителя. Защо ти трябваше да му викаш „дебелак“?

— А не е ли дебел?

Памела отмести погледа си от Денъм към Потър и го измери от главата до петите.

— Аз само се пошегувах и учителят не се обиди — обади се плахо Потър, потръпващ под погледа на Памела.

При тия думи Памела скочи с едно гъвкаво, поривисто движение. Със святкащи очи тя се изправи току пред Потър и в гнева си сякаш се извиси над него, а гласът ѝ бе пресипнал от възмущение.

— Не се обиди ли? А ти откъде знаеш, че не се е обидил? Защото се държи човешки и никога не избухва, нали? Всичките сте едни глупаци! Глупави, тъпи и смахнати, ето какви сте!

Приседнах и се загледах, просто хипнотизиран от буйния изблик на тази червенокоса фурия, която сякаш се уголемяваше в яростта си, впила очи в безпомощния Потър.

— Много ли щеше да ти е хубаво, ако всички непрекъснато те врънкаха, дебелако? Идиоти с идиоти такива! Господи, и какви глупости го питате само! — Тя изкриви лице и започна да ги имитира безжалостно: — Миете ли се изобщо, сър? А усещате ли студ, сър? А подстригвате ли се, сър? Какви глупаци сте, всичките до един!

— Брей, виж я ти нашата Памела! — възкликна Тич Джаксън.

Памела се обърна и му хвърли такъв поглед, че Тич бързо се поправи:

— Искам да кажа, мис Деър.

— Учителят ни е казал да го питаме каквото искаме, нали? — упорстваше Денъм. Той не можеше да се мери с острия ум на Памела, но отстояваше твърдо своето и даваше отпор на нападките ѝ една по една.

— Я по-добре млъкни, Денъм. Ти на това задаване на въпроси ли му викаш, все за цвета на кожата му, нали? Нещо друго не можете ли да измислите?

И сякаш решила да не пощади никого от тях тя внезапно се обърна към Сийлз, който, както обикновено, си беше избрал ролята на заинтригуван страничен наблюдател.

— А ти, ти поне трябваше да имаш повече ум в главата си.

— Чакай сега, какво съм направил? Нищо не съм казал — отвърна той малко разтревожено.

— Че кога си казал нещо? Ти също си цветнокож, обаче си седиш спокойно и не отваряш уста. Да не те е страх от тия?

Тя беше чудесна, страхотна в своето презрение и все по-разпалващ се гняв; същинска великолепна Бодицея с огненочервени коси. Сийлз задържа върху нея погледа си, изпълнен с едно търпение, което му придаде вид на столетник в сравнение с развихрилата се пред него малка жена.

— Аз не мисля, че те имат лоши намерения, мис Деър. Винаги когато задават въпроси, просто се мъчат да си изяснят неща, които не разбират.

Памела не можеше лесно да бъде умилована.

— Защо тогава не те попитат теб, щом толкова се интересуват?

— Защото не съм учителят, мис Деър, макар че бих искал да съм. Денъм още веднъж се опита да ѝ възрази.

— Учителят няма нужда да се застъпваш за него. Ти за коя се мислиш?

— Ни най-малко не се застъпвам за него — кипна отново Памела, — ами направо ми е писнало от глупавите ви обаждания. А за коя се мисля не е твоя работа, мистър Денъм. Голям юначага си се навъдил! — Тя режеше с презрението си като със скалпел.

Потър се обърна и извика през рамо:

— Хайде, момчета, оставете я, тя се е побъркала.

Те тръгнаха след него и когато вече бяха стигнали до вратата, Денъм, внезапно осенен от някаква мисъл, спря и изтърси с пресипнал шепот:

— Знаеш ли кво те яде тебе, хлътнала си по учителя, ето това е!

И без да дочака отговор, той изхвъркна през вратата, като я остави да се тръшне с гръм и трясък след него. Памела замръзна на мястото си с отворена уста, втрещена във вратата; после погледна към мен и очите ни се срещнаха. Сигурно на лицето ми бе изписана същата глупава изненада, която изпитах, защото тя се изчерви силно и направо излетя от стаята.

Значи така. Някъде дълбоко в себе си го бях усещал през цялото време, но бях отказвал да го призная, защото въпреки развитото си

тяло и зрялото си поведение, за мен тя си беше просто едно дете, поверено на грижите ми заедно с всички останали. Давах си сметка, че чувствата, които я вълнуваха, може би бяха сериозни и важни за нея — не беше необичайно момичета по на петнайсет години да бъдат вече сгодени или дори омъжени — но макар че много я харесвах, тя беше за мен само една ученичка от класа ми и аз изпитвах към нея някакво почти бащинско чувство на отговорност, каквато изпитвах и към другите. Ако забележката на Денъм отразяваше всеобщо разпространено сред класа мнение, нещата малко се усложняваха, но той я изтърси толкова ненадейно, че явно беше съвсем случайно попадение. Трябваше да обсъдя с някого положението. Не с Джилиан, защото това би означавало да призная, че е била права, когато ме предупреди, а никак не ми се щеше да чуя как ще ми припомни: „Казвах ли ти?!“... Грейс... Разбира се, само тя можеше да ме посъветва какво да правя, защото произхождаше от същата среда и познаваше добре проблемите на тези момичета.

Когато Грейс се върна от трапезарията ѝ прошепнах, че бих желал да поговоря с нея насаме и заедно се качихме в нейната стая. Тя ме изслуша, без да ме прекъсва и когато свърших, попита:

— Изненадан ли си, Рик?

— Виж какво, Грейс, хич не ми е до шеги, а имам нужда от съвет, защото в тия неща съм много бос.

— Че аз не се шегувам, Рик. Това може да се случи винаги между учители и ученички, като се почне от детската градина и се стигне до гимназията и университета. Заповядай, седни, и чуй какво ще ти кажа.

Разположихме се удобно и тя продължи:

— В това училище от години не е имало свестен учител мъж, с изключение на Стария. Всякакви са минавали през нас. Повечето хубавци, които са виждали нашите момичета, са били общо взето все развлечени и небрежни типове, които не си правеха труда да си измият зъбите и да си лъснат обувката, пък за дрехите им да не говорим. Божичко, като си помисля само, че тия синковци изкарват криво-ляво някой колеж, вземат дипломата в джоба и току довтасат в класната стая, раздърпани като някакви отрепки!

В увлечението си тя се бе изправила и се разхождаше напред-назад, скръстила ръце на гърдите си. Накрая се спря пред мен.

— И тогава идва мистър Брейтуейт. Дрехите му са добре ушити, изгладени и чисти, обувката — лъснати, зъбите — измити, той е избръснат, вратовръзката и кърпичката, която се подава от малкото му джобче, са в тон, и изобщо целият е като изваден от кутия. За бога, човече, какво друго си очаквал? Толкова си различен от техните бащи, братя и съседи. И затова те харесват: отгоре на всичко се отнасяш с тях като с равни. Когато дойдат тук за час по готварство или шев и кройка, само ми надуват главата с техните приказки: „учителят това, учителят онова, учителят каза така, учителят каза иначе“.

Грейс доста се беше разгорещила. Никога не я бях виждал да се вживява така.

— Разбираш ли, Рик — продължи тя — тия деца ги познавам добре, вече двацет години преподавам тук. Някои ги помня от бебета, тъй че знам всичко за тях и ги обичам, всяка една от тия сополиви малки маскари. Ти се справи отлично, Рик. Онзи ден Стария ми каза същото. Държиш се с тях внимателно, любезно и, което е по-важно, те научават много неща от теб. Имай търпение с Памела. Тя току-що се е почувствала жена и ти вероятно си първият истински мъж в живота ѝ. Бъди тактичен и аз съм сигурна, че тя скоро ще се оправи.

Станах и тръгнах към вратата. Получил бях повече, отколкото бях искал, и се чувствах много признателен.

— Благодаря ти за всичко, Грейс, страшно ми помогна.

— Винаги, когато имаш нужда от съвет, леля ти Грейс е насреща — засмя се тя.

Вече бях на прага, когато тя се обади, сякаш се беше сетила със закъснение:

— Мис Бланчард ми харесва, а на теб?

Тръгнах си, без да ѝ отговоря.

Грейс излезе права. Емоционалният изблик изглежда беше поотслабил нервното напрежение, което се бе натрупало у Памела, защото скоро тя като че ли се отърси от своето отчуждение и униние, включи се в живота на класа и отново взе да посещава часа по танци. От време на време забелязвах едно угрижено изражение на лицето ѝ, но тъй като не виждах конкретна причина за него, се надявах, че не след дълго то ще престане да се появява изобщо.

От известно време мистър Флориан бе започнал да се отбива в нашия клас и да се намесва в дискусиите ни, като по този начин ни

даваше възможност да се запознаем с широките му интереси и богатия му опит. Удоволствие беше да го гледа човек как, приседнал на някой чин и обхванал коленете си с ръце, със светнали от радост очи разговаряше или спореше с децата, как ги подтикваше, подканваше и насърчаваше да изразяват мнението си ясно и открито. Приличаше на заобиколен от любимците си чичо, чийто джоб бе пълен с лакомства. Подозирах, че много от тях на драго сърце биха го прегърнали, толкова близък го чувстваха.

Понякога разделяше класа на два отбора, които да разкрият плюсовете и минусите на някой въпрос, важен за живота им в момента, или пък предстоящ. Мистър Флориан оглавяваше единия отбор, а аз — другия. Споровете, които се разгаряха, бяха оживени, забавни и показателни. Децата, които можеха да бъдат сметнати за изостанали, защото не бяха успели да влязат в „граматическо“ или друго някое средно училище^[1], разсъждаваха с такава трезва аналитичност, макар и без да се придържат строго към правилата на синтаксиса, че можеха спокойно да се мерят с много по-облагодетелствани свои връстници. Това наистина беше убедително доказателство за правотата на убежденията и принципите на мистър Флориан. Тези деца не носеха училищна униформа, но притежаваха дух, самочувствие и бяха в състояние да отговарят сами за себе си. Може и да не знаеха спреженията на гръцките и латинските глаголи, но бяха готови или почти готови да се изправят срещу суровата действителност, която ги очакваше само след няколко кратки месеца.

---

[1] Средното образование в Англия обхваща децата след 11–13 годишна възраст в три типа училища: граматически (подготвящи главно за продължаване на образованието в университет), съвременни и технически, със срок за обучение от 4 до 7 години. — Бел.ред. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Една сутрин през октомври бях извикан при директора и когато се явих пред него, той изглеждаше мрачен и разтревожен. Патрик Фърнман от моя клас бил арестуван предната вечер по обвинение, че ранил с нож някакво момче при сбиване. Раненият, един нахакан мъник от класа на мис Филипс, бил откаран в болница явно в тежко състояние, защото веднага след приемането му се наложило да бъде спешно опериран.

Фърнман бил подследствен и щял да бъде задържан, докато бъде изправен пред съд за малолетни престъпници идния понеделник. Този ден беше четвъртък. Директорът ме помоли да изготвя характеристика за поведението, способностите и интересите на Фърнман.

— Положението изглежда е сериозно, сър?

— Да, Брейтуейт, дори много повече, отколкото предполагате. Раняването и без това си е достатъчно сериозна работа, но отгоре на всичко момчетата са от нашето училище, а съдиите нямат особено високо мнение за Грийнслейд и по всеки удобен повод критикуват отношението ни към наказанията, като не пропускат случай да намеKNат, че ние едва ли не развъждаме малолетни престъпници. И затова всяко изправяне на наш ученик пред тях налива вода в тяхната мелница.

— Те посещавали ли са някога нашето училище?

— О, да, дори един от тях има доста тесни връзки с нас. Но не ме разбирайте погрешно; съвсем не искам да кажа, че поради схващанията си за училището те ще допуснат нарушение на закона. Просто щеше да ни бъде от голяма полза, ако проявяваха малко повече разбиране и ни подкрепяха в нашите усилия. Бихме искали да оценят факта, че правим много за тези деца именно защото толкова лесно могат да станат малолетни престъпници.

— Мога ли да помогна с нещо друго?

— Не, поне засега.

— А родителите му? Дали да не ги посетя все пак?

Той поразмисли и отвърна:

— Наистина, едно посещение няма да им навреди. Дори ще им пратя по вас лична бележка от мен.

Върнах се при класа. Децата се занимаваха тихо и аз някак си усетих, че вече знаеха всичко за Фърнман, но никое от тях не спомена името му и с нищо не показва, че е забелязало отсъствието му. При най-малкия признак на неприятност те, подобно на по-възрастните, веднага сгъстяваха редиците си и в такъв момент дори и аз оставах страничен човек за тях.

Подготвих характеристика за Патрик и макар да наблегнах повече върху достойнствата му, чувствах се напълно оправдан да го сторя, защото знаех добре, че въпреки всичко той беше деликатно, чувствително и интелигентно момче. А пострадалият, Боби Елис, беше един тринадесетгодишен грубиян, който се мислеше за много силен, тормозеше по-малките си съученици, закачаше и дразнеше момичетата със своите досадни и нежелани ухажвания и дори веднъж се опита да премери сили с Потър, но си намери майстора и отнесе пердаха. Въпреки че ни най-малко не оправдавах и не извинявах Фърнман, аз бях сигурен, че положително е бил докаран до такава крайност от някакво много злобно предизвикателство на малкия побойник.

На обяд разказах на Джилиан какво се беше случило и тя предложи да дойде с мен при родителите на Фърнман, които живееха в малък апартамент на улица Джубили. Когато майката ни отвори, по лицето ѝ личаха издайнически следи от продължително плакане. Тя ни въведе в уютна малка всекидневна, ние се представихме и след това се запознахме с бащата и бабата на момчето, които също имаха много скръбен вид. Мистър Фърнман прочете писмото от директора и ни помоли да му предадем голямата благодарност и признателност на цялото семейство. После започна да ни разказва как бе станало всичко, а двете жени заплакаха тихичко.

Ножът бил една от най-големите ценности на баба Фърнман. Тя си режела с него тънки копринени кончета, когато тъчела. Някакъв бръснар в Шадуел го поддържал остър като бръснач и Патрик имал за задача да му го носи винаги, когато се наложило. Очевидно той постъпил доста неблагоприятно, като го показал на Боби Елис в подплатената му с кадифе кутийка, но все пак отказал да му го даде. Последвал спор и малкият хулиган се опитал да го вземе със сила. Той

бил висок колкото Патрик, но по-як от него и не се поколебал да приложи всичките си побойнически хватки; при боричкането кутийката се смачкала, Патрик успял да докопа ножа и намушкал с него противника си, като при това порязал доста дълбоко и собствената си ръка.

Страхотно изплашен от кръвта и силните викове на раненото момче, Патрик го оставил и хукнал към къщи, изпаднал в истерия от шока и болката в ръката. Бързо го завели в най-близката аптека, където му превързали раната и тогава мистър Фърнман настоял да отидат в полицията. Междувременно Боби Елис бил откаран в болница от някакъв мотоциклетист, който минавал случайно.

Това произшествие ги разтърсило из основи, те явно бяха много сплотено еврейско семейство. Уверих ги, че ние всички в училище сме дълбоко потресени и натъжени от станалото, но че ще направим каквото е по силите ни за Патрик, който винаги се е държал любезно, внимателно и достойно. Споменах, че съм дал характеристика от училището за него, което все пак беше някаква, макар и малка утеха за тях. Джилиан също се помъчи да ги успокои и аз останах много доволен, че бе дошла с мен. Тя заговори с нещастната майка на идиш — език, който никога не съм подозирал, че владее — и накрая ги покори напълно със своя чар и приветливост. Това момиче не се преструваше на благородна дама; тя им съчувстваше така искрено и истински, че стана симпатични на тия прости хорица, които много добре разбираха нещата.

На другата сутрин поисках от директора разрешение да присъствам на съдебното заседание следващия понеделник. Щеше ми се да видя с очите си как се отнасяха в съда с малолетните престъпници, а също така как се държаха и самите малолетни престъпници, изправени пред съда в цялото му тържествено величие.

Пристигнах в Съда за малолетни малко след десет часа сутринта в понеделник. Обширната чакалня беше претъпкана с родители и деца на възраст между шест и шестнадесет години, чиито постъпки варираха от бягства от училище и кражби от магазини до престъпления със сексуален характер. Обясних на един от дежурните полицаи целта на посещението си и почаках, докато ми намери пропуск.

Фърнман стоеше в един ъгъл на чакалнята заедно с родителите и баба си. И той, и те изглеждаха много потиснати и нещастни, за разлика от дръзкия и нахакан вид на някои негови връстници или невинното безразличие на по-малките деца, които, за тяхно щастие, не съзнаваха сериозността на онова, което ставаше около тях. Не отидох при него, защото тези кокните са много горди и когато се чувстват посрамени, предпочитат да ги оставят на мира.

В залата ми направи впечатление отсъствието на всички онези досадни и показни формалности, които обикновено се свързват с дейността на съда. Тя представляваше малка квадратна стая, в чиито център покрити с груб вълнен плат дървени маси бяха подредени така, че образуваха трите страни на квадрат, а четвъртата страна запълваха няколко редици столове за родителите и настойниците на провинилите се деца.

Съдиите, един мъж и две жени, заемаха централната маса, а от двете им страни седяха съдия-изпълнителят и секретарят на съда. До тях се бяха разположили представителите на различни отдели за детски социални грижи към съвета, заети с подреждането на купища документи около делата, които трябваше да бъдат разгледани през този ден. До вратата стояха няколко мъже и жени полицаи.

Започнаха с делото на едричко четиринадесетгодишно момиче с розови бузи и доста наперен вид. Млада полицайка излезе напред и прочете обвинението малко надутو и монотонно, като се стараеше по-скоро да произнася думите ясно и отчетливо, отколкото да предаде смисъла им.

Това беше второто гледане на делото; момичето междувременно бе задържано, докато бъдат разследвани някои допълнителни обстоятелства. В обвинението се казваше, че е имала полови сношения и се нуждае от надзор и закрила.

Стана ясно, че е спала с няколко момчета от жилищния блок в Степни, където живееше, и че е бременна, без да знае със сигурност от кого.

Тя изслуша мълчаливо подробните описания на своите провинения, като изглеждаше по-млада, но по-опитна от строгото момиче в униформа, което прочете обвинението; една бъдеща майка на четиринадесет години, подведена от бедността, пренаселеността и невежеството, и изоставена от безжалостната си леля, която седеше

неумолима в оскърбеното си чувство за порядъчност и непреклонна в решението си да няма повече нищо общо с поверената ѝ своенравна племенница. Момичето не изглеждаше кой знае колко впечатлено от хода на делото; вероятно още не беше разбрала напълно размера на сполетялата я беда, а освен това бях сигурен, че езикът, на който бе написано обвинението, бе почти неразбираем за нея. Иначе съдебната процедура бе много опростена, но терминологията беше неясна и заплетена.

Председателят на съда изглеждаше огромен и внушителен, докато слушаше злополучната история, смръщил рошавите си посивели вежди. После, след като се посъветва шепнешком с колегите си, той се обърна към момичето с изненадващо любезен глас:

— Разбрахте ли всичко, което току-що беше прочетено, моето момиче?

— Да.

— Бихте ли желали да кажете нещо?

— Не.

— Съзнавате ли, че с поведението си сте причинили голяма мъка на леля си?

Момичето само сви рамене. Очевидно душевното състояние на леля ѝ не я вълнуваше особено.

Председателят помоли да прочетат характеристиката от училището, в което момичето бе окачествено като интелигентна, примерна и редовна ученичка. Бележките ѝ бяха високи, но това явно не беше достатъчно. Мислено поставих на нейно място кое да е от момичетата от моя клас, за повечето от които можеха да се кажат същите добри неща. Какво всъщност знаех аз за тях, за живота им извън училището и за проблемите около ранното им физическо съзряване, което толкова ги занимаваше и с което толкова се гордееха? В квартала беше пълно с проститутки, сводници и друга подобна измет. Как можех аз като учител да противодействам на такива влияния? Онези, които нямаха късмет, загазваха и ги изправяха пред съда, като това момиче; ами другите? Кой можеше да отгатне какви мисли минаваха през главите на тия деца, застанали пред прага на големия живот; къде свършваше детството и къде започваше зрелостта, след като днес си в училище, а утре тръгваш на работа да помагаш за изхранването на многочислено семейство? И какво би

станало, ако някой ги подтикнеше да опитат по-лесни начини за печелене на повече пари, по-бързо и с по-малко усилия?

Достатъчни ли бяха историята, географията, аритметиката и вероучението? Говорех им за живота, но като взимах предвид тяхната младост и неопитност, се изразявах по-обективно и засягах някои въпроси от областта на секса по-общо с абсурдната надежда, че моите забележки нито ще обидят, нито ще бъдат неразбрани или изопачени. Дали не се заблуждавах по отношение на тях, като се задоволявах с външните им прояви на „доброта“ и хубавото им отношение и поведение към мен?

— Е, моето момиче, леля ви няма възможност да ви вземе при себе си, затова ще ви изпратим в специален дом, където ще се грижат за вас, докато родите.

В гласа на председателя се чувстваше истинска бащинска загриженост; дългогодишният опит го бе научил да разпознава зад нахаканата и предизвикателна поза страха, паниката и безпомощността на момичета като това, чието единствено престъпление бе невежеството. То излезе от залата, придружено от една внушителна съдебна служителка.

Минаха още няколко дела, докато дойде и редът на Фърнман. Момчето влезе в залата малко по-напред от родителите си, провесило унило глава, а дясната му ръка бе мушната в превързана през врата кърпа. Той застана пред съдиите, а близките му насядаха плътно един до друг на твърдите столове и образуваха тъжна малка групичка. Един полицаи прочете заключението от следствието, като произнасяше всяка дума напевно и разчленено, сякаш беше написано на чужд език; след това изложи по точки различните обвинения срещу момчето:

1. Притежаване на хладно оръжие, а именно, осеминчов нож.
2. Умишлено нараняване с цел нанасяне на телесна повреда.
3. Нанасяне на тежка телесна повреда.

Ножът бе предоставен на съда и, доколкото можах да видя от мястото си, беше красива и невинна наглед вещ. Фърнман пребледня, когато полицаият описа раната на жертвата, а после и раната, която си беше нанесъл самият той. От време на време секретарят на съда прекъсваше полицаия, за да уточни някоя подробност.

На съда бяха представени и копия от обвинителния акт и от характеристиката на момчето от училището.

— Имал ли е други провинения досега? — попита председателят на съда.

Един инспектор по условните присъди стана и каза:

— Не, сър. Другото момче, жертвата на нападението, го съдихте миналия месец; делото на момчето, което беше изгорило майка си с нагорещен ръжен. Поставен беше под надзор за една календарна година.

— Колко време ще лежи в болницата?

— Според лекаря, около месец и половина, сър.

— Благодаря.

После председателят на съда се обърна към Фърнман, който изглеждаше като че ли ще припадне всеки момент.

— Към вас е отправено много сериозно обвинение; имате голям късмет, че обвинението не е още по-сериозно. Според заключението от следствието, малко по-силно и по-навътре да бяхте натиснали с ножа, и днес щяхте да бъдете обвинен в убийство.

Горкото момче потрепери; езикът му трескаво облизваше пресъхналите му устни в отчаяно усилие да ги навлажни. Бдителният полицаи се приближи до него и се обърна към председателя:

— Може ли да седне, сър? Май ще му прилошее.

— Да, дайте му стол. — Гласът на председателя беше леденостуден. Той се посъветва набързо с колежките от двете си страни и хвана предпазливо ножа за украсената му с орнаменти дръжка; острието, предвидливо прибрано в полираното дърво, не се виждаше.

— В нашата страна се смята за особено осъдителна и възмутителна употребата на този вид оръжие. Много бих се зарадвал, ако правителството вземе необходимите мерки и забрани продажбата на подобни предмети на Британските острови. Такова едно оръжие по начало е опасно, а в ръцете на някакъв глупав, неопитен юноша рискът от нараняване се увеличава неимоверно много.

Той отново направи пауза, за да могат слушателите му да почувстват дълбочината и важността на думите му.

— Родител, който позволява на детето си да играе с неизбухнала бомба, заслужава най-строгото ни порицание. Наше затвърдено мнение е, че в много отношения такъв един предмет — той неочаквано натисна малко копче на дръжката, при което тънко, блестящо и

зловещо на вид осеминчово острие отскочи от излъсканото си улейче с леко щракване, — такъв един предмет е не по-малко опасен в ръцете на неопитно момче. Ако това оръжие беше използвано по-изкусно и беше навлязло по-надълбоко, никакви сълзи нямаше да могат да върнат погубения завинаги живот.

Сега вече всякаква непринуденост изчезна от малката зала, в която ясният му отекващ глас се извисяваше и снижаваше съобразно с отмерената му реч. Това беше законът в действие, изпълнен с достойнство, строг и далечен както самите му представители, които сякаш ставаха по-внушителни и по-сериозни, докато той говореше.

— Съдът прочете и изслуша показанията на момчето и на неговите родители; ние не се съмняваме, че този юноша не се е въоръжил с въпросния нож, а е бил изпратен да го занесе да бъде натоварен — човек би казал, съвсем обикновена поръчка, но какви тежки последици е повлякла тя след себе си. Когато се окажат застрашени от нападение, особено ако почувстват, че нападателят е по-силен от тях физически или пък по някакъв начин им е внушил непреодолим страх, някои хора са склонни да прибегнат до каквото и да е оръжие, само и само да овладеят положението. Страхът им може да е толкова голям, че да ги подтикне да използват оръжието с по-голяма сила и да нанесат с него по-тежко поражение, отколкото са възнамерявали.

— Искам да ви предупредя, Патрик Фърнман, и да ви посъветвам да не употребявате каквито и да било оръжия. Нека това ужасно преживяване да ви послужи за урок и на вас, и на нещастните ви родители.

След това председателят заговори за училището на Фърнман. Той не го назова изрично, но за всеки, който познаваше квартала, беше ясно, че става дума за Грийнслейд. Гласът му зазвуча рязко и саркастично, когато спомена за пораженията, произтичащи от „свободната дисциплина“ изобщо, и по-конкретно от прилагането ѝ на практика „в едно училище, недалече оттук“. Според него подобни

учебни заведения бяха развъдници за малолетни престъпници, за което свидетелствал големият брой на децата — и момчета, и момичета — от споменатото училище, изправени напоследък пред съдилища за малолетни по най-различни обвинения. Той отбеляза, че някои чудаци и мечтатели причиняват повече вреда, отколкото полза, на юношите от квартала, като години наред прилагат една система на образование, която не само че не е доказала през изпитателния период предимствата си, ами възпитава у децата много вредна склонност към разпуснатост, своеволничене и незачитане на установените обществени институции.

— Нека тези хора — продължи председателят — на които е поверено образованието и възпитанието на толкова младежи, не хранят надежди, че ще се измъкнат от отговорността си за естествените последици от своите недобре обмислени планове. Понякога ми се струва, че ще е по-справедливо именно срещу тях да бъдат отправяни обвиненията за постъпките, в чието извършване, бих казал, те са участвали косвено.

Той още веднъж се обърна към момчето, което слушаше зашеметено и смълчано гневната му тирада; този път обаче гласът му беше по-любезен и дори бащински. Председателят увери Фърнман, че според него собствената скръб на момчето, както и мъката, която е причинил на родителите си, са му достатъчно наказание, но за негово добро ще го осъдят да бъде поставен под надзор, което означава, че ще трябва да се обажда веднъж седмично на инспектора по условните присъди в продължение на една година. След това той го предаде на родителите му и всички от семейството излязоха скупчени от съда, като се опитваха да се усмихват през своите сълзи на облекчение.

Нарочно ги изчаках малко да си тръгнат, за да им спестя по този начин един притеснителен разговор с мен, и чак тогава излязох от съда. Нито за миг не се бях съгласил с унищожителните обвинения на председателя, но все пак изпитвах някакво чувство на по-голяма отговорност за младежите, които бяха поверени на грижите ми по за шест часа всеки ден.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Цяла седмица Фърнман беше кротък и затворен в себе си. Той не можеше да пише, защото дясната му ръка беше наранена и затова през по-голямата част от времето седеше и си четеше или пък слушаше с интерес споровете ни, макар и да не се включваше в тях. Но полека-лека естествената топлина на характера му надделя и скоро той отново взе да участва най-пълноценно във всички наши занимания.

Горе-долу по същото време направихме няколко групови вечерни посещения с разрешение на директора. Ходихме в „Садлърс Уелс“^[1] на балета „Копелия“, гледахме в „Олд Вик“^[2] Лорънс Оливие в „Хамлет“ и за разнообразие отидохме на стадиона Уембли да видим прочутите харлемски баскетболисти на живо.

За всичко си плащахме сами. Няколко дни преди всяко от заплануваните посещения изчислявахме общата сума на билетите и разходите за транспорт, както и сумата, която всеки трябваше да внесе. После поръчвахме на някой от класа да събере парите на етапи, като внимава да не обърка сметките. Нито едно от децата не се отказа от което и да било от тия посещения и ние двамата с директора се погрижихме никое от тях да не бъде принудено да се откаже само защото не може да си осигури необходимата сума. Оказа се, че в повечето случаи ни беше по-удобно да наемем автобус, за да бъдат всички заедно, та да можем да ги наглеждаме по-лесно. По тази причина много от учителите също пожелаха да дойдат с нас, още повече че в съответните театри ни предоставиха билетите с известно намаление, защото бяхме група. Скоро и самите учители почувстваха съвсем ясно промяната, настъпила у децата. Преди всяко представление обсъждахме с класа пиесата или балета, който ни предстоеше да видим, като разглеждахме най-общо социално-историческия фон, върху който се разиграваше действието, и после се спирахме на някои характерни негови особености. На връщане децата се впускаха на воля в критически разсъждения и често изказваха нови и интересни мнения за стари и познати неща. Те бързо схванаха и

възприеха видените произведения като творби, принадлежащи към националната им култура, еднакво достъпни за тях, както и за всички останали. В тия моменти много ми се искаше да ни чуят отнякъде онези, които най-шумно нападаха нашето училище и неговата система.

Посещението в Уембли беше доста по-различно. Харлемските баскетболисти бяха изключителни спортисти, които съчетаваха в себе си професионализъм с възхитителна артистичност; играта им с топката понякога граничеше с магьосничество и те или смайваха публиката с бързината и сръчността си, или я караха да квичи от смях с хитрите си номера, които докарваха горките им противници до пълно объркване.

Децата прегракнаха от смях и на връщане продължаваха да се кикотят, когато си припомнях този или онзи забавен момент от срещата. На другия ден ме разпитаха надълго и нашироко за отбора и за отделните му членове. Малко се изненадаха, когато им казах, че някои от състезателите са учили в колежи или университети: според представата им за американския негър, изградена главно въз основа на филми, той не се отличавахе с големи умствени способности. Но мисля, че полека-лека, благодарение на нашите разговори те започнаха да гледат другояче на хората изобщо — изхождайки от правото им на човешко достойнство.

Една сутрин директорът дойде в класната стая малко след края на голямото междучасие.

— В кабинета ми чака една дама, която желае да говори с вас — прошепна той, като застана с гръб към класа, за да не го чуят. — Знаете, че не разрешавам на родители да се разправят с учителите, но тя ми каза защо иска да се срещне с вас и ми се струва, че ще ѝ направите голяма услуга, ако отидете. Ще постоя при класа, докато се върнете.

В директорския кабинет заварих една висока, елегантна жена, която стоеше до прозореца и гледаше в църковния двор отсреща. Щом се обърна, веднага се сетих коя е: същата лъскава кестенява коса и свеж тен, същата горда стойка — мисис Деър, майката на Памела.

Ръкувахме се и седнахме един срещу друг.

— Приятно ми е, Брейтуейт. Директорът ми каза, че сте искали да ме видите.

— Да, сър, става дума за дъщеря ми, Памела. Аз съм мисис Деър.

Внезапно се притесних. За какво ли толкова искаше да се среща с мен?

— Много се безпокоя за нея, сър, и си помислих дали вие не бихте ми помогнали, като ѝ поговорите. Вас ще ви послуша, сър, сигурна съм.

Почти не повярвах на ушите си; почувствах как ме залива едно приятно облекчение; облекчение и удоволствие.

— Защо, мисис Деър? Какво е станало?

Красивото ѝ лице беше бледо и разтревожено.

— Започна да закъснява вечер, сър, понякога се прибира след единадесет. Не ми казва къде ходи, какво прави и това много ме безпокои. Вече е голямо момиче, разбирате ме какво искам да кажа, пък всичко се случва. Просто не зная какво да правя. — Устните ѝ трепереха, но тя се мъчеше да се овладее; мрежестите ѝ копринени ръкавици се бяха усукали между силните ѝ пръсти.

— Но какво мога да направя аз, мисис Деър? Все пак съм само неин учител. Може би мистър Флориан...

— Не, сър — прекъсна ме тя, — сигурна съм, че ще ви послуша, ако ѝ кажете да се прибира навреме. Зная какво мисли за вас, сър. Когато приятелките ѝ дойдат у дома нали ги чувам какво си говорят за вас — какво сте направили, какво сте казали, и тя все за това разправя, вие какво мислите, вие какво ще кажете.

— А баща ѝ не може ли да се намеси?

— Джим умря, сър, през 1943, когато Пам едва беше навършила осем години. Беше бордови стрелец от авиацията, свалиха го над Германия. Вие също сте били във военновъздушните сили, нали, сър?

— Да, мисис Деър.

— Пам ми каза. Татко ѝ доста ѝ липсва, сър, и мисля, че вас тя много ви уважава. Моля ви, поговорете с нея, сър.

Тя едва се сдържаше да не заплаче. Станах, уверих я бързо, че ще ѝ помогна и я изпратих.

Щом влязох в класната стая, мистър Флориан се приближи към мен.

— Отиде ли си?

— Да, току-що я изпратих до вратата.

— Съгласихте ли се?

— Да, сър, като че нямам друг избор.

— Мисля, че трябваше да го направите не само заради майката, но и за доброто на момичето. Поприказвайте с нея, ако искате тук, ако искате в моя кабинет. Най-добре след часовете. — И той си тръгна.

Докато децата излизаха от стаята, за да обядват, кимнах на Памела да дойде при мен и ѝ казах, че искам да поговоря с нея след часовете. Тя не се изненада много от молбата ми.

— Мама идвала ли е тук, сър?

— Да, виждахме се.

— Добре, сър.

— Вижте какво, мис Деър, ако смятате, че е по-добре да не се бъркам във вашите работи, направо ми го кажете.

— О, не, сър, нямам нищо против.

— Добре, тогава, ще си поговорим тук след часовете.

Докато дъвчехме с Джилиан сандвичите си в учителската стая, аз ѝ разказах какво се беше случило сутринта; тя помълча известно време, след като бях свършил.

— Ти много се раздаваш на тия деца, не намираш ли?

— Мисля, че всички ние го правим, по един или друг начин.

— Но ти най-вече.

— Ами ти?

— Аз най-малко. За мен това е просто едно временно занимание като всяко друго; не изпитвам „чувство за призвание“, както го нарича мисис Дру.

— Нито пък аз. Чиста случайност беше, че се захванах с тази професия. Напомни ми да ти разправа цялата си тъжна история някой хубав ден.

— Ако някой хубав ден сме заедно с теб, хич няма да ми се слушат тъжни истории. Както и да е, ти наистина държиш на децата.

— Да, също като Стария, Клинти, Грейс, мисис Дру и всички останали.

— Не всички. Джоузи Доуз и нейната приятелка например държат само една на друга.

— Те изобщо са малко особени.

— Да, меко казано, защото има и други, по-подходящи изрази за техните отношения.

Погледнах я доста изненадан; подобно тълкуване на поведението им не ми беше минавало през ума.

— Господи, наистина ли мислиш така?

— Че какво друго да мисля? Непрекъснато си шушукат разни много поверителни неща и се държат тайно за ръце. Това е най-малкото нездравословно и лош пример за децата.

— Но съгласи се, че и двете са добри учителки.

— Е, да, за това поне трябва да сме благодарни, пък и на никого не пречат все пак.

— Но и ти също си загрижена за децата, независимо дали го признаваш, или не. Последните ти думи те издадоха.

— Ех, и ти! — Тя се усмихна. — Сигурна съм, че никога няма да успея да те убедя. Както и да е, внимавай, особено с Памела Деър; нейното не е някакво лекомислено момичешко влюбване. Наблюдавала съм я и знам какво говоря. Тя е вече жена и колкото по-скоро го осъзнаеш, толкова по-добре. Не прави тая грешка да се държиш с нея като с дете.

— Добре, няма.

Останалите учители се върнаха от обяд заедно. Още щом влязоха в стаята, Уестън се обади:

— Сутринта видях тука майката на Памела Деър. Какво става, Брейтуейт?

— Защо непременно трябва да става нещо?

— Ами защото винаги нещо има, когато родители вземат да се навъртат в училището, те не идват току-тъй, а само ако им щукне да се оплакват.

— Някакви неприятности ли имаш, Рик? — поинтересува се внимателно Клинти.

— Не, сигурно е идвала при Стария. — Не исках да обсъждам с тях станалото.

— Обаче си я бива, нали? — изчурулика Клинти.

— Попитай Уестън — отвърнах аз, — той твърди, че я е виждал.

На Уестън явно му беше приятно, че отново го въвличат в разговора и забеляза:

— Мисля, че някои мъже биха я намерили привлекателна.

— Но пак ударението е на думата „мъже“, нали, Уестън?

Клинти просто умираше да се заяжда с него; но аз не изпитвах никакво съжаление към този тромав и брадат свой колега.

След часовете Памела излезе с другите, но се върна няколко минути по-късно. Взе си един стол и седна до бюрото ми, като се втренчи право пред себе си през отворения прозорец.

— Е, мис Деър, майка ви изглежда много се безпокои за вас.

— Моля ви, сър, не може ли да ме наричате Памела? — произнесе тя смирено и искрено.

— Добре, Памела, майка ти ми каза, че напоследък много си взела да закъсняваш вечер.

— Ходя при баба, сър.

— Толкова до късно?

— То не е далече, през един ъгъл от нашата къща.

— Защо тогава не кажеш на майка си къде ходиш?

— Мама всъщност не я е грижа за мен, сър. Интересуват я единствено приятелите ѝ.

— Знаеш, че това не е вярно. Иначе защо ще идва да разговаря с мен? — Памела нищо не каза. — Какво има, Памела? Някакви неприятности в училище ли?

Тя поклати глава и после отговори:

— Не става дума за уроците или нещо от този род, сър, но някои от съучениците ми непрекъснато приказват и направо клюкарстват за мен. Винаги усещам кога... Кога си шушукат за мен, и най-много Бабс, сър.

— Но защо си мислиш, че говорят точно за теб, Памела? Нещо случило ли се е? Нещо лошо, може би?

Тя пак поклати глава и се загледа през прозореца. Стана ми неудобно и не ми се щеше да я разпитвам повече, за да не я притесня съвсем. Макар че тя охотно се беше съгласила на тази среща, нямаше никакви намерения да се набърквам в личния ѝ живот, защото тя беше вече една млада жена и аз всъщност не знаех какво да ѝ говоря.

— Мис Деър, тоест Памела, ако предпочиташ да не се намесвам в личните ти работи, просто ми го кажи.

— О, не, сър, не е това.

Полека-лека тя ми разправи историята си.

След смъртта на бащата, Памела и майка ѝ намерили утеха единствено една в друга, навсякъде и във всичко били заедно, тъй че докато момичето растяло, двете били повече като сестри, отколкото като майка и дъщеря. Мисис Деър работела като продавачка в

централен лондонски магазин и скоро Памела станала достатъчно голяма, за да ѝ помага в домакинството. Тези идилични отношения продължили съвсем доскоро, когато няколко приятели на привлекателната вдовица започнали да я посещават у дома ѝ. Съседите взели да шушукат.

Положението особено се влошило през ваканцията. Тогава станало нещо, което сериозно разстроило Памела, но тя не каза какво.

— Опитвала ли си се да поговориш с майка си за това?

— Отначало да, сър, но тя изобщо не ме слушаше, и аз се отказах.

— Баба ти не знае ли, че като закъсняваш, майка ти ще се тревожи?

— Понякога мама се прибира много късно и баба смята, че не бива да стоя въщи съвсем сама.

— Ами в такъв случай, Памела, не виждам как бих могъл да ти помогна.

— А не бихте ли поговорили с мама, сър?

— Има ли смисъл?

— Мисля, че да.

— Добре тогава. Тя кога се прибира от работа?

— Към шест и петнайсет.

— Чудесно. Кажи ѝ, че ще намина по това време.

— Добре, сър. — За първи път тя се усмихна, после премести стола и си тръгна.

Отидох в учителската стая да си взема палтото. Джилиан седеше и ме чакаше.

— Е?

— Тази вечер пак ще се срещна с майка ѝ.

— Защо?

— Памела смята, че ще е най-добре да поговоря и с двете.

— Къде ще си видите?

— У тях.

— Това разумно ли е?

— Не зная, Джилиан, но се надявам, искрено се надявам.

Тя помълча няколко минути, после каза:

— Възнамеряваш ли да останеш в Грийнслейд за дълго, Рик?

— Засега да. Всъщност не ми е идвало наум да напускам. Защо?

— Защото лесно можеш да си намериш работа и в по-своястено училище. Всички са единодушни, че си добър учител. Ще бъде жалко да останеш тук.

— Че аз току-що съм започнал, знаеш, че съм учител само от няколко месеца. Струва ми се, че съвсем не е достатъчно, за да се прецени дали наистина съм добър, или не.

— Каква скромност!

— Не, говоря ти сериозно. С тези деца вече се разбирам, но с други може да е много по-различно. Смятам, че трябва да остана тук и да опозная малко по-добре самата работа, както и собствените си способности, преди да мисля за преместване. — Погледнах си часовника. — Боя се, че трябва да тръгвам, нямам много време.

— Бъди внимателен, Рик.

— Ще бъда. Довиждане.

— Довиждане, Рик.

Както повечето жени от квартала, мисис Деър и Памела поддържаха дома си безупречно чист. Отвори ми Памела и когато поздравих майка ѝ, веднага долових напрегнатото състояние в което се намираха и двете в момента. Щом седнахме, аз започнах:

— Мисис Деър, Памела ми даде да разбера, че може би ще е най-добре да дойда и да си поприказваме с вас. Тя не ми разказа много и ако вие смятате, че моята намеса е излишна, няма да ви се обидя.

След като вече бях дошъл у тях, изведнъж ми се прииска да приключа с цялата история колкото може по-бързо. Имах чувството, че се набърквам съвсем ненужно в живота на тези хора под не много убедителния предлог, че съм учител на момичето.

— О, моля ви се, мистър Брейтуейт. — После тя се обърна към дъщеря си: — Пам, иди, ако обичаш, да направиш чай, бих искала да поговорим с учителя ти насаме.

Памела послушно излезе и мисис Деър подзе:

— Мисля, че всъщност аз съм виновна. Защото разочаровах Памела.

— С какво, мисис Деър? Щом като така и така ще трябва да чуя всичко, нека поне да е по-скоро.

— Ето как стана. От доста време Пам искаше да отиде на гости при роднините на татко си в Чокуел и накрая се разбрахме да прекара у тях две седмици през ваканцията. Първо заминахме с нея за една

седмица в Скарбъро, взех си отпуск и аз да си почина малко, след което я заведох в Чокуел, а аз се върнах тук. Мислех си, ще поостана сама и ще разполагам свободно с времето си, нали разбирате, имам един-двама приятели, с които излизам понякога. Пам беше изкарала вече една седмица, два пъти ми писа колко ѝ харесва там и аз реших, че наистина се чувства добре. В сряда срещнах един мой приятел и го поканих на чай. Нали знаете как стават тия работи, накрая той реши да остане и през нощта при мен. — Тя беше усукала носната си кърпичка до неузнаваемост, а очите ѝ се напълниха със сълзи, които не се и опита да спре. — Бяхме заспали, когато Пам влезе. Тя си има ключ. Сигурно ѝ беше домъчняло за дома или нещо такова, защото беше решила съвсем ненадейно да се прибере. Беше се вмъкнала тихичко, за да ме изненада и наистина ме изненада — можете да си го представите, сър, аз и приятелят ми в леглото. — Тя млъкна, преглътна сълзите си и продължи: — Не знам какво ме накара да отворя очи, може би светлината, тя беше светнала лампата. Никога няма да забравя лицето ѝ, сър, никога. Така ме погледна и после избяга и се заключи в стаята си. Събудих приятеля си и го накарах да се облече и да си отиде; след това се опитах да вляза при нея в стаята ѝ, но тя не се обаждаше. — Гласът ѝ премина в шепот и трябваше да се наведе доста напред, за да чуя останалото. — На другия ден се помъчих да ѝ обясня, но тя само седеше, плачеше и думичка не продумваше. Просто не можех да стигна до съзнанието ѝ, някак си. — Сега вече сълзите на мисис Деър се стичаха свободно по лицето ѝ.

— А имате ли представа къде е закъснявала вечер?

— Зная, че е ходила у баба си, у майка ми, на Гроувър стрийт, но баба ѝ няма да я държи толкова до късно.

— Вие виждали ли сте се с майка си?

— Не съм. Тя в момента не е много добре настроена към мен. Наговорили са ѝ разни неща за мен, някои съседни като че ли си нямат друга работа, ами само се чудят кого да одумат по-напред.

— Памела има чувството, че вече не ви е грижа за нея.

— О, сър, как е могла да си помисли такова нещо? Аз толкова се безпокоя за нея. Вече е голямо момиче, разбирате ме, нали, и някои хора дори я вземат за по-голяма, за осемнайсет-деветнайсет годишна. По едно време бях решила, че може би, като ни е видяла, сигурно е отишла и е направила някоя глупост.

Господи, помислих си, какво бих могъл да кажа на това; колкото повече ми разправяше мисис Деър за грижите си, толкова по-неудобно ми ставаше. Аз наистина нищо не знаех за живота на тия хора, само преди няколко месеца бях съвсем чужд човек за тях. Какво можех да направя? Тази жена беше по-възрастна от мен и аз не се чувствах нито достатъчно подготвен, нито достатъчно опитен, за да ѝ давам съвети (а дори и на дъщеря ѝ) по един толкова деликатен въпрос. Просто не виждах смисъла от моето посещение. Памела беше, както забеляза майка ѝ, голямо момиче — всъщност вече една млада жена — и като имах предвид как се справи с Денъм и с двете дами в метрото, почти не се съмнявах, че ще може да се грижи сама за себе си. Тогава защо бях тук? Погледнах обърканото лице на майка ѝ и вметнах плахо:

— Не мисля, че Памела е способна да извърши глупост.

— Мога ли да съм спокойна, като си знам квартала, мистър Брейтуейт, и като ми закъснява така; всичко се случва. Дойдох при вас именно защото бях сигурна, че ще почне да се прибира навреме, щом ѝ поговорите.

Джилиан беше права, не трябваше да идвам. Внезапно се ядосах на себе си, че съм бил толкова късоглед; ето докъде ме бяха докарали самонадеяността и надценяването на значението ми за децата, и мислите, които бяха взели да се въртят из главата ми, постепенно ме отрезвиха. Какво щяха да си помислят или кажат другите деца, ако узнаеха за това мое посещение в дома на Памела: щеше ли Памела да им каже, че съм идвал у тях и как щеше да го обясни? Тръгнеха ли веднъж приказки за учител и ученичка, дори и съвсем неоснователни, винаги правеха лошо впечатление, а от устата на някой като Уестън щяха да излизат още по-раздути. Колкото по-бързо приключех с тази история, толкова по-добре.

— Нека повикаме Памела, искате ли? — помолих мисис Деър. Не знаех какво точно да ѝ говоря, не исках да ѝ кажа нещо набързо и да си вървя; а за друг път щях да внимавам да не допускам подобна грешка.

Памела влезе, седна до майка си и аз си поех дълбоко въздух.

— Памела, майка ти ми разказа какво се е случило и аз мисля, че разбирам как се чувстваш, как се чувствате и двете, но независимо от всичко не виждам никакъв смисъл в това да закъсняваш вечер и да тревожиш майка си. Какво правиш извън училище всъщност не е моя

работа, но тъй като и двете ме помолихте да се намеся, нека ти кажа, че много бих искал поведението ти извън училище да бъде също така похвално и безупречно, както е било винаги в клас.

Нарочно говорех строго и наставнически; накрая тя нямаше да смее дума да отвори за това.

— Нека да си кажем най-напред най-важното. Ти дължиш на майка си послушание и уважение много повече, отколкото на учителите си; и бих искал да съм сигурен, че не пренебрегваш това свое задължение. Всяко семейство си има от време на време някакви грижи и гледа да се справи с тях своевременно, старай се да не създаваш ненужни главоболия на майка си. Запомни, Памела, че разчитам на теб — и двамата разчитаме на теб да спазваш правилата на играта отсега нататък; мисля, че няма нужда да ти казвам какви опасности те дебнат по тия улици нощно време.

Станах с чувството, че съм направил това, което и двете искаха от мен.

— Е, аз да си тръгвам вече, мисис Деър — рекох. После се обърнах към Памела: — Мога ли да разчитам на думата ти, че когато решиш да позакъснееш някъде вечер, ще казваш на майка си?

— Да, сър — отвърна тя тихо.

Сбогувахме се и си тръгнах. Останалото си зависеше от тях. Мисис Деър може би щеше да бъде по-внимателна за в бъдеще, а Памела щеше скоро гледа другояче на поведението на възрастните; но за всеки случай през следващите седмици трябваше да съм нащрек. Докато вървах към спирката на метрото, си отварях очите на четири за някоя позната физиономия и когато най-после се настаних благополучно във влака по линията за улица Ливърпул, въздъхнах облекчено.

---

[1] Известен лондонски театър за опера и балет. — Бел.пр. ↑

[2] Лондонски театър, прочут с постановките си на шекспирови пиеси; след Втората световна война става фактически национален театър, а от 1963 г. се нарича официално Национален театър. — Бел.пр. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Полугодишното събрание на ученическия съвет насрочено за петнадесети ноември, беше една от важните дати в календара на Грийнслейдското училище. Бях чувал доста неща за това събитие и с приближаването му се вълнувах не по-малко от децата. Това беше изцяло техни ден, който те организираха, ръководеха и така да се каже „изнасяха“. Наблюдавах дейността на моя клас и с гордост забелязах колко делово се възлагаха задачи, съгласувани в една стегната програма. В хода на подготовката се правеха и кратки съвещания шепнешком с членове на съвета от други класове.

На този ден редовното сутрешно събиране бе отменено. Децата пристигнаха спретнати и лъснати, а мис Джоузеф и Денъм, които изглежда бяха доста важни фактори, сновяха между съучениците си, явно за да се уверят, че всеки е готов да изпълни отредената му роля.

В десет часа иззвъня един звънец, всички се стекоха в аудиторията и се подредиха по класове. Мис Джоузеф и Денъм като най-старши седнаха от двете страни на мистър Флориан, който, щом присъстващите се наместиха и се умълчаха, стана и взе думата.

Той отново се спря подробно на целите и линията на училището, като изтъкна колко важно съдействие може да окаже всеки ученик за осъществяването на тези цели. Директорът изказа някои уместни похвали, но отбеляза, че все още има много да се желае и изисква от всички по отношение на поведението, чистотата и усвояването на знанията. Докато го слушах, осъзнах, че този човек не само не беше ни най-малко откъснат от живота на училището си, но забележките му до една показваха, че той напълно се отъждествява с всичко и всички в него. Накрая мистър Флориан пожела успешна работа на събранието и напусна почетното си място на подиума сред бурни овации.

И така нещата тръгнаха по реда си. Първо мис Джоузеф стана и разясни накратко целите и дейността на съвета. Представители на всички класове щяха да направят отчети как са протекли учебните занятия през изтеклото полугодие от Великден насам, и то за всеки

предмет поотделно. След като бъде изслушан и последния доклад, група учители щяха да бъдат поканени на подиума, за да отговарят на въпроси на учениците, свързани с различните доклади. Подборът на учителите, както и всичко останало, беше изцяло работа на децата и никой от преподавателите нямаше представа нито колко, нито кои от колегите му щяха да бъдат изправени пред събранието.

Докладите започнаха от най-малкия клас. Той се състоеше от дванадесетгодишни хлапета, които бяха постъпили в училището предишното лято. Повечето заставаха притеснени и уплашени пред цялото училище, но все пак се справяха с чест; те за първи път се бяха сблъскали с трудната задача да дават преценка за себе си и затова отчетите им бяха кратички.

Докладите се редяха един след друг и при всеки следващ клас много ясно си проличаваше как се е развила способността на децата да се изразяват. До известна степен задачата им беше доста елементарна, но за тях значеше много, защото я разбираха и съзнаваха отношението ѝ към тях самите. Във всичките доклади се наблягаше по-скоро върху това, което бяха усвоили, отколкото върху онова, което е трябвало да научат.

Когато дойде редът на моя клас, аз се размърдах неспокойно на мястото си. Денъм прочете от списъка, който държеше в ръка, имената на представителите и предметите, за които щяха да докладват.

Потър — аритметика

Сапиано — естествена история

Мис Пег и Джаксън — география

Мис Деър и Фърнман — физиология

Денъм — физическо възпитание

Мис Джоузеф — домакинство

Изпитах голямо удоволствие и гордост от подчертаната учтивост, с която Денъм произнасяше „мис“, обръщайки се към всяко от по-големите момичета; сигурен бях, че неговият пример щеше да зарази и по-малките и че това обръщение щеше да се превърне в нещо като признак на зрялост за тях. Учениците, които чуха имената си, излязоха на подиума и заеха местата си с подobaваща тържественост.

Мис Джоузеф откри с няколко изречения. Тя каза, че уроците им винаги са имали определена насоченост към идеята за братството между хората по света и че те чрез всеки предмет са научавали как

всички хора са свързани едни с други, независимо от географските ширини и различията в цветовете на кожата, расите и вероизповеданията си. После тя даде думата на Потър.

Потър разказа как са изучавали мерките за тежина и дължина; за съотношението между килограма и паунда, метъра и фута. Той отбеляза, че по света се използват и двете системи и че това е символ на по-голямото разбирателство между народите.

Сапиано разправи как по естествена история са изучавали различните вредители по културните растения, и по-специално главнята по пшеницата, мексиканския хоботник по памука и колорадския бръмбар по картофите. Той изтъкна колко много страни си сътрудничат и си разменят резултати от изследвания на развитието и разпространението на тези паразити и така постепенно намаляват опасността, която те представляват за културните растения.

Мис Пег и Джаксън си бяха разделили доклада по география. Джаксън говори първо за разпространението на полезните изкопаеми и растения по земното кълбо, като отбеляза, че едни страни са богати на едно, а други — на друго и спомена за обмена и взаимната зависимост, която неизменно се поражда между тях. Мис Пег се спря на човешките отношения и наблегна върху проблемите, пред които бе изправен света след войната, във връзка с изхранването, обличането и осигуряването на жилища за населението. Тя напомни също за съдбата на хилядите бежанци, останали без родина и покрив; както и за усилията и програмите на УНИЦЕФ^[1].

Фърнман, както винаги, изненада всички с поредния си номер. Когато го извикаха, той направи знак на някого и се появиа Уелш и Алисън, понесли човешки скелет и нещо като бесилка. Щом съоръжението бе нагласено, скелетът увисна и се полюшна на едно въже, вързано за специална кука, която беше забита в черепа му. Тази смешка беше измислена за разнообразие и цялото училище показва одобрението си, като се разсмя гръмогласно. Но когато Фърнман заговори, веселото настроение скоро се изпари; гласът му звучеше ясно, отчетливо и с чувство за драматизъм. Той обясни спокойно, че скелетът е женски и че това може да се докаже лесно. Но не можеше да твърди с увереност дали е бил на китайка, францужойка, германка или гъркиня, нито пък на бяла или цветнокожа. И оттук, продължи той, класът си извади заключението, че всъщност всички хора са еднакви;

че макар и да се различават по някои външни белези, в основата си са едни и същи. Фърнман беше чудесен, слушаха го с отворени уста.

Изказването на мис Деър прозвуча по-слабо от Фърнмановото и тя като че ли го усети.

Мис Дод докладва как класът бе изучавал в часовете по история периода на Реформацията в Англия. Тя разказа за борбите на свободомислещите хора срещу господството на духовенството и за опитите им да скъсат с установените религиозни традиции.

Докладът на Денъм предизвика лек шок. Той разкритикува стила на обучението по физкултура, като изтъкна липсата на достатъчно място за спортуване и неблагоприятните последици от това. Изобщо се оплака, че часовете по физическо възпитание са безсъдържателни, безполезни и скучни; не виждаше смисъл да се продължава повече така; много по-добре щяло да бъде, ако просто си играели по някоя хубава спортна игра. Очевидно той изразяваше мнението на всички момчета, защото те го подкрепиха с бурни аплодисменти.

Когато докладите приключиха, Денъм извика напосоки две деца от публиката и ги помоли да напишат на отделни листчета имената на всички учители, включително и това на директора. Листчетата бяха сгънати, сложени в шапка, после енергично разбъркани и изтеглени едно по едно. Прочетени бяха следните имена:

Мистър Уестън

Мисис Дейл-Евънз

Мис Филипс

Денъм и мис Джоузеф изведоха всички от подиума и учителите заеха местата си, като Уестън, едър, рошав и размъкнат, седна между двете жени. И тогава започнаха въпросите.

Мисля, че си заслужаваше да видя онова, което последва; беше незабравимо преживяване.

Въпроси задаваха главно учениците от двата горни класа, може би защото по-малките бяха или прекалено стеснителни, или твърде неосведомени, за да попитат каквото и да било. Учителите не се бяха съвещавали предварително и от време на време мънкаха нерешително. И тук ме очакваше още една изненада. Привидно суетната и глуповата мис Юфимия Филипс се оказа най-невъзмутимата и най-добре информираната от тримата. Тя отговаряше на запитванията прямо и

убедително и често се намесваше доста на място, за да помогне тактично на някой от другите двама.

Уестън беше много смешен. Хванат на тясно от резките критики на Денъм и ловките въпроси на Фърнман, той се опита да се измъкне от затруднението си, като си придаде вид на обидено величие. Не можа да посочи аргументирано определените предимства на упражненията в часовете по физкултура, за които отчасти беше отговорен и той. Денъм беше опитен боксьор и заяви, че подобни упражнения имат смисъл само ако се правят всеки ден, и то много по-продължително време; според него двадесет минути физическо възпитание по два пъти седмично беше чисто губене на време.

Още веднъж мис Филипс умело овладя положението и удари право в целта. Тя припомни на аудиторията, че всички изучавани предмети, включително и физическото възпитание, са били внимателно обмислени и включени в учебната програма с единствената цел — всеки ученик да има максимална полза от тях. Училището разполага с ограничена материална база за спортуване, съобразена предимно с възможностите на мнозинството, и не е в състояние да угоди на всекиго.

— Някои от вас — каза в заключение тя, като невинно спря поглед върху Денъм — имат щастието да са с чудесна физика и всъщност не се нуждаят от доста елементарното обучение по физкултура, което им предлагаме; но моля, не забравяйте, че има и други, за които това обучение е съвсем подходящо. Дори мисля, че някои от по-големите момчета биха могли да помогнат нещо в това отношение.

Денъм не се поддаде на нейните ласкателства и отвърна:

— Защо ни е тогава това физическо? Нека си се занимават с него децата, които имат нужда. А пък ние, останалите, можем да играем през това време я футбол, я нещо друго, вместо да се занасяме с разни гимнастики, дето нямаме никаква полза от тях!

Въпросът беше поставен ребром, но мис Филипс се справи отлично, като невинните ѝ сини очи светнаха от удоволствие при това кръстосване на шпагите.

— Ами защото е предназначено да укрепва колкото тялото, толкова и духа, Денъм. С цялата учебна програма ние целим да ви подготвим за живота, след като напуснете това училище. Да вършите

каквото ви се нарежда, макар и да не ви е много приятно, е част от подготовката. Мисля, че разбираш какво имам предвид.

Това му затвори устата. Горкият Денъм усещаше, че са го надхитрили, но нищо повече не можеше да направи и си седна на мястото малко оклюмал, а мис Филипс се усмихна още по-широко; тази кокетна дама с невинен поглед беше хванала натясно нахакания пубер. Едва сега започнах да разбирам как едно толкова крехко създание се справя съвсем успешно с класа си.

Не след дълго, вече към обяд, директорът излезе на подиума и закри събранието, като изрази гордостта и задоволството си от старанията на всички деца.

---

[1] Фонд на ООН за подпомагане на децата. — Бел.пр. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

На осемнадесети ноември, четвъртък, беше рожденият ден на Джилиан. В понеделник вечерта отидох във „Фойлс“^[1] и й купих една книга със стихове; сложих я в чантата си, като смятах да ѝ я дам в четвъртък на обяд. През голямото междучасие във вторник тя дойде при мен в класната стая, където седях заобиколен, както винаги, от група бърборещи деца; щом я видях, им се извиних и я поздравих.

— Може ли за момент, мистър Брейтуейт? — Повечето хлапета веднага наостриха любопитните си уши.

— Разбира се, мис Бланчард. — Дръпнахме се в дъното на стаята, за да не могат да ни чуват учениците, които бяха взели да се подсмивват и да си шушукат.

— Имам изненада за теб.

— Така ли? Каква?

— В четвъртък имам рожден ден.

— Не е изненада, защото го знам.

— Поръчала съм вечеря за двама в „Златната рибка“. Специална, с хубаво вино.

— Звучи съблазнително. А къде се намира „Златната рибка“?

— Това е едно ново заведение в Челси^[2]. Смята се за много елегантно.

— Чудесно, много обичам, когато нещо е елегантно.

— Всичко е наред тогава. — И тя си отиде усмихната.

Върнах се обратно при децата, които веднага ме засипаха с въпроси. За пръв път я виждаха да влиза в нашата класна стая и съобразителните им главички веднага се бяха изпълнили с догадки и предположения.

— Мис Бланчард приятелка ли ви е? — попита Тич Джаксън. —
Страхотна е, нали?

Съгласих се, че мис Бланчард е страхотна и така успях да
парирам първата част от въпроса. Момичетата се заеха да коментират
косата, дрехите и обувките на Джилиан и разговорът потръгна в по-

спокойна насока. Памела не каза нищо; имах чувството, че не споделяше много всеобщия възторг от Джилиан.

Когато четвъртъкът дойде, бях ужасно развълнуван. Едва дочаках последния звънец в 16:30 часа.

Джилиан изглеждаше много красива в светлосивия си джемпър, елегантно кривнала смешна черна шапчица на главата си. Уестън вървеше след нас на излизане от училище и аз си помислих: „Бас държа, че му се иска да е на мое място“. Хванахме един автобус, след което взехме друг на Олдгейт и седнахме най-отпред на втория етаж. Джилиан веднага мушна ръката си в моята и ние внезапно се озовахме в някакъв чудесен, само наш свят, изпълнен с безгрижен приятен шепот за всичко, което привличаше вниманието ни по пътя. Дори си измислихме една игра. Представяхме си, че автобусът е дилижанс, а всяка спирка — странноприемница; измисляхме си подходящи имена за спирките, в зависимост от вида и атмосферата им. Така например спирка Олдгейт стана „Помпата и камбаните“ заради олдгейтската помпа и намиращата се наблизо църква; следващата спирка при завоя към Ледънхол кръстихме „Брадвата и девата“ и тъй нататък. Който не успееше да измисли достатъчно хубаво название, получаваше наказателна точка. За петдесет точки се заплащаше едно пени. Много беше забавно и непрекъснато се превивахме от смях при всяко ново хрумване.

„Златната рибка“ наистина беше, както бе предрекла Джилиан, елегантно място. Това беше едно от онези кокетни ресторантчета, които бързо печелеха име и клиента и също така бързо ги губеха. На всяка маса вместо ваза с цветя имаше по един стъклен съд с истинска златна рибка в него. По стените бяха изрисувани виещи се водорасли и корали, както подобава на едно морско царство, а изкуското осветление сполучливо създаваше впечатлението за подводни движения. Мина ми през ума, че цените тук сигурно са доста соленички.

Главният келнер ни посрещна и ни посочи нашата маса, като ме гледаше въпросително. Седнахме и тихичко се разбъбрихме, изпълнени със съзнанието за нещо, което ни свързваше, нещо, което усещахме, но чакахме да се затвърди. След известно време установихме, че обслужването беше изключително бавно, и това се

отнасяше главно за нашата маса, защото около другите посетители непрекъснато кръжаха сервитьори.

Най-после един сервитьор ни донесе листа с менюто и изчезна. В очите на Джилиан се четеше досада, но аз посегнах към листа и двамата внимателно си избрахме ястията. Сервитьорът се върна и взе поръчката ни с доста небрежен и направо неучтив жест, след което ни накара да го чакаме толкова дълго, че аз наистина се притесних и ядосах. Какво си въобразяваше този господинчо?

Най-накрая той се появи със супата. Случайно или нарочно, но при сервирането от моята супа се разля малко върху покривката. Дръпнах се назад, като очаквах той да почисти изцапаното, както го изискваше доброто обслужване, но сервитьорът просто си стоеше и ме гледаше леко ухилен. Джилиан внезапно скочи. Тя грабна ръкавиците и чантичката си и ме подкани:

— Хайде да си вървим, Рик.

После с високо вдигната глава тръгна пред мен към изхода, сподиряна от десетки изпитателни погледи. Взех си палтото от гардероба и бързо я последвах.

Навън тя се обърна към мен и очите ѝ святкаха като въглени на преbledнялото ѝ лице.

— Моля те, заведи ме у дома.

Махнах на едно такси. В колата тя седна колкото ѝ бе възможно по-далече от мен, студена и чужда като някоя непозната, вперила немиждащ поглед през прозореца. Почувствах се ужасно разочарован и ми се искаше да съм далече от нея, от училището и от всичко.

Какво бях направил? Аз ли бях виновен за глупавата неучтивост на келнера? Тя сама беше избрала ресторанта, но при първата неприятност се беше настроила срещу мен. Толкова ли значеше нашата дружба за нея? Таксито спря пред един жилищен блок на тиха уличка. Тя излезе и изчака да платя, след което се обърна и хукна по стълбите. Погледнах я с мисълта, че ще потъне завинаги в този вход, но тя се обърна и попита: „Няма ли да дойдеш?“ със строг, ядосан глас. Тази Джилиан ми беше съвсем непозната, една студена, отблъскваща непозната. Прииска ми се да избягам от нея, но все пак тя значеше твърде много за мен. Ще издържа до края, каквото ще да става. Последвах я.

Апартаментът ѝ беше на партера. Влязохме в една стая, която беше малка, но уютно подредена с фотьойли и старомоден диван. Имаше и три ниски шкафа с книги, най-отгоре върху които се виждаха какви ли не джунджурии, предмети и фигурки от керамика, бронз, сребро и стъкло. Килимът беше много мек, а по стените бяха окачени няколко репродукции на картини от импресионисти. Три врати водеха от тази стая вероятно към спалня, кухня и баня. Изобщо всичко тук беше в пълна хармония, с изключение на нас самите.

Джилиан захвърли шапката, чантичката и ръкавиците си на дивана и с нетърпелив жест ме покани да седна; след това се заразхожда из стаята, като мимоходом местеше и подреждаше фигурките по шкафове с книги. Движенията ѝ бяха резки и припрени, сякаш безуспешно се мъчеше да овладее някакво мощно динамо в себе си. Следях с поглед всяко нейно движение; напрегнато очаквах взрива, който бях сигурен, че рано или късно ще последва. Най-накрая тя се приближи с няколко бързи крачки към една от вратите, бутна я и изчезна зад нея.

Извадих томчето със стихове от чантата си и го поставих на една ниска масичка; цялата вечер беше безвъзвратно провалена и моментът не беше никак подходящ да поднеса подаръка си, както бях намислил.

След няколко минути тя се върна, очевидно поуспокоена. Тъкмо щеше да седне, когато видя пакета, взе го, разкъса обвивката и погледна книгата. После отчаяно отпусна ръце до тялото си.

— По дяволите. — Думите се изтръгнаха от нея като суха, мъчителна кашлица. — Защо само седя и нищо не направя?

— Предполагам, че говориш за келнера.

— Да, защо, кажи?

— А какво трябваше да сторя, да го ударя ли? Да направя сцена на такова място?

— Да, исках да направя сцена. Ужасна, скандална сцена. — Това прозвуча грозно от нейните уста. Тя ме гледаше гневно, наклонила напред горната част на тялото си, с леко издигнати назад ръце, като разтревожена птица.

— И какво щях да постигна?

— Не знам и не ме е грижа. Исках да го удариш, да го биеш, да го събориш, да... — Тя почти се задавяше от яд и сълзи.

— Безсмислено беше, безсмислено.

— А защо? Ти за кой се мислиш, за Исус Христос ли? Та си седиш такъв добричък и търпелив? Или те беше страх? А, страх ли те беше? Страх ли те беше от проклетия сервитър, от онова мръсно нищожество?

— Съвземи се, Джилиан, изпадаш в истерия, с бой никога нищо не се оправя.

— Така ли? Ами с какво тогава? Всичко търпиш, кротуваш си, а не мислиш ли, че е крайно време да проявиш малко характер? — Тя вече говореше пискливо като някоя продавачка на риба. — Все някой друг трябва да се бори вместо тебе, да се нагърбва с твоята роля. Клинти те защити от Уестън; малката Деър те защити в метрото; аз ли трябваше да се разправам вместо теб тази вечер?

Всичко това взе да ми омръзва, да ми омръзва ужасно.

— Хайде да не говорим повече.

— Много правилно, пак биеш отбой.

— О, стига вече.

— Стига ли? Забрави ли какъв ден е днес? Искях да ни бъде толкова хубаво, да прекараме чудесно. Именно днес. Можех да отида където си поискам, да направя нещо съвсем друго, но не, аз трябваше да бъда с теб, а ти ми казваш „стига“. О, мразя те, мразя те, мръсен черен...

Тя извика, запрати книгата по мен и се нахвърли отгоре ми с хищно протегнати ръце, като обезумяла. Толкова стремително ме нападна, че едва не ме събори, но успях да я сграбча, извих ръцете ѝ и се помъчих да задържа дългите ѝ нокти по-далече от лицето си. Сила ѝ даваше необузданият ѝ гняв: тя се бори известно време безмълвно и яростно, след което внезапно притихна и се облегна безпомощно на мен, заровила лице в самото ми. Когато почувствах, че вече мога да я оставя, я заведох до един стол и тя се отпусна на него разплакана.

Седнах наблизко и я загледах развълнуван, с пълното съзнание, че това е краят, че сега трябва да си тръгна; но не исках и отлагах момента колкото можеше по-нататък. След малко тя се обърна към мен и попита:

— Какво ще правим, Рик?

— Не зная, Джилиан. — Какво можех да ѝ кажа? В сърцето ми припламна искрица надежда и аз си поех дълбоко въздух в очакване на следващите ѝ думи:

— И все така ли ще бъде занапред?

Тя говореше за нас двамата.

— Историята с келнера ли имаш предвид?

— Да, често ли ти се случват такива работи?

— Не, всъщност сега беше за първи път. Разбираш ли, докато бях във ВВС не е ставало подобно нещо, а след това никъде не съм ходил, докато не започнахме да излизаме с теб.

Гледах я и не знаех какво да ѝ кажа. Тя беше обидена, унижена от грубостта на сервитьора, но никога ли не беше чувала за такива случаи?

— Не знаеше ли, че стават такива работи?

— Не. Наистина, бях чувала и чела за това, но всъщност никога не съм си представяла, че подобно нещо може да ми се случи и на мен.

— И нямаше да ти се случи, ако не бях аз с теб.

Тя бързо ме погледна с все още притаена обида в тъмните си очи.

— Какво искаш да кажеш, Рик?

— Просто не трябва да ти се случва повече. — Казах ѝ го пряко волята си, въпреки любовта, която ме разкъсваше отвътре, с огромно нежелание, но все пак ѝ го казах.

— Наистина ли искаш това, Рик?

Не можех да ѝ отговоря. Всичко изведнъж придоби други, по-мощни измерения за мен, беше прекалено объркано, прекалено свързано с други хора, милиони хора, които не познавах и никога нямаше да познавам, но които бяха способни да ме намразят от пръв поглед само заради нея, и то не защото беше хубава, и добра, и културна, и мила, а просто защото беше бяла.

— Не, Джилиан, не го искам.

Умът ми виждаше опасностите и трудностите, но сърцето ми отговори храбро и безгрижно. Тя стана и приседна отстрани на фотьойла ми.

— Обичам те, Рик.

— Обичам те, Джилиан.

— Но сега ме е страх, Рик, ужасно ме е страх. Преди всичко ми се струваше наред, а сега ми е страшно. Как можеш да си толкова спокоен. Рик, не ти ли е тежко?

— Тежко ли? Разбира се, че ми е тежко, но постепенно свиквам да ми е тежко и да продължавам да живея. Отначало беше ужасно, но

полека-лека научих какво значи да живееш с чувство за човешко достойнство и черна кожа.

И тогава ѝ разказах за преживяното във Великобритания, от игла до конец, всичко, което ме доведе до учителската професия и в крайна сметка до срещата ми с нея. Тя слушаше мълчаливо, без да ме прекъсва, но скоро усетих ръката ѝ в моята, уверената ѝ, нежна ласка, подкрепяща, успокояваща, вдъхновяваща.

— Извини ме, Рик — промълви тя, когато свърших.

— Не се извинявай, скъпа. Просто реших, че е по-добре да ти обясня какво точно ми се е случвало и може би ще се случва и в бъдеще.

— О, аз не за това, а за нещата, които ти наговорих преди малко.

— Разбирам те, всичко е простено и забравено.

Останахме така за известно време, съединени в мислите си, и не изпитвахме нужда нито от думи, нито от нови уверения. После тя ми стисна ръката и се усмихна:

— Утре ще пиша на мама. Толкова много съм ѝ разправяла за теб, че няма да се учуди.

— Няма ли да е против?

— Може би да, но ще се постараете да ме разбере. Ние говорихме за това последния път, когато си ходих у дома.

— А баща ти?

— Надявам се, че мама ще се справи с него. Както и да е, ще им пиша, че в края на другата седмица ще ги посетим двамата заедно. Мисля, че ще ти харесат, Рик, те наистина са чудесни.

Погледнах през прозореца в нощта. Какво нещо е животът, човек никога не знае, не може да предвиди хода на събитията. До тази вечер не бях и целунал това момиче, а сега, за добро или за зло, жребият беше вече хвърлен.

— Рик?

— Да?

— Всъщност не ми е съвсем безразлично, нали разбираш, какво ще кажат хората и изобщо, но толкова силно те обичам, че ще се постарая да ни бъде добре. Мисля, че двамата с теб можем да бъдем щастливи, Рик.

— Ще се опитаме.

Тя отново заплака тихичко. Прегърнах я здраво, исках да я закрилям винаги и от всичко. Боях се не за себе си, а за това скъпо същество, което така непоколебимо бе готово да свърже живота си с моя. Но и други се бяха сблъскали с този проблем и го бяха преодолявали. Ако е рекъл господ, и аз щях да се опитам. Двамата с нея щяхме да опитахме.

---

[1] Една от престижните книжарници в Лондон, наречена така по името на първия ѝ собственик. — Бел.пр. ↑

[2] Хубав квартал в западната част на Лондон, известен също като квартал на художници. — Бел.пр. ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Училището като че ли беше крайъгълен камък на моето щастие. Откакто бях постъпил в него, се бях сдобил с едно ново самочувствие и сила и постепенно бях започнал да разбирам не само поверените ми деца, но и хората от квартала. Понякога се разхождах по улица Уотни, къса и мръсна, с малки магазинчета и какви ли не сергии на колела от двете ѝ страни, отрупани с плодове, риба, бакалски стоки, зеленчуци, бонбони, галантерия. Някои от сергиите бяха всъщност подвижни придатъци към магазините, пред които се намираха, и предлагаха едно толкова пъстро разнообразие от стоки, че купувачите почти не изпитваха нужда да прекратят праговете на самите магазини.

Продавачите скоро ме научиха кой съм и ми се усмихваха любезно, когато минавах покрай тях. От време на време ги чувах да си казват: „Това е учителят на нашата Мари“. Или пък: „Предава в Грийнслейдското училище, нашата Джоуни е в неговия клас, много е добър“.

Веднъж спрях пред една сергия за плодове. Едрата жена с ярка престилка и високи ботуши до коленете ми се усмихваше, докато мереше ябълките.

— Нашта Морийн се сгоди в неделя. — Явно от мен се очакваше веднага да се сетя коя е „нашта Морийн“, но изглежда, че озадаченият ми поглед ме бе издал.

— Нали я знаете Ан Блоър от вашия клас, та Морийн е по-голямата ѝ сестра; сгоди се за един американски войник, много свястно момче.

Друг един път ми казаха: „Нашата Жаклин няма да дойде днес на училище. Цяла нощ не е мигнала от стомах. Баба ѝ ще я води на доктор днеска. Все си виках дано минете оттука, че да ви го кажа“.

Този път беше лесно. В моя клас имаше само една Жаклин.

Често се спирах да си побъбря с тия хора, които винаги горяха от желание да ми покажат приятелските си чувства, като ми доверяваха

разни неща за децата си и за самите себе си, сякаш бяха уверени, че имам право на това.

Понякога ме караха да се притеснявам, както например в случая с дебелия продавач на плодове, еврейката мисис Джоузеф, която щом ме забеляза веднъж в края на опашката — бях се наредил за ябълки — най-спокойно ме извика отпред и ме обслужи, като обясни на нацупилите се клиенти, че бях „учителя на нейната Мойра и сигурно бързам“.

Постепенно между децата и мен се зараждаше истинска обич, което много ме радваше и обнадеждаваше. Всеки ден се стараех да им давам нови и нови факти, и то така, че да възбудям и подхранвам интереса им и полека-лека те започнаха да се изказват с по-голяма готовност и желание да проявяват търпимост към мненията на другите, дори и когато тези мнения бяха диаметрално противоположни на техните. Отначало разногласията много разпалваха духовете и децата на бърза ръка прибягваха към ругатни и обидни думи, когато се оказваха притиснати от по-убедителни или логични свои съученици. Във всички тези случаи аз нарочно се правех, че нищо не забелязвам и това, което всъщност ги отучи от ругатните, беше неодобрението на по-голямата част от класа към прекалено свободната им употреба.

Аз не само им преподавах, но и се учех от тях. Научих се да ги възприемам заедно със средата им и по този начин да ги разбирам по-добре. Отначало никак не одобрявах облеклото им и смятах, че плътно прилепналите им пуловери, тесните им поли и джинси не бяха подходящи за училище, но когато взеха да обръщат по-голямо внимание на личната си хигиена осъзнах, че всъщност тези дрехи просто издаваха едни жизнерадостни личности, неизменно търсещи начини за самоизява.

Тъкмо по това време в училището ни изпратиха нов колега, мистър Бел, който щеше да остане за няколко седмици като временен заместник. Беше висок, жилест мъж към четиридесетте с известен преподавателски опит от армията. Щеше да бъде в помощ по някои предмети, включително и физическо възпитание, като му бяха дадени два часа с големите момчета. Едно от хобитата на мистър Бел беше фехтовката; той беше много взискателен и проявяваше нетърпение към всеки, чиято координация на движенията не беше така добре овладяна и свършена като неговата. Караше момчетата да повтарят някое

упражнение или отделно движение дотогава, докато не го изпълнеха с точността на машинки, и макар че децата роптаеха срещу строгата дисциплина, явно горяха от желание да му докажат, че са способни да изпълнят всяко упражнение, което му дойдеше на ума, и то с не по-малка сръчност от неговата.

Това важеше особено за Ингъм, Фърнман и Сийлз, които винаги заставаха първи, за да дадат пример и кураж на останалите. А най-зле беше Ричард Бъкли, нисък, пълничък малчуган, добродушен и доста заваян, който се справяше криво-ляво с четенето и писането, и нищо не можеше да предизвика в него дори и следа от гняв или раздразнение. Беше приятно весело момче и любимец на останалите, които, макар и непрекъснато да го дразнеха, бяха готови да го бранят от всеки външен човек.

На Бъкли не му се удаваха нито упражненията, нито спортните игри; просто не го биваше за такива работи. Но странна е човешката природа: той упорито се съпротивяваше на всички опити да бъде отстранен или пък да не бъде включен в някоя игра. Усилията, които му струваше изпълнението на такива прости гимнастически упражнения, като „кълбо напред“ и „прескок коза“, караха останалите момчета да премаяват от смях, но той не се предаваше и се стараеше с едно усърдие, което, макар и безплодно, беше направо героично.

Бъкли беше главната жертва на Бел. Той напълно съзнаваше ограничените физически възможности на момчето, но непрекъснато го насърчаваше да опитва все по-трудни упражнения, очевидно с единствената цел жалките и смешни резултати да предизвикат всеобщо веселие. Понякога класът протестираше и тогава Бел ги заливаше с порой от ругатни и обиди. Момчетата споменаха за това в седмичните си писмени работи и мистър Флориан реши въпросът да бъде обсъден на учителски съвет.

— Момчетата са нещо недоволни от някои ваши забележки в часовете по физкултура, мистър Бел.

— За какви забележки говорите, мистър Флориан? — Бел никога не употребяваше думата „сър“, смятайки изглежда, че това е под достойнството му. Дори и когато удостояваше директора с „мистър Флориан“, той влагаше в тази форма на обръщение известна насмешка.

— От писмените им работи се подразбира, че сте ненужно критичен към тях.

— Може би имате предвид миризмата им?

— Д-да, а също и състоянието на облеклото им.

— Просто ги посъветвах да се къпят.

— Ето на какво попаднах в една от писмените работи. — Директорът извади тетрадката на Фърнман и прочете: — „Някои от вас миришат на вкиснат боклук.“

— Отнася се за краката им. Много от тях като че ли никога не посягат да си ги измият и когато си свалят обувката се разнася ужасна воня.

— Много от тях живеят в къщи, в които няма кой знае какви удобства за къпане, мистър Бел.

— Е, все им се намира леген колкото да си измият краката, ако наистина искат.

— И после ще си обуят пак миризливите чорапи и обувка, срещу които също възразявате.

— Ами налага ми се да общувам по-отблизо с тях и не е много приятно.

— Живели ли сте някога в този квартал, мистър Бел?

— Пази боже!

— Тогава нямате никаква представа за условията на живот. Водата, за която споменахте така нехайно, се забелязва по-често по стените и подовете, отколкото в удобните мивки и вани, с които сте свикнали. Бил съм в домовете на някои от тези деца, където водата за цяло семейство на горния етаж трябва да се носи в кофа от единствена чешма в задния двор, падаща се на пет-шест семейства. Разбирате, че едно толкова елементарно нещо като измиване на краката може да бъде свързано с доста трудности.

Бел не каза нищо.

— Не желая да ви се бъркам в работата и да ви уча какво да правите; вие сте преподавател с опит и знаете много повече за физическото възпитание, отколкото аз някога ще зная. — Стария беше пак търпелив и внимателен. — Но помъчете се да проявявате малко повече разбиране. — После той заговори по други въпроси, но за всички ни беше ясно, че Бел беше доста раздразнен от мъмренето.

Положението стигна до критичната си точка същия понеделник следобед. Аз не бях в гимнастическия салон, но успях да възстановя

последователността на събитията с относителна точност от разказите на момчетата и от признанията на Бел.

През този час тренирали прескок на коза, всички с изключение на Бъкли, защото нещо не бил добре и благоразумно не предприемал никакви опити да изпълнява трудния за него прескок, без обаче да се обади и да поиска разрешение за това от Бел, който скоро почувствал нужда от любимото си развлечение.

— Бъкли — изревал той.

— Да, сър.

— Хайде, момче, чакам те. — Той стоял до козата в обичайната си поза, готов да предотврати евентуалното падане на всяко момче, което би могло да изгуби равновесие поради несръчност или погрешно изпълнение на прескока. Но Бъкли не се помръднал и учителят се вторачил в него, изненадан и ядосан от тази неочаквана проява на незачитане точно на ученика, когото всички смятали за най-стеснителния и най-хрисимия в целия клас.

— Шишо няма да може, сър, козата е прекалено висока за него — намесил се Денъм.

— Затваряй си устата, Денъм — ревнол Бел. — Ако исках мнението ти, щях да те попитам. — Той напуснал мястото си до козата и тръгнал към Бъкли. Момчето наблюдавало заплашителното му приближаване с явен страх в очите.

— Е, Бъкли — извисил се Бел над нещастното момче, — ще правиш ли каквото ти се казва?

— Да, сър. — Капитулацията на Бъкли била точно толкова внезапна, колкото и отказът му.

Всички се спрели, за да видят какво ще стане, а той нервно облизвал устни в очакване преподавателят отново да застане до козата. Дали от страх, или от решителност, или пък съчетание от двете, но Бъкли се засилил яростно към козата и въпреки яките възпиращи ръце на Бел, момче и коза се строполили на пода със страхотен трясък, а единият крак на козата се отчупил със звук на изстрел. Смълчаният от

шока клас се втренил в Бъкли, който си останал както бил паднал; след това децата се втурнали да му помогнат. Всички с изключение на Потър; едрият, добродушен Потър като че ли изгубил разсъдък си. Той грабнал отчупения крак с обвит в метал долен край и се насочил към Бел с крясъци:

— Ах, ти, мръсно, мръсно такъв...

— Остави го веднага, Потър, не върши глупости — изпелтечил Бел, като заотстъпвал пред изпадналото в истерия момче.

— Ти го накара, той не искаше, а ти го накара насила — крещял Потър.

— Без глупости, Потър, хвърли това — ударил го на молба Бел.

— Сега ще ти видя сметката, гадняр мръсен. — Бел е доста едър, но в гнева си Потър изглеждал по-грамаден от него, размахал импровизираната си тояга като страховито удължение на яката си ръка.

Точно в този миг аз нахълтах в салона. Тич Джаксън, изплашен от вида на Бъкли, отпуснат безжизнен и побледнял на пода, и от побеснелия Потър, който бълвал яростни закани срещу преподавателя, беше изтичал горе в стаята ми с вика: „Бързо, сър, в салона ще се избият“. Последвах изгубилата се напред фигурка на Тич и пристигнах точно навреме да видя Бел притиснат до стената от връхлитащия отгоре му Потър.

— Стой, Потър — извиках. Той се обърна, като чу гласа ми, и тогава аз застанах между тях. — Дай ми това, Потър. — Протегнах ръка към него, но той гледаше през мен към Бел, задъхан от силно вълнение. Беше толкова разярен, че изглеждаше направо опасен. — Хайде, Потър — повторих, — дай ми го и иди да помогнеш на Бъкли.

Потър се извърна да види проснатия си приятел и аз бързо се приближих и издърпах импровизираната сопа от ръката му; той я даде без каквато и да било съпротива и се върна при момчетата, струпали се около Бъкли. Тогава Бел се отдалечи и излезе от салона, а аз отидох при момчетата. Денъм се изправи пред мен с побеляло от гняв лице.

— Потс трябваше да го нареди тоя мръсно, както той нареди Шишо, и то само защото не щя да направи скапания му скок.

Нарочно не му обърнах внимание; сега бяха много ядосани и в такива моменти бързо прибегваха към старите си навици, към грубия език и ругатните. Приклеках до Бъкли, който вече седеше на пода, все

още много слаб, подкрепян от Сапиано и Сийлз, и се усмихваше сякаш засрамен, загдето бе станал причина да се вдигне толкова много шум.

— Как се чувстваш, момчето ми? — попитах го.

— О, сър — извика той усмихнат, — коремът здравата ме боли.

— Той падна върху козата. Само да го бяхте видели, сър.

— Божичко, а да знаете какъв трясък беше, когато кракът се спраска.

— Мистър Бел не можа да хване Шишо, сър, да го бяхте видели само.

Повечето ми говореха едновременно един през друг, горящи от желание да разкажат всичко в най-големи подробности.

— Грубиянинът му мръсен, винаги се заяжда с Шишо. — Това пък от Сапиано, чиито жив малтийски темперамент се възпламеняваше много лесно.

— Аз да бях, щях да му видя сметката на тоя мръсник и никой нямаше да може да ме спре. — Денъм си търсеше белята и хич не го беше грижа за нищо. Бел се беше измъкнал невредим, след като беше причинил болка на приятеля му и Денъм искаше да си излее върху някого гнева. Но аз дори не го погледнах, нито пък обърнах внимание на приказките му. Освен това той ми харесваше; независимо от грубите си маниери и език беше честно, мъжко момче, със силно развито чувство за независимост.

— Можеш ли да станеш, Бъкли?

Подкрепян от Сийлз и Сапиано, Бъкли се изправи полека-лека; той беше много блед и едва се държеше на краката си.

Обърнах се към Денъм:

— Помогни, моля те, на момчетата и го заведете при мисис Дейл-Евънз, помолете я да му направи един хубав чай, оставете го там и след десетина минути ще се видим в класната стая.

Без да чакам за отговор, тръгнах бързо към учителската стая да търся Бел.

Чудех се какво да направя. Много беше възможно на Бъкли да му нямаше нищо, но откъде да знам дали не беше получил някакво вътрешно увреждане, което можеше да се открие едва по-късно. Според правилника за всички инциденти трябваше да се съобщава и да се записват в дневника; директорът трябваше да бъде уведомен

незабавно и в светлината на последния му разговор с Бел неминуемо щеше да има скандал.

Влязох в учителската стая и заварих Бел да си мие лицето на умивалника.

— Изпратих Бъкли горе да изпие чаша чай — казах. — Предполагам, че ще се оправи, така или иначе се вдигна на крака и тръгна.

— Е, и какво ще стане сега? — Тонът му беше кисел.

— Би трябвало да знаете не по-зле от мен — отвърнах. — Няма ли да се видите със Стария и да му разправите всичко?

— Да, най-добре да отида в кабинета му още сега. Трябваше да помогна на Бъкли, но онова момче се нахвърли отгоре ми. Благодаря за помощта.

— О, няма защо — отвърнах. — Но защо сте настоявали момчето да изпълни този прескок?

— Ами защото трябваше, толкова ли не разбирате; той просто си стоеше и отказваше да се подчини, а другите ме гледаха; трябваше да предприема нещо, нямаше друг изход. — Сега той беше заел отбранителна позиция.

— Аз не ви упреквам, мистър Бел, само питам. Бъкли им е нещо като талисман на останалите момчета, нали разбирате, и предполагам, че за това Потър е избухнал така.

— Не можах да го разбера какво направи — така отскочи, че не успях да го хвана. Удари се ниско в козата и полетя надолу с главата.

— Той изобщо си е малко тромавичък; както и да е, сигурен съм, че Стария ще разбере как е станало всичко.

— Може и да се заяде, особено след всичко, което ми каза онзи ден.

— А, защо, не е задължително. В края на краищата, стават такива неща и слава богу, че инцидентът не е много сериозен.

Той си избърса ръцете и тръгна към вратата.

— Сега сигурно ще разчепкат цялата история надълго и нашироко в седмичните си писмени работи — забеляза на излизане.

— Ще помоля момчетата да не споменават нищо за нея. Предполагам, че и Потър едва ли се чувства особено доволен от себе си.

Щом той излезе, в стаята влезе Клинти.

— Какво се е случило, Рик? — попита тя. — Току-що видях едно от твоите момчета да води Шишо Бъкли нагоре. Какво му е?

Разправих й всичко и добавих:

— Бел тъкмо отиде при Стария да му докладва.

— Ха, виж ти! — разкикоти се тя. — Потър да налети така на Бел! Винаги съм го мислила това момче за мухльо, но човек никога не ги знае тия тихи води, нали?

— Не беше само той. Сапиано и Денъм също бяха побеснели, но бяха прекалено увлечени да помогнат на Бъкли, за да се занимават и с Бел.

— Той е все още новак, не намираш ли? Това ще му помогне да свикне по-лесно.

— Мисля, че момчетата не му се сърдят, дето ги стяга толкова в часовете по физкултура. Просто Бъкли си е по начало слабак и те са се ядосали, че се е ударил. Ако беше Денъм или някой като него сигурен съм, че нямаше да направят нищо.

— Да, може би си прав. Бел е добър учител. Интересно, колко ли дълго ще го остави Отделът тука? Надявам се, че не си е глътнал езика от страх.

— О, ще му мине. Сега трябва да ида да поговоря с момчетата.

Тръгнах си. По някаква необяснима причина се чувствах неудобно, когато оставах насаме с Клинти, усещах, че тя като че ли искаше да ми каже нещо, а аз от своя страна не исках да го чуя.

В класната стая момчетата седяха на плътна групичка и ми се видяха нещо оклюмали. Знаех, че бяха огорчени, и според техните собствени разбирания, напълно основателно; но все пак въпросът за поведението на Потър не биваше да бъде отминат с мълчание.

— Как е Бъкли? — попитах.

— Оставихме го горе при мисис Дейл-Евънз, сър. Той не искаше, опъваше се и все повтаряше, че бил добре. Но тя му каза, че ако не стои мирен, ще му даде рициново масло, сър, представяте ли си!

Всички пуснаха по една усмивчица при тия думи на Сийлз.

— Добре — отговорих. — Смятам, че скоро съвсем ще се оправи. Но има нещо, което искам да ви кажа по повод на този злополучен инцидент. — Приседнах на чина на Фърнман. — Потър, не виждам нищо, което би могло да оправдае възмутителното ти поведение в гимнастическия салон.

Потър зяпна от учудване; той ме погледна смаян, преглътна на няколко пъти и замънка:

— Ами заради него, сър, заради мистър Бел, дето накара Шишо да падне и такова... — Гласът му изтъня от обидата, причинена от моята забележка.

— Мистър Бел е ваш преподавател, Потър, и той носи пълната отговорност за всичко, което става във физкултурния салон. Злополуката на Бъкли не ти дава никакво право да се нахвърляш по такъв начин върху учителя си.

— Но Шишо му каза, че не може да скочи, сър, и той все пак го накара, насила го накара, сър.

Още малко и Потър щеше да се разплаче. Той се чувстваше много оскърбен от съзнанието, че порицанието ми представляваше допълнителна несправедливост. Останалите ме гледаха със също такива обидени изражения.

— И тъй да е, Потър. Сега не става дума за поведението на мистър Бел, а за твоето. За малко щеше да си навлечеш огромни неприятности, само защото не си могъл да се овладееш. Не само че избълва едни отвратителни грубости, ами беше грабнал и оръжие, достатъчно голямо и тежко да причини сериозни наранявания. Какво би станало, според теб, ако всички бяха последвали твоя пример и се бяха нахвърлили върху мистър Бел като глутница побеснели вълци? — Изчаках малко за по-голяма тежест, но Потър се обади:

— Помислих си, че Шишо се е пребил, сър, така се беше сгърчил, сър.

— Разбирам те. Обаче, вместо да почакаш и да видиш какво е станало, ти размаха тоягата като някакъв побойник и се хвърли да удряш и убиваш, нали така? Приятелят ти пострадал и ти искаш да отмъщаваш; ами представи си само, че вместо дървен крак държеше нож или пистолет, какво тогава, а?

Потър беше пребледнял, а и не само той.

— Потс изобщо не се замисли. Той си беше глътнал езика, пък и ние всичките, като видяхме Шишо на пода. На мене самия така ми причерня...

— Изпускаш най-същественото, Денъм. Мисля, че не разбирате най-главното. Ден след ден седим в тази класна стая и си говорим за най-различни неща и вие много добре знаете какво се очаква от вас; но

при първата неприятност забравяте всичко. След две седмици ще се хванете на работа и ще ви се случат сума неща, които ще ви раздразнят. За тояги и ножове ли ще се хващате всеки път, когато се ядосате? — Станах. — Може да ви се паднат надзиратели или майстори, които ще ви създават грижи по един или друг начин, понякога нарочно. Е, Денъм? Какво тогава, Потър? Вашият директор го атакуват от много страни, защото вярва във вас — защото наистина вярва, че докато завършите това училище, ще сте се научили да се владеете именно в такива моменти, в които е най-необходимо. Дали е успял, или не, ще се разбере по вашето държане, след като ни напуснете. Ако днешната случка е пример за поведението ви в бъдеще, не възлагам на вас големи надежди.

В този миг влезе Бъкли широко усмихнат и все едно че нищо не му се беше случило. Почаках да седне и продължих:

— Нямам никакво желание да раздувам този случай, но нещата не бива да останат така. Потър, ти беше много груб с преподавателя си по физическо възпитание и според мен му дължиш извинение. — Потър се опули при тия мои думи и остана с отворена уста; но преди да проговори, Денъм скочи на крака.

— Извинение ли? — Гласът му се извиси гневно. — От къде на къде Потс ще се извинява? Нищо лошо не му е направил. Как така ще му се извинява само защото е някакъв си скапан учител? — Той стоеше леко разкрячен, широкоплещест и груб, като ме стрелкаше яростно с поглед. Другите ни наблюдаваха, но мълчаливо бяха на негова страна: усещах нарастващата им неприязън.

— Моля те, седни си Денъм, и не забравяй, че в този клас винаги можем да обсъждаме всякакви въпроси, колкото и да са трудни и неприятни, без да си крещим един на друг.

Почаках, изпълнен със страх от тази неочаквана заплаха за хубавите ни отношения; той огледа съучениците си нерешително и след това рязко си седна. Продължих с много любезен тон:

— Справедлив въпрос, Денъм, макар че беше поставен, как да кажа, малко неделикатно, нали?

Усмигнах се при тези свои думи, и, въпреки яда си, Денъм също се поусмигна.

Аз продължих:

— Потър, доволен ли си от начина, по който се държа с учителя си по физическо възпитание?

Потър ме погледна за миг и измърмори:

— Не, сър.

— Но той не можа да се сдържи, сър — намеси се Денъм.

— Дори и да е така, Денъм, но Потър признава, че не е доволен от постъпката си; сега, след като е поразмислил, той самият не я одобрява.

— Ами какво да кажем за мистър Бел тогава, той защо не се извини на Бъкли? — не се предаваше Денъм.

— Ами да, какво да кажем за мистър Бел? — повтори като ехо Сапиано.

— Сега говорим за вас, а не за мистър Бел — отвърнах.

Няма да е лесно, помислих си. Денъм ставаше опасен; обичайното „сър“ беше изчезнало от репликите му и Сапиано следваше примера му.

— Лесно ви е на вас, сър, никой не се опитва да ви разиграва. — Гласът на Сийлз беше ясен и спокоен и другите се обърнаха към него, в знак на подкрепа. Думите му докоснаха нещо дълбоко в мен, задрямало от месеци насам, което бързо се разбуди в един болезнен спомен. Без да съзнавам добре какво върша, аз станах, отидох до чина му и застанах до него.

— Много са ме разигравали, Сийлз — отвърнах, — но не мога да ти го обясня. Подмятах ме, докато започнах толкова много да мразя хората, че ми се искаше да им причинявам болка, наистина да им причинявам болка. Зная какво е, повярвай ми, и това ме научи на едно нещо, Сийлз, да се мъча винаги да бъда малко повече от хората, които ме нараняват. Лесно е да извадиш нож или пистолет; но тогава се превръщаш просто в оръдие на гнева си и ножът или пистолетът ти надделяват, като си създаваш нови и по-големи грижи, без да си разрешил всъщност проблема си. И тъй, какво става, когато нямаш под ръка оръжие?

Внезапно се ядосах, че се бях поддад на чувствата си и рязко се върнах при бюрото си. Класът като ли усети, че нещо ме е развълнувало дълбоко и веднага прочетох в израженията им съчувствие.

— Въпросът е в това, Потър — продължих, — дали вие наистина израствате и се учите да стоите здраво на краката си. Когато започнеш работа в Ковънт Гардън^[1], може някой ден страшно да се ядосаш; и какво ще правиш тогава? Целта на това училище е да те научи да се контролираш. Днес ти не можа да се овладееш и се държа лошо с учителя си. Смяташ ли, че си достатъчно възрастен, за да му се извиниш?

Потър се повъртя на мястото си и ме погледна нерешително, след което отговори:

— Да, сър.

— Винаги е трудно човек да се извинява, Потър, особено на някого, когото смяташ, че с право не понасяш. Но запомни, че не го правиш заради мистър Бел, а заради себе си.

Седнах. Те мълчаха, но аз почувствах, че са ме разбрали.

Потър стана:

— Той в учителската стая ли е, сър?

— Сигурно вече е там, Потър.

Денъм и Сийлз се присъединиха към Потър и тримата заедно тръгнаха да търсят Бел. Обърнах се към Бъкли.

— Как си, Бъкли?

— Добре, сър — отвърна ми той, весел както винаги.

— Какво ще кажат за всичко това родителите ти, Бъкли? — отклоних темата аз, и според мен, уместно.

— Няма да им казвам, сър. Смятате ли, че трябва?

— Както решиш, Бъкли. Ако се чувстваш добре, няма нужда да ги тревожиш; но ако през следващите няколко дни или седмици усетиш някаква болка, най-добре ще е да им разправиш всичко, за да знаят какво да правят.

След няколко минути момчетата се върнаха, като Потър се беше изчервил и притеснил, след тях вървеше мистър Бел.

— Мога ли да поговоря на момчетата ви, мистър Брейтуейт?

Той влезе, застана до бюрото ми и аз му кимнах.

— Искам да ви кажа — подзе той, — че съжалявам за онова, което се случи във физкултурния салон преди малко. Мисля, че по един или друг начин всички се държахме глупаво, но колкото по-скоро забравим цялата история, толкова по-добре.

— Как се чувстваш, моето момче? — обърна се той към Бъкли.

— Добре, сър — отвърна Бъкли.

— Чудесно. Е, надявам се, че ще се видим, както винаги, следващата седмица. — И той си тръгна, след като бе направил един толкова приятелски жест, колкото му бе позволило очевидното му възмущение.

Момчетата дадоха да се разбере, че въпросът е приключен и ние насочихме вниманието си към други неща.

[\[1\]](#) Главен лондонски пазар за плодове, зеленчуци и цветя. — Бел.пр. ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

По-късно през същата седмица училището беше завладяно от един вестник. Директорът бе получил необходимото разрешение от Лондонския окръжен съвет за подобно посещение, след като го бяха убедили, че възгледите и политиката му щяха да станат известни на много по-широка публика чрез това средство за масова информация и че то ще му даде прекрасна възможност да отговори на своите критици и хулители. В деня преди да дойдат репортерите той свика учителски съвет, за да ни уведоми за посещението им и да ни помоли за нашето сътрудничество. Ако се съдеше по въодушевените му думи, идеята несъмнено беше добра и ние всички се съгласихме да помогнем. Решено беше да не казваме нищо на децата предварително, тъй като се предвиждаше те да бъдат фотографирани по време на всекидневните си занимания.

Журналистите пристигнаха към десет часа сутринта — един репортер и двама фотографи. Скоро те проникнаха навсякъде, апаратите щракаха и магнезиевите лампи светваха тревожно на най-неочаквани места. Децата се развълнуваха и малчуганите от моя клас непрекъснато протягаха шии към вратата с надеждата „да ги снимат“. Сутринта директорът прати да ме повикат и ме представи на репортера и на фотографите, които пиеха с него чай в кабинета му.

— Мистър Брейтуейт, тези господа биха желали да поговорят с вас за малко.

Аз седнах и репортерът започна.

— Когато директорът ни разказа за вас, си помислих, че няма да е лошо да ви направим няколко специални снимки заедно с вашия клас; разбирате ли, просто като пример за духа на демократичност и търпимост в училището.

Погледнах го внимателно. Демократичност и търпимост, с каква лекота произнасяха те тия думи! Внезапно нещо не ми хареса и неволно възкликнах:

— Защо, с каква цел го правите?

— Ами, най-малкото за да покажем, че във Великобритания няма расови предразсъдъци.

— Съжалявам — отвърнах, ядосан от това изопачаване на истината. — Вижте, аз съм в това училище просто като преподавател и нищо повече; не са ме назначили специално, защото съм цветнокож и нямам никакво желание да бъда използван като пропаганден материал за каквато и да било идея, особено пък за тази, която току-що споменахте.

Изглежда, че съм говорил малко разпалено, защото всички ме погледнаха изненадано. Директорът се обърна към мен:

— Трябва да ви призная, че идеята беше моя, мистър Брейтуейт, защото мислех, че когато вашето присъствие сред нас стане обществено достояние, това ще бъде от полза за училището. Доколкото ми е известно, в Англия няма много учители негри и ние сме щастливи, че сте наш колега и бихме желали да го кажем пред цялата общественост.

— Съжалявам, мистър Флориан — отвърнах, — но мен не ме интересува мнението на обществеността и нямам никакво желание да послужа за успокоително на нейната съвест по въпроса за расовата търпимост. Аз съм просто учител и предпочитам да си остана неизвестен, освен в обстоятелствата, които сам сметна за подходящи.

Те останаха разочаровани, но не настояваха повече и продължиха да си гледат работата, като снимаха децата в класните стаи, в стола, на игрището и по време на танци. Бел накара момчетата да покажат на какво са способни пред обективите на фотоапаратите и той самият се съблече по фланелка и шорти. Децата се държаха великолепно, стимулирани от перспективата за онзи мимолетен миг на безсмъртие, когато щяха да зърнат ликовете си във вестника, да предизвикат гордостта на своите роднини и приятели и завистта на не толкова щастливи свои съученици.

Илюстрираният репортаж излезе следващия понеделник. Наричам го все пак така поради липса на по-подходящ израз за злостното оскърбление, което трябваше да мине за журналистика. Имаше снимки, разбира се, но „репортажът“ беше сведен до няколко заглавийца и кратки пояснителни текстове под тях, които съвсем не отговаряха правдиво на изображенията. На едната от трите поместени снимки се забелязваше мистър Флориан, показан като дребничка, сива,

старческа фигурка, танцуваща с някакво момиче, която смешно контрастираше с развихрилите се младежи наоколо, а те пък хванати в несръчни и странни пози; на другата се виждаха няколко деца с провиснали от устните им цигари и с отегчени порочни изражения, а третата беше направена в стола по време на обяд — но дори едно свърталище на крадци би изглеждало по-привлекателно. Изобщо, „репортажът“ се отличаваше с някаква ужасна, отвратителна простация и когато пристигнах в училището, заварих всички преподаватели много възмутени от номера, който им бяха погодили. Мисис Дру ни каза, че директорът иска да обсъди с нас случилото се през голямото междучасие.

Децата обаче ни най-малко не възроптаха срещу известността си; те много се забавляваха и по-късно установихме, че нарочно са ги накарали да позират с цигарите. Ние знаехме, че някои от тях пушат, но от снимката излизаше, че си пушат открито, и то всички заедно. Те биха се зарадвали на всяка снимка и през този ден много от тях направиха всичко възможно да се снабдят с брой от вестника. Предполагам, че незначителното засилване на търсенето му е успокоило благополучно и най-слабото угризение на съвестта, което може би са изпитали за кратък миг отговорните за това безобразие.

Никога не бях присъствал на толкова оживен учителски съвет. Всеки преподавател приемаше „репортажа“ като лична обида. Стария беше много разстроен от цялата история.

— Когато се съгласих да приемем тук журналистите — каза той, — се разбрахме, че ще отразят подробно, добросъвестно и обективно разнообразната ни дейност в училището. Те обещаха и аз им повярвах. Дадох на репортера грижливо написано резюме за характера на работата ни, за да го улесня в подготовката на репортажа. Но излиза, че те хубавичко са се постарали да ни zlepоставят и да ни изкарат лековати и смешни; налили са още повече вода в мелницата на онези, които ни хулеха, без да знаят нищо за нас; сега те ще могат с пълно право да посочат тия снимки с думите „обективът не лъже“. — От възмущение той хапеше долната си устна, един стар негов навик, който се проявяваше само в моменти на силно емоционално напрежение. — Не зная какво бих могъл да предприема срещу всичко това.

— Абе то цялата идея си беше едно недомислие — забеляза надутото Уестън, който бързо забрави собственото си въодушевление от

нея.

— Съгласен съм с вас, мистър Уестън — отвърна директорът безропотно. — Наистина не беше добре обмислена и аз нося цялата вина за това.

— Я да мълчиш, Уестън — извика Клинти. — Ти я подкрепи точно толкова възторжено, колкото и всички ние.

— Наистина е доста недостойно от страна на мистър Уестън да казва това сега. Навремето всички подкрепихме идеята, с изключение може би на мистър Брейтуейт, а и той не беше съгласен по лични съображения.

— Интересно какво е станало с другите снимки, които направиха — обади се Грейс. — Толкова време изгубих да натъкмя горе момичетата.

— Не ви ли е ясно, че те не са искали да покажат нищо, което да изглежда нормално и обичайно. Кой ще седне да чете за обикновени деца, които вършат обикновени неща? На тях са им трябвали умствено недоразвити типове и малолетни престъпници в собствения им инкубатор малко преди да плъзнат по нищо неподозиращия бял свят.

— А вие с какво не бяхте съгласен, мистър Брейтуейт? — попита ме мис Филипс.

— Просто отказах да ме излагат на показ като някакъв рядък и странен екземпляр, това е всичко.

— Че не сте ли? Колко чернокожи учители сте срещнали в Англия? — Уестън беше прав и той много добре го знаеше.

— Що се отнася до това, Уестън, бих могъл да се сторя странен само на някой достатъчно голям глупак, който да смята или да вярва, че цветът на кожата ми ме прави по-малко човек от белите ми колеги. Аз съм учител и в това няма нищо странно или необичайно. Просто останах с впечатлението, че репортерът е заинтригуван повече от необичайността на гледката — учител негър на бели деца — и интереса, който една такава снимка би предизвикал сред любопитните, отколкото от всичко онова, което правя или бих могъл да направя за децата; възпротивих се единствено поради тази причина.

— Нищо, Уестън — подразни го Клинти — остава ти „Нюз ъв дъ уърлд“^[1]. И твоят ред ще дойде.

— Аз поне не изглеждах смешен — промърмори Уестън. Явно намекваше за Стария.

— Не е твоя заслугата, братче — отвърна Клинти. — Ти просто не умееш да танцуваш. — Тя винаги имаше последната дума, тази неудържима кокни.

Най-после заговори и Джилиан. Тя никога преди не се беше изказвала на учителски съвет и обикновено се отнасяше към разискванията между колегите като към безобидни разговори, каквито всъщност и бяха. Сега всички гледаха към нея.

— Имам известен малък опит с вестниците и мисля, че не бива да бързате да хвърляте цялата вина върху репортера и фотографите; не те решават какво да се публикува във вестника. Главният редактор определя какво и колко от представения материал да се отпечати, а изборът му до голяма степен зависи от вкуса на читателите. Зная, че към нашето училище често се отправят най-различни упреци и сигурно ви е много неприятно това своеобразно изкристализиране на критиките, които сте свикнали да чувате. Може би ще ви стане по-леко, ако ви припомня, че същите тия читатели ще забравят всичко до утре.

— Благодарим ви, мис Бланчард — усмихна се най-после директорът.

Скоро всички заговориха отново и тежката атмосфера на мрачна загриженост взе да се разведрява.

— Сър, а какво става с коледната забава? — попита някой.

И вече насочихме вниманието си към други неща.

На шести декември Сийлз не беше на мястото си и аз му писах отсъствие. Малко преди голямото междучасие той влезе и тръгна право към бюрото ми.

— Извинете, че не мога да остана, сър, но майка ми почина рано тази сутрин и трябва да помагам на татко.

Сякаш тези думи окончателно провалиха всичките му усилия да се държи като силен и голям мъж, лицето му се сгърчи и той се разплака като момченце, каквото всъщност се чувстваше. Бързо станах и го сложих да седне на стола ми, където той се отпусна покорно, хванал глава с ръцете си, и горчиво се разрида.

Съобщих тъжната новина на класа; потресените деца я приеха с пълно мълчание и с онова непосредствено съчувствие, което изглежда само юношите са способни да изпитат, а после много от тях също заплакаха.

Опитах се да утеша Сийлз и го изпратих да си върви у дома, след което уведомих и мистър Флориан за станалото.

След междучасието, тъкмо когато се канех да започна урока по история, Барбара Пег стана; класът я беше помолил да обяви, че са решили да съберат пари за цветя или за венец, който да бъде изпратен в дома на Сийлз в знак на съчувствие. Казах, че съм съгласен при условие че и аз внеса някаква сума. Разбрахме, че погребението е определено за събота. Барбара събираше пари през седмицата и до петък сутринта имаше близо две лири. Тази новина ме зарадва и след сутрешното събиране обсъдихме заедно какъв венец да купят от най-близкия цветарски магазин. Най-накрая аз попитах:

— А кой ще го занесе у тях?

Все едно че ги бях полял със студен душ. Целият приятен дух на другарство, който ни беше завладял, изведнъж се стопи и на негово място се появи онова враждебно напрежение, което бях усетил през първия си учебен ден. Сякаш бях поставил дебела прозрачна преграда между тях и себе си, която напълно ни бе отделила.

Направо беше грозно за гледане; почувствах се отхвърлен, дори мразен, и всичко това така ужасно бързо.

— Но какво ви става? — Гласът ми отекна силно в собствените ми уши. — Какво толкова страшно има в едни цветя?

Мойра стана и отвърна:

— Ние не можем да ги занесем, сър.

— Какво искате да кажете, мис Джоузеф? Защо да не можете?

Тя бързо огледа съучениците си, като че ли ги молеше да ѝ помогнат да ми обясни.

— Защото какво ще кажат хората, ако ни видят да влизаме в дома на чернокожи. — И тя си седна.

Значи такава била работата. Всичките седмици и месеци на възхитително общуване бяха заличени с един замах от тези няколко думи.

Всичко бе отишло напразно: обучението, разговорите, примерът, търпението, грижите. Всичко. Те, както пътниците от автобусите и влаковете, виждаха само цвета на кожата, никога човека под тази кожа. Сийлз беше роден и отрасъл сред тях, заедно си бяха играли; майка му беше бяла, англичанка, от техния род и среда.

Всичките изтъркани клишета нахлуха в главата ми. Чернокожо момче с бяла майка, момче от Антилските острови с майка англичанка. Все същото. Но никога англичанче с баща негър. Не, това би означавало да се наблегне върху английския му произход, върху отъждествяването му с тях.

То беше като някаква зараза, и тия деца, които аз обичах, без да се замислям за *техния* цвят на кожата и за *техния* произход, бяха белязани от отвратителния вирус, който поразяваше зрението им и те виждаха деформирано всичко, което не беше с бяла кожа или английско.

Спомних си една забележка на Уестън: „Те са тъпи, студени като камък, нищо няма значение за тях, нищо“.

Обърнах се и излязох от класната стая със свито сърце. Искях да споделя с някого това, но с кого? Та нали всички бяха бели, всички, дори и Джилиан, тъй че какво по-различно биха могли да ми кажат. Може би те, благодарение на образованието и възпитанието си, просто умееха да прикриват по-ловко отношението си и да го замазват с красиви думи.

Влязох в кабинета на директора. Той ме изслуша внимателно, а лицето му изразяваше дълбоката човечност и съчувствие, които наистина му бяха присъщи.

— Радвам се, че е станало така, Брейтуейт, то е за ваше добро.

— Защо, сър?

— Защото мисля, че вие прекалено много разчитате на бързи резултати. В края на краищата, нашата главна цел не е просто да им дадем образование, а да ги научим да живеят заедно, да си споделят, да се грижат едни за други, да си помагат. И никак не им е лесно.

Пак се започва, помислих си. Всичко, което тия малки проклетници свършат, все е правилно, дори и това. Никога ли няма да изслуша поне едно мнение, което да не е в тяхна подкрепа?

— Независимо от това дали им е лесно, или не, мистър Флориан, Сийлз е един от тях, израснал е сред тях, не им е чужд, както аз, например.

— Това са хора с много силни расови и религиозни предразсъдъци, повечето от които датират от доста отдавна.

— Може и да е така, сър, но мисис Сийлз е бяла жена от същия квартал, работила е в местната пералня заедно с родителите на много от тези деца; те познават и нея, и сина ѝ.

Яд ме беше, че той се опитваше да оправдава поведението им.

— Отивате твърде далече поради бързите си успехи в класната стая. Сигурен съм, че те всички много обичат Сийлз, но извън стените на училището нещата веднага стават други и мисля, че самият Сийлз най-добре го оценява.

— Но, мистър Флориан...

— Трябва да се въоръжите с търпение, мистър Брейтуейт — продължи той, като се надигна. — От колко време сте тук, при нас? От май досега, това прави близо седем месеца, а сте постигнали толкова много с тях. Имайте търпение. Може би догодина, по догодина — кой знае? Върнете се при тях и проявете мъничко от същата търпимост и благосклонност, която се надявате да получите от тях.

Този дребен на ръст човек винаги като че ли израстваше на височина, когато говореше; сякаш като компенсация за изкривената му фигурка бе надарен с една святост, с една дълбока, търпелива мъдрост, която караше да се смаяват много по-едри и внушителни от него мъже.

След като излязох от директорския кабинет, постоях малко в коридора пред вратата на моята класна стая с пламнала глава. Начинът, по който тия деца и родителите им възприемаха Сийлз и неговите родители, трябваше да ми послужи за урок. Със същото отношение щяхме да се сблъскаме и ние двамата с Джилиан, и дори самата мисъл за това ме разтревожи. Как ли, запитах се, би ѝ се отразило то? Ще бъдем ли в състояние да се справим? Или ще се опитаме да избягаме от него, най-малкото от по-грубата му форма, като се преместим в друг квартал, сред хора с по-високо обществено положение и образование?

Влязох.

Те си седяха смълчани. Искях да им кажа нещо, но не ми идваха думи.

Жаклин Бендър стана.

— Сър, мисля, че вие не ни разбрахте добре. Ние нямаме нищо против Сийлз. Дори много го обичаме, повярвайте ни, но ако някое от момчетата, например, бъде видяно да влиза в дома му, не можете да си представите какво биха наприказвали хората. То ще бъде обвинено в най-невероятни неща. — Тя си седна, очевидно омаломощена от тази дълга реч.

— Благодаря за пояснението, мис Бендър. Това отнася ли се и за момчетата?

Сега те не се държаха предизвикателно, но отместваха погледи.

— Аз ще занеса венеца. — Памела се изправи висока и царствена.

— Защо пък точно вие, мис Деър? Не се ли страхувате какво ще кажат хората?

— Не, сър, клюките не ме интересуват. В края на краищата, с Лари, искам да кажа със Сийлз, се знаем още от забавачницата.

— Благодаря ви, мис Деър. Погребението е в десет часа. Надявам се да ви видя направо там. Благодаря ви.

Въпросът беше приключен и аз, доволен и окуражен от думите ѝ, продължих нататък с урока.

Вечерта разправих на Джилиан за нещастieto на момчето, но не ѝ споменах нищо за другото. Искях да се помъча да го забравя колкото можех по-скоро.

В събота сутринта хванах един ранен автобус от Брентууд. Седнах най-отзад на втория етаж, без каквото и да било желание да виждам някого или да бъда виждан, да говоря или да ми говорят, свих се с единственото намерение да се дръпна колкото бе възможно по-далече от бели хора. Бях раздал всичко, което можах, на тези деца, дори част от себе си, но напълно безполезно. Най-накрая те ми бяха излезли със същото брадато извинение, така добре познато на техните бащи и дядовци: „Нямаме нищо против него лично, но...“. Колко ясно ми беше! Ако беше сводник, педераст, малоумен или убиец, нямаше да има особено значение, стига да беше бял; изключителната му доброта,

любезност и интелигентност не можеха да компенсират най-големия от всички грехове — грехът да имаш черна кожа.

На ученическия съвет те бяха говорили много гладко, умно и убедително. Беше истинско удоволствие да ги слуша човек как приказваха за общо културно наследство и ненарушими права; всичко вървеше гладко и леко, докато не се наложи да направят нещо в подкрепа на красивите думи и тогава цялата фасада се пропука и рухна, тъй като беше толкова фалшива, колкото и те самите.

Ритмичното бръмчене, тракане и друсане на автобуса сякаш синкопираше обзелия сърцето ми гняв в една трайна, пулсираща омраза, докато най-накрая се почувствах доста замаян. Слязох пред Лондонската болница и тръгнах към Къмършъл роуд и Придъл стрийт, където живееха Сийлзови. Когато стигнах до тясната уличка, видях пред къщата им печално украсената катафалка и групичка любопитни зяпачи, които винаги изникват бог знае от къде и наблюдават с отворени уста нещастieto на другите. И тогава спрях, почувствах се внезапно като пречистен, като нов човек. В очите ми бликнаха сълзи, но аз не се срамувах, защото на тротоара пред дома на Сийлз, в отделна плътна групичка стоеше моят клас, моите деца, всичките или почти всичките, спретнати и смутени в официалните си дрехи. О, господи, прости ми за изпълнените с омраза мисли, защото аз ги обичам тия груби, подкупващи проклетници, обичам ги...

Бързо се присъединих към тях, за да бъда отново с тях, част от тях. Те ме приветстваха мълчаливо и, докато се насъбираха около мен, забелязах в очите им да свети гордост и още нещо. Почувствах нещо меко в ръката си и когато се огледах в ясните, блестящи очи на Памела Деър, избърсах моите собствени очи с една малка кърпичка.

---

[1] Популярен неделен вестник, който публикува сензационни материали с неполитически характер и много снимки. — Бел.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

Последните дни от срока бяха най-щастливите в живота ми, откакто се бях уволнил от военновъздушните сили. Посветил се бях изцяло на работата си и на Джилиан. Ние ставахме по-близки с всеки изминат ден, интересите и радостните ни преживявания се задълбочаваха и увеличаваха, защото бяха споделени. Срегнах се с родителите ѝ, както беше уговорено. Те и двамата явно бяха много симпатични хора, които се оказаха изправени пред една неочаквана и трудна ситуация, и направиха всичко възможно да се държат като „цивилизовани“ хора. Възпитали бяха дъщеря си да бъде независима в мисленето и поведението си и дори не се опитаха да я разубеждават. Освен това я обичаха силно и мислеха преди всичко за нейното щастие. Струва ми се, че бях заел отбранителна позиция спрямо тях, като следях за най-слабия признак на враждебност или покровителствено отношение. Те също бяха малко като на тръни.

Сигурно мнозина си задават въпроса: „Бихте ли позволили на дъщеря си да се омъжи за негър?“. Разговарял съм с много родители англичани, които, чувствайки се напълно уверени, че такова нещо не може да им се случи, решително са изразявали готовност да оставят децата си да се женят за когото си изберат, но самата лекота, с която са го заявявали, ме е карала да се съмнявам в искреността им. Сега бях поставил тези родители в деликатното положение едновременно да си зададат и да си отговорят на същия въпрос. Те имаха добро обществено и материално положение, със съответните връзки и задължения; никак не им беше лесно да вземат това решение и дълбоко в себе си аз им съчувствах.

Преди да срещна Джилиан не бях и помислял да се женя за бяла жена, нито пък имах такова желание. Имал съм бели приятелки и дори с някои от тях бяхме много близки, но не ми е минавало през ума да се женя за тях. Не защото съм имал нещо против която и да било от тях — те бяха чудесни, интелигентни и приятни жени — а заради дълбоко вкоренените предразсъдъци срещу смесените бракове. Но най-

неочаквано срещнах Джилиан и всичките ми грижливо обмислени аргументи се стопиха като мъгла пред слънцето. От самото начало тя навлезе така леко и така всецяло в живота ми, че нямаше да ме е грижа дори и да беше със синя или зелена кожа. Ние и двамата бяхме убедени, че много си подхождаме и упорито бихме се съпротивлявали на всяка външна намеса на когото и да било. Бяхме единопутни, че както нейните, така и моите родители, заслужаваха да научат цялата истина. И ето ме, охотно застанал пред внимателните им погледи, но нащрек за най-малкия признак на намеса.

Обядвахме заедно и разговаряхме за най-различни места и неща. Те ме разпитваха за мен и за родителите ми, за образованието и военната ми служба, за плановете ми за бъдещето и възможностите да ги осъществя. Мисля, че останаха доволни от отговорите ми, макар че все пак нещо липсваше, нужен беше някакъв катализатор, който да ни сближи още повече.

По-късно, когато всички седнахме да изпушим по една цигара край веселия огън в камината на всекидневната, мистър Бланчард заговори за Южна Америка. Преди войната той беше ходил служебно в някои от републиките и дори на някои от крайбрежните острови. По едно време спомена Аруба.

Познавах Аруба доста добре, защото след като завърших университета, работих там известно време в компанията „Стандард ойл“ и рафинерията Сан Никълъс, и скоро се увлякох в приятен разговор за острова, за неговите хора и за икономическото му значение в света на петрола, дължащо се до голяма степен на обширното естествено пристанище в Сан Никълъс и близостта му до огромните петролни полета в Маракайбо.

— Как се казваше странния език на местното население? — попита той.

— Папиаменто. Това е местен говор, съставен от холандски, испански и диалекта на коренното индианско население. По мое време дори беше придобил силен американски акцент.

— Владеете ли го? — поинтересува се мисис Бланчард.

— Сносно. Като знае човек испански, останалото е лесно.

— Спомням си, че някои от туземците в Оринджстад яздеха едни малки магаренца — продължи мистър Бланчард.

— Товарни магаренца, казват им „буро“.

— Да, точно така.

— Спокойни, горди хора са тия арубийци.

Незначителен разговор, колкото да ни държи по-далече от темата Джилиан и аз.

— Много хубав клуб построиха на хълма Лаго — забелязах.

— Да, колко баскетбол съм играл там, че и волейбол.

— Мъжка игра.

— Целият град е мъжки. Навсякъде само мъже. — Внезапно той се засмя, развеселен от спомена. — *Hija del Dia*^[1] — каза.

Погледнах го изумен и благодарих на Бога за черната си кожа, която скри избилата червенина по лицето ми.

— Не си ли го спомняте това заведение? — не млъкваше той.

Съпругата му и Джилиан си размениха многозначителни погледи. Аз измънках: „О, да“ и му направих знак с поглед да се отклоним от тази тема.

— О, не се тревожете, аз съм им разправял за него.

Господи, тези англичани са пълни с изненади! Как може човек да разкаже за такова нещо на почтени хора?

— Влизали ли сте вътре?

Моето смущение явно го забавляваше.

— Кой, аз ли? Не, никога.

— Божичко, какви опашки имаше! — Той се разтресе от смях при завладения го спомен, вече отпуснал се, забравил да претегля, да преценява, да оглежда отвсякъде. Това именно беше катализаторът, от който имавме нужда — общите спомени за Аруба, за клуба, за опашките.

Това бяха най-дългите опашки, които съм виждал, и които никога няма да забравя. Опашки от мъже, старци и младежи, от бели и черни, от мъже с чисто и свежо бельо и мъже, изпотени от изнурителен осемчасов труд, разговарящи или умълчани, но всичките търпеливо чакащи реда си да влязат във внушителната, ярко боядисана сграда и да платят високите цени за най-скъпо струващата стока на острова — жените.

За някой като мен, временно разделил се с удобствата и изобилието на нормалния живот в Съединените щати, лишенията на остров Аруба бяха вълнуващи и лесно поносими, защото щяха да бъдат краткотрайни. Съвременното американско стопанство

осигуряваше добре снабдени магазини с всякакви плодове, зеленчуци, меса и други нетрайни хранителни стоки, които изваждаха съвсем пресни и свежи от огромни хладилници. На острова не се раждаше нищо, освен кактуси, и то огромни, с тръни по десетина и повече сантиметра дълги, като че ли природата си беше направила една от своите поредни шеги, развъждайки тези безполезни растения на място, където и тревата успешно се съпротивляваше на най-преданите грижи. Дори докарваха с танкери прясна вода, защото производството на остарелия завод, който превръщаше морската вода във възсолена течност за всякакви цели, беше недостатъчно.

Но най-недостигаха жените. Рафинерията беше построена, ръководена и разработвана от американци и осигуряваше работа за десетки хиляди бели и чернокожи от Съединените щати, Карибските острови и Южноамериканския континент, наред с много яки туземци от самия остров. Ден и нощ тези десетки хиляди влизаха и излизаха от вратите на рафинерията в един безкраен трисменен цикъл; те пълнеха магазините, ресторантите, пивниците и кафенетата.

Но рядко някъде се виждаше жена, защото още не бяха осигурени жилища за съпругите на мъжете, които се стичаха тук за добре платена работа чак от Монтевидео, и които бяха наблъсквани в надве-натри изфабрикувани общи спални с прегради и с общи трапезарии и тоалетни. Далновидното и практично правителство на Аруба даваше възможност за (и може би дори беше запланивало) известно облекчение на положението. Разрешено беше на проститутки, някои от които много млади и с невинен вид, да идват на острова от различни пристанища, пък и от други градове на континента, на двуседмични престои с билети за отиване и връщане, и да упражняват професията си под пряк медицински контрол. Жените пристигаха с парахода, който правеше два курса месечно от континента до острова, и който скоро стана известен като „Кораба с мацките“. Повечето от тях се приютяваха в грамадната, крещящо боядисана сграда, недалече от портала на рафинерията, с огромната си фирма „Дъщерята на деня“, и щом се разчуеше, че „корабът с мацките е дошъл“, веднага пред вратите ѝ се проточваха дългите опашки от мъже, които шеговито подканяха заминаващите си изтощени момичета да побързат и радостно приветстваха свежите попълнения.

Погледнах мистър Бланчард и се помъчих да си го представя там. Сякаш прочел мислите ми, той се усмихна и каза:

— Аз също никога не съм влизал. Бил съм на острова за два дена по работа с „Шел“ в Оринджстад; един приятел ме заведе в клуба Лаго да пийнем по нещо и тогава ги видях. Господи, какъв живот! Никога няма да забравя тия опашки.

В неделя следобед, след като се наобядвахме, седнахме да обсъдим заедно въпроса, който най-много занимаваше умовете на всички ни. Родителите на Джилиан изразиха съвсем открито мнението си. Мистър Бланчард каза:

— Ще говоря направо, Рики. Когато научихме, че вие с Джилиан излизате заедно, ние с майка й си поговорихме и решихме да не се намесваме, надявайки се историята сама да си отшуми. Но когато Джилиан ни писа, че ще те доведе тук, осъзнахме, че работата е по-сериозна, отколкото сме си я представяли. Ние познаваме добре дъщеря си, Рик, и бяхме сигурни, че това сигурно е важно за нея; а след като се запознахме с теб, не е трудно да се разбере защо. — Той стана и запали лулата си, а после приседна на стола на Джилиан. — Дори и сега обаче предпочитаме Джилиан да се беше влюбила в някой бял младеж; всичко щеше да бъде много по-лесно и за нея, и за нас. Преди без колебание бих заявил, че нямам никакви предразсъдъци, нито расови, нито други, но сега, когато въпросът опира до мен лично, и то за такова важно нещо, съм готов да направя всичко, което е по силите ми, за да ви разделя, стига да бях уверен, че ще има някаква полза от това. Тук не става дума само за вас двамата, Рик. Вие може да имате деца; какво ще стане с тях? Те ще бъдат нито риба, нито рак и никой няма да ги иска.

Изслушах го търпеливо и почтително, защото беше по-възрастен от мен и още повече, защото беше бащата на Джилиан. Но ето го и него, един такъв внушителен и самоуверен, и ми излиза със същите стари извинения, със същите стари аргументи и непозволени удари под пояса. Всичко това вече го бях чувал.

— Мисля, че за съдбата на децата си ще се погрижим само ние, мистър Бланчард — отвърнах колкото можах по-спокойно. — Ако ние с Джилиан се оженим, и, надявам се, имаме деца, те ще си бъдат само наши и ние ще ги искаме.

Погледнах Джилиан с тайното желание тя да ме подкрепи и с надеждата, че говорех от името и на двама ни; тя ми се усмихна с очите си, с устните си и със сърцето си и ми даде кураж.

— Не бива да се тревожите за нас, сър, нито за нашите деца; мисля, че и вие не сте били в състояние да гарантирате на мисис Бланчард, че децата ѝ ще бъдат силни, здрави и без физически недостатъци. Ние също ще си опитаме късмета, макар че, признавам, ще ви бъде доста неудобно да имате цветнокожи внучета.

Той се изчерви при тия мои думи, но тъй като беше твърдо решил да се държи колкото може по-възпитано, вдигна ръка и прекъсна по-нататъшните ми изявления.

— Няма нужда да се палите толкова, млади момко, вече казахте най-главното. Не забравяйте, че Джилиан е наша дъщеря и бракът ѝ с вас няма да промени нещата.

Седнах и го изчаках да продължи.

— Казвам ви тези неща съвсем спокойно, като неин баща; друг на мое място може би щеше да се изрази по много по-неприятен начин. Искам вие двамата напълно да осъзнаете трудната стъпка, която предприемате. — Внезапно той ми се усмихна и рече: — Ние те харесваме, Рик, и се надяваме, че това ще бъде добре и за двама ви. Но мисля, че ще бъде по-разумно да изчакате още малко, да речем поне още шест месеца; така ще имате време да свикнете да живеете заедно и да се срещате заедно с други хора.

— И запомни — каза той на ставане, — че щом влизаш в нашето семейство, не е зле да сме приятели. — С тези думи той ми протегна ръка и аз я стиснах.

— Благодаря ви, сър — отвърнах.

---

[1] „Дъщерята на деня“ (исп.). — Бел.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

Скоро след срещата ми с родителите на Джилиан, класът беше посетен от районния инспектор по набирането на младежи за работна ръка, който говори на децата за разкриващите се пред тях възможности в местните предприятия, главно във фабриките за готово облекло и мебели — обикновено те поглъщаха мнозинството от завършващите ученици. До голяма степен намеренията му бяха предугадени от майки и бащи, сестри и братя, лели и чичовци, които отдавна работеха в тези предприятия и искаха децата им да бъдат настанени в същите фирми.

Някои от моите ученици вече си бяха намерили работа като стажанти. Сийлз беше приет да стажува в голяма електротехническа фирма в Мидълсекс; Фърнман си беше осигурил място на раздавач към „Кейбъл енд уайърлес“. На Тич Джаксън му бяха обещали работа като прислужник в голям лондонски хотел; Потър се беше уговорил да работи не знам точно като какъв на пазара „Ковънт гардън“; Денъм беше решил сам да си бъде господар и баща му се беше съгласил да му помогне да почне търговия на ръчна количка. Памела и Барбара щяха да постъпят на обучение в някаква устендска фирма за дамско облекло. Майката на Памела беше уверена, че дъщеря ѝ би могла да си опита силите като манекенка, защото имаше хубава фигура и горда, лека походка. Те всички се разпиляваха като перца на вятъра по четирите посоки на света.

Отначало разправяха оживено и нетърпеливо как, като свършат училище, ще започнат да печелят пари, да си купуват дрехи, да пътуват; но сега, когато усещаха, че последните им дни заедно се изнизват, те посърнаха и дори се изплашиха от перспективата за точно определени часове и работа под надзор. Но не и от живота изобщо. Колебаеха се да направят първата стъпка, да се гмурнат в потока, но не се бояха от самия поток. Чувстваха, че са се научили да плуват; бяха силни, храбри и изпълнени с младежки ентусиазъм — все качества, които щяха да им помогнат да се задържат на повърхността. Можеше да им се наложи да съгласуват движенията си, да контролират

дишането си или да променят курса поради появили се насрещни течения или препятствия, но те не се страхуваха.

Опознах ги по-добре, отколкото преди: те бързаха да изприказват всичко, което трябваше да се разправи, докато все още имаше време, и през последната седмица нямаше нито едно отсъствие.

Едно момиче дори помоли за разрешение да донесе в училището сестричката си, все още бебе, тъй като майка ѝ била в стоматологична болница на лечение. Бебето си лежа мирно и тихо в количката, а гукането му се носеше приятно из класната стая.

Ние разговаряхме. В тази възбудена атмосфера не можеше да се изнесе нито един нормален урок и затова непрекъснато разговаряхме, особено за отношенията между хората. Изслушвах ги и някои от техните изказвания ме изненадваха и радваха.

Те бяха израснали в един квартал, в който си съжителстваха представители на най-различни раси, както навсякъде във Великобритания, но без особен ефект. Някои от тях живееха на една улица, в един и същ жилищен блок с индийци или негри, но никога не разговаряха с тях, подчинявайки се на родителското табу. Други бяха отраснали и другарували с цветнокожи деца в забавачката и началното училище, но през пубертета дружбата им бе свършила.

Те искаха от мен съвет какво да правят, за да помогнат в техния квартал да се установят по-добри отношения. Припомних им уроците по история и география за други народи, страни и традиции. Опитах се да им покажа, че хората не са ограничени в точно определени географски положения поради цвета на кожата си, и че по всички краища на света могат да бъдат открити представители на най-различни раси. След като веднъж бяха попаднали на дадено място, те винаги можеха да се разбират помежду си, стига наистина да го желаят.

Обясних им, че не е необходимо да се отнасят по специален начин с един негър, индиец или какъвто и да било друг цветнокож, а просто да се държат с него като с непознат британец, без подчертана благосклонност или пък неприязън, но с онази нормална учтивост и любезност, която всяко човешко същество би трябвало да оказва на всяко друго човешко същество.

Дадох да се разбере също, че цветнокожите в Англия вече се осъзнават и работят за своето спасение, тъй като са разбрали, че не е

достатъчно да се оплакват от извършените спрямо тях несправедливости или да разчитат друг някой да агитира в тяхна полза. Че те се стремят да покажат ценните си качества, своята честност и чувството си за собствено достойнство въпреки силите, които им се противопоставят.

В сряда сутринта през междучасието Клинти нахлу в класната ми стая, усмихната хитро и малко гузно.

— Как върви, Рик? — поздрави ме тя.

Зачудих се какво ли има предвид и измърморих в отговор някакъв поздрав; какво, за бога, се въртеше в хубавата ѝ главица?

— Току-що чух, че мис Бланчард може би ще ни напусне в края на следващия срок — обяви тя весело.

Вдигнах поглед, изненадан от думите ѝ; Джилиан не ми беше споменавала нищо за напускане.

— О, кога точно го чу? — Опитах се да прикрия изненадата в гласа си.

— Стария правеше обичайната си проверка на учителския състав за следващия срок и тя като че ли му каза, че ще остане за този срок, но не може да се ангажира за по-нататък. — Тя приседна на любимото си местенце в края на бюрото ми.

— Посочи ли някаква специална причина? — Исках да продължа играта, за да разбера какво беше казала Джилиан; бяхме се разбрали да пазим отношенията си в тайна колкото е възможно по-дълго, за да не даваме поводи за клюки между учителите.

— Сигурно са ѝ писнали тия коптори, предполагам — изчурулика Клинти.

Усмихнах се облекчено. Добрата, мила Джилиан.

— Ти не я обичаш много, нали, Клинти?

— О, нямам нищо против нея, но съм срещала вече по-висшия ѝ тип. Не бих казала, че ще ми липсва кой знае колко. — Тя наистина беше доволна от себе си.

— Намирам, че е много очарователна и интелигентна, Клинти.

— И аз го забелязах — отвърна Клинти. — Е, когато тя си отиде, ще трябва да се задоволиш с нас, дете сме от по-обикновените типове.

— Не си проси комплименти, Клинти. Всички тук сте чудесни, или почти всички.

Тя се усмихна при тия мои думи и аз смених темата.

— Между другото, каква е програмата за утре?

— Голяма история — отговори тя. — Коледна трапеза в стола. Стария иска всички да са там, тъй че, боя се, ще трябва да изпуснеш обедната си срещичка tête-a-tête^[1].

Това ме разсмя; само ако знаеше. Поприказвахме си за програмата за следващите два дни и щом звънецът би, тя си отиде. Сигурен бях, че беше дошла за нещо друго, но не стигнахме до него. И по-добре.

В четвъртък сутринта почти не се видях с класа си. Момичетата бяха в кабинета по домакинство, където приготвяха лакомствата за коледния пир следобеда; момчетата също бяха впрегнати от Грейс да мият тенджери, тави и изобщо да помагат в домакинските работи. Надникнах там само за миг и много се зарадвах, че всички работеха в една атмосфера на оживено сътрудничество. Те се изсипаха в класната стая към дванадесет и двадесет, наобиколиха ме и весело се разбъбриха, докато звънецът би за обяд.

Трапезарията беше празнично украсена с книжни гирлянди и балони, окачени по прозорците и по стените. Менюто беше превъзходно — свинско печено с картофи и разни гарнитюри, а за десерт имаше плодова салата с бишкоти и крем, която децата много обичаха. След като директорът каза една кратичка молитва, той даде знак и през вратата откъм далечния край на салона влязоха две момиченца, които носеха огромен букет, увит в целофан. Те тръгнаха по дългата пътека, през напрегнатата тишина, към мисис Дру; най-накрая ѝ връчиха букета, направиха два кокетни реверанса и бързо се върнаха на местата си.

Мисис Дру се изчерви силно. Подозирам, че това беше грижливо планирано от директора като израз на дълбокото уважение, което всички изпитваха към тази приятна жена. Някой извика: „Реч, реч!“ и скоро целият салон зашумя. Тя стана с присъщата си грациозност и горда стойка и като че ли се нахвана да произнесе реч, но сякаш смелостта внезапно я напусна, каза просто: „Благодаря ви“ и си седна сред буря от аплодисменти.

Тържеството с по-малките беше в три часа в аудиторията. Не останах доволен от него. Аудиторията, както и трапезарията, беше украсена с книжни гирлянди и балони, но повечето от децата развалиха всичко с поведението си. Те се нахвърлиха лакомо върху

храната, като грабеха всичко, което им попаднеше пред погледа, и си крещяха едно през друго. По-големите едва смогваха да им сервират и се раздражиха от тяхната грубост и невъзпитание; аз направо бях отвратен, особено от онези, които отхапваха от парче кейк или сладкиш, оставяха го и взимаха друго. Мистър Флориан не изглеждаше смутен от шумното им, неприятно поведение, а се движеше с лекота между тях, като се стараеше да им помага, сякаш беше очаквал точно такова държане от тях. Изпитах истинско облекчение, когато и последните залъци изчезнаха и децата си отидоха.

Всички помогнахме да се изчисти мръсотията, в която беше оплескан салона. Големите момчета донесоха метли, парцали и ведра от кухнята и скоро масите бяха измити, а подът отново светна от чистота. Те го направиха на драго сърце, защото в шест часа започваше тяхното тържество. В единия ъгъл бяха съединени няколко маси и на тях беше уреден студен бюфет; грамофонът беше приготвен, а до него щяха да бъдат подредени цял куп плочи с танцова музика, които децата щяха да осигурят по свой избор от собствените си сбирки. Някои от завършилите преди година-две момчета и момичета също бяха поканени и очаквахме да стане хубава забава.

Към четири часа големите ученици се разотидоха по домовете си, за да се приготвят. Памела ме срещна в коридора.

— Моля ви, сър — каза тя, — ще танцувате ли с мен тази вечер?

— Разбира се, мис Деър — отговорих, — но „джайв“ не мога, вече съм твърде стар за такова нещо.

Тя весело се засмя.

— Добре, сър, тогава ще донеса специална плоча за вас. Обещавате ли?

— Да, мис Деър, обещавам.

— И още нещо, сър.

— Да?

— Ще ме наричате ли Памела, само тази вечер?

— Разбира се, Памела...

Всички учители се бяха събрали да посрещнат децата, когато те пристигнаха. Първи бяха Денъм и Потър, издокарани и спретнати в новите си костюми и грижливо лъснатите си обувки; след това дойде Тич Джаксън с брат си, високо, хубаво момче, което беше завършило Грийнслейдското училище предишната година и сега „ходеше

сериозно“ със сестрата на Джейни Литгоу; после се появи малка групичка момчета, Сийлз Фърнман, Бъкли, Сапиано и Уелс, които се усмихваха неловко и не се делиха един от друг. Пристигането на момичетата беше предшествано от бърборене и кикотене по стълбите, след което те нахълтаха свежи, чисти и весели като диви цветя в планинска долина. Те много се бяха готвили и спестявали за това тържество и резултатите бяха повече от задоволителни. Със своите червила и високи токове бяха толкова привлекателни, че едва ли някой би могъл да намери някъде по-хубави момичета.

Мойра Джоузеф беше облечена в строга черна рокля по тялото, с дълги тесни ръкави до китката на ръката, без каквито и да било украшения. С късо подстриганата си коса, гъстите си вежди и много яркото си червило тя приличаше на изискана млада жена, стройна, елегантна и самоуверена. Плътното прилепналата дантелена блуза и широката набрана пола на Барбара Пег ѝ стояха много свежо и младежки и чудесно подчертаваха луничките ѝ.

Но красавицата на бала беше Памела, една нова, прекрасна, пораснала Памела. Косата ѝ беше вързана високо, но леко настрани, с блестяща панделка от тъмнозелена коприна и се спускаше надолу като водопад от меки, нежни къдрици върху дясното ѝ рамо. Пълните ѝ устни се открояваха яркочервени на чистото ѝ лице и подчертаваха дългата ѝ, изящна шия. Облечена беше в семпла рокля от тъмнозелено вълнено жарсе, леко прилепнало на раменете, бюста и талията ѝ, а надолу с богато разкроена пола, която се надипляше много красиво, като ходеше. Тя беше наистина прелестна и аз я гледах учудено, като същевременно ясно виждах заслугата на сръчните ръце на майка ѝ.

— Боже мили — възкликна Джилиан, когато Памела влезе в аудиторията, — та това момиче е направо хубавица! — В гласа ѝ долових нещо като благоговение.

Памела тръгна към нас.

— Здравейте, сър. Здравейте, мис — поздрави ни тя.

— Здравей, Памела — отвърнахме ние като ехо.

— Нали не сте забравили, сър? — попита Памела, като гледаше право в мен.

— Не, не съм забравил, Памела — отговорих.

— Добре, сър — и тя отиде при съучениците си.

— Тя дори не ме видя — прошепна Джилиан.

— Разбира се, че те видя, нали каза „здравейте“ и на двама ни — припомних ѝ.

— О, да, но тя всъщност не ме видя, просто не ме видя. — Гласът ѝ беше тих, но напрегнат, и аз се обърнах да я погледна, изненадан от тона ѝ. Тя вдигна очи към мен и се засмя, после ме хвана за ръката.

— Слава богу, че първа се добрах до тебе, Рик — прошепна тя, и като че ли не я беше грижа дали някой няма да ни забележи.

Скоро салонът почти се напълни със засмени, весели младежи. Запознах ме с няколко бивши ученици, които бяха поканени. Джеки Фишър, Джуни Торп, Ейда Филипс, близнаците Пийти Блоър и Морийн Блоър, чиято сестра Ан всъщност ни представи едни на други. Морийн ме покани на сватбата си на втория ден след Коледа.

Беше много приятно. Танцувахме и играхме глупави, весели игри, всичките учители се радваха шумно като самите деца. Дори Уестън дотолкова се самозабрави, че се смя и бърбри съвсем естествено с тях. Той не можеше да танцува, но го избраха да отговаря за музиката и на него изглежда много му хареса ролята на конферансие, та обявяваше заглавието на всяка плоча, която пускаше. По-късно през вечерта той ми предложи цигара и си разменихме няколко любезности. Веселието ни беше завладяло с пълна сила; искаше ми се да просъществува и през следващия срок.

Използвах всяка възможност да танцувам с Джилиан. За мен беше неопишимо удоволствие просто да бъда близо до нея: сигурен бях, че любовта ни беше съвсем очевидна за всеки, който имаше очи да гледа. Когато по-късно танцувах валс от Щраус с Клинти, тя забеляза:

— Ама ти наистина си хлътнал здравата, нали, Рик?

— Кой?

— Е, хайде сега. Говоря ти за мис Бланчард.

Нито Клинти, нито който и да било от останалите учители не я наричаше другоиче, освен мис Бланчард; нещо в нея изглежда не позволяваше да се установи по-голяма близост.

— И какво за нея?

— Добре, Рик. Аз разбирам от намеци, но ако между вас има нещо, каквото аз си мисля, ти си направо страшен късметлия.

Засмях се, просто така.

Наскоро след това Памела се приближи към Уестън с плочата си; двамата си шушукаха известно време и той обяви:

— Следващият танц е фокстрот, „дами канят“!

Тя изчака, докато началните акорди на прекрасното старо парче „В тишината на нощта“ се разляха из залата, после се обърна и тръгна към мен, като в ясните ѝ очи и тайнствено усмихнатите ѝ устни се четеше една голяма покана. Аз я посрещнах и тя потъна в прегръдките ми, леко, доверчиво, сякаш там ѝ беше мястото. Нямаше никакво колебание, никаква пауза поне за съгласуване на стъпките; музиката и магията на мига ни покориха и ни увлякоха в един плавен порив. Аз я усещах, лекото ѝ дишане, сочната ѝ закръгленост, ритмичните движения на бедрата ѝ. Тя беше истинска жена, в това нямаше съмнение, която неусетно завладяваше ума и тялото ми. Музиката свърши, някак си твърде скоро. Останахме прегърнати за миг, след това отпуснахме ръце.

— Благодаря ти, Памела.

— След като завърша училището, може ли да ви идвам понякога на гости?

— Разбира се. Винаги ще ми бъде много приятно да те видя.

— Благодаря ви. Довиждане, сър.

— Довиждане, Памела.

Тя си прибра плочата от Уестън и скоро след това си тръгна.

На другата сутрин, в петък, те бяха много тихи. Докато проверявах присъствията им по дневника и четях списъка на вече познатите ми имена, си помислих колко бързо е изминало времето от първия ми ден тук, когато седях несигурен и малко изплашен. За около осем месеца ги бях опознал всичките толкова добре: сега почти предчувствах какво ще кажат или направят при дадени обстоятелства. Но от днес нататък повечето щяха да поемат по своите различни пътища, далече от мен, сякаш никога не сме се срещали.

Някои от тях бяха вътрешно укрепнали — Фърнман, Бабс Пег, Уелс, Сийлз щяха да успеят, защото бяха умни, съобразителни и жадни за знания. Други винаги ще срещат трудности, защото ще търсят по-леки пътища за по-бързо печелене на пари с най-малко усилия, като Сапиано и Джейни Пърсел например. Но останалите ще бъдат просто свестни хора, които ще живеят почтено без прекалено големи амбиции, агресивност или нещо от този род. Денъм и Потър. След няколко години и двамата сигурно ще бъдат солидни, работливи мъже със семейства или може би ще служат във въоръжените сили на Нейно Величество някъде далече, отвъд океана. Кой знае?

След проверката те възбудено заговориха за отминалото тържество, за дрехите, за храната, за плочите, танците, учителите — за всичко. Особено много им беше харесало присъствието на възрастните, с които се бяха забавлявали на равни начала; това беше „по-тежко“, „по-шик“, много по-различно от обичайните забави в младежките клубове. Мен леко ме подкачиха, защото бях забелязали колко често бях танцувал с Джилиан.

— Тя приятелка ли ви е, сър? — поинтересува се Тич Джаксън.

— Аз също те забелязах да танцуваш с мис Бланчард, Джаксън — не му останах дължен. — Вече бях започнал да се чудя дали тя не е твоя приятелка.

— О, нямам нищо против да беше така — отвърна Джаксън сред бурния смях на останалите.

Така премина сутринта, бавно, в приятелски шеги, с едно нежелание да се разделяме с миговете.

Следобеда, след проверката седях и ги гледах, като не знаех какво да им говоря. Точно тогава стана Мойра Джоузеф.

— Сър — започна тя — аз, тоест, ние искаме да ви кажем колко сме ви признателни за всичко, което направихте за нас, за всички нас. — Тя огледа бавно цялата стая. — Ние знаем, че никак не ви е било лесно, по една или друга причина... — Тук тя се усмихна на Денъм, който се изчерви и наведе глава. — Но вие не се предавахте. Ние смятаме, че сме станали много по-добри деца само защото вие ни бяхте учител. Най-много ни харесваше начина, по който ни говорехте, нали разбирате, не като на глупави хлапета, а като на възрастни и изобщо. Вие бяхте много добър с нас, сър, и затова бихме искали да

приемете един малък подарък, с който да ни запомните. — Тук тя направи знак на Памела и си седна сред гръмки ръкопляскания.

Памела стана, като държеше в ръката си голям, красиво увит пакет, и тръгна към мен. Когато се приближи, аз се изправих. Тя беше забележително хубава, като пристъпваше гордо с пакета в ръка, но щом го поех от ръката ѝ, внезапно се извърна, изтича на мястото си и скри лице зад капака на чина си. В един такъв момент, когато толкова бе искала да се представи най-добре като възрастна, детинското бе взело надмощие в нея.

Благодарих им и бързо си седнах, а в този миг вратата се отвори и мистър Флориан тихичко влезе; привлекли го бяха бурните аплодисменти. Погледнахме заедно големия етикет, лепнат на пакета, с надпис:

НА УЧИТЕЛЯ

С ЛЮБОВ

а отдолу се виждаха подписите на целия клас.

Той погледна към мен и се засмя. А аз погледнах през рамото му към тях — към моите деца.

---

[1] Насаме (фр.). — Бел.пр. ↑

Издание:

Автор: Е. Р. Брейтуейт

Заглавие: На учителя с любов

Преводач: Людмила Харманджиева

Година на превод: 1980

Език, от който е преведено: Английски

Издание: Първо

Издател: Държавно издателство „Отечество“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1980

Тип: Роман

Националност: Английска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“, София

Излязла от печат: октомври 1980

Редактор: Огняна Иванова

Художествен редактор: Йова Чолакова

Технически редактор: Петър Стефанов

Художник: Стойчо Желев

Коректор: Христина Михайлова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2001>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.